

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta
Oddelek za slovenistiko

Anja Hofman

Maksa Samsa – življenje in delo
Diplomsko delo

Mentor doc. dr. Aleš Bjelčevič

Jelšane, 2009

KAZALO

KAZALO SLIK.....	3
IZVLEČEK.....	4
1. Uvod	5
1.1. Predstavitev teme.....	5
1.2. Opredelitev metode	5
2. Življenje Makse Samsa.....	6
2.1. Zgodovinsko ozadje.....	6
2.1.1. Svet med leti 1904 in 1971	6
2.1.2. Slovenija med leti 1904 in 1971	7
2.1.3. Poklic učiteljice med obema vojnama	7
2.2. Življenjska pot	8
2.2.1. Rojstvo in otroštvo	9
2.2.2. Šolanje	10
2.2.3. Poklicna pot	11
2.2.4. Ljubezen	13
2.2.5. Bolezen in smrt	15
2.3. Knjižnica Makse Samsa	19
3. Delo Makse Samsa	22
3.1. Pesniški zbirki	22
3.1.1. <i>Nekaj pesmi</i>	24
3.1.2. <i>Bleščeče prevare</i>	26
3.1.3. Tematika in motivika.....	28
3.1.3.1. Nesreča/nesrečno življenje in trpljenje	29
3.1.3.2. Minljivost/končnost življenja	33
3.1.3.3. Smrt in bolezen.....	34
3.1.3.4. Posmrtno življenje	36
3.1.3.5. Domotožje in ljubezen do doma	37
3.1.3.6. Tematike narave in druge impresionistične pesmi	38
3.1.3.8. Avtobiografska tematika	40
3.1.3.9. Pesniška oziroma tematika umetniškega ustvarjanja	43
3.1.3.10. Ljubezenska tematika	44
3.1.3.11. Moralnokritična tematika	47
3.1.3.12. Otroška poezija	48
3.1.4. Pesniški slog	48
3.1.4.1. Zvočni slog	48
3.1.4.1.1. Metrični repertoar	49
3.1.4.1.2. Jezik	54
3.1.4.2. Besedni slog.....	54
3.1.4.3. Stavčni slog	58
3.1.4.3.1. Ogovorne figure.....	58
3.1.4.3.2. Figure kopičenja	59
3.1.4.3.3. Logične figure	60
3.1.4.3.3.1. Paralelizem in nasprotje	60
3.1.4.3.3.2. Drugi primeri	63
3.1.4.3.4. Slovniške figure	63
3.1.4.4. Perspektiva	63
3.2. Objave v revijah in časopisih, korespondenca, proza.....	65
3.2.1. Objave v revijah in časopisih	65
3.2.2. Korespondenca	65

3.2.2.1. Korespondenca s Srečkom Kosovelom	66
3.2.2. Proza	67
3.2.3 Drugo	68
3.3. Recepcija dela Makse Samse	71
3.4. Opredelitev in uvrstitvev poezije	73
3.4.1. Ženska lirika	73
3.4.2. Raznovrstna poezija blizu starejšim avtorjem	74
4. Zaključek	76
5. Viri in literatura	79
Priloga - Ustni viri	82

KAZALO SLIK

Slika 1: Samsin portret, vir: Fotografija Anja Hofman	8
Slika 2: Samsina domačija na samem ob Reki (desno), vir: fotografija Anja Hofman	9
Slika 3: Samsina domačija danes, vir: Fotografija Anja Hofman	9
Slika 4: Samsina mati, vir: arhiv Vide Hrvatin Gojkovič	10
Slika 5: Samsina sestra Dragica (levo), vir: Arhiv Vide Hrvatin Gojkovič	10
Slika 6: Maksa Samsa v mladih letih, vir: Samsina zapuščina	11
Slika 7: Pesnica Maksa Samsa, vir: Samsina zapuščina	12
Slika 8: Maksa Samsa kot učiteljica v Vrbovem (levo zgoraj), vir: Samsina zapuščina	13
Slika 9: Srečko Kosovel, vir: http://www.znanje.org	14
Slika 10: Maksa Samsa, vir: Samsina zapuščina	15
Slika 11: Samsin pogreb, vir: Arhiv Darinke Žbogar	15
Slika: Samsina osmrtnica, vir: Samsina zapuščina	16
Slika 12: Samsin grob, vir: Fotografija Anja Hofman	16
Slika 13: Most pri Samsini domačiji nekoč, vir: Arhiv Vide Hrvatin Gojkovič	17
Slika 14: Most pri Samsini domačiji danes, vir: Fotografija Anja Hofman	17
Slika 15: Odkritje spominske plošče na Samsini domačiji, vir: Arhiv Darinke Žbogar	18
Slika 16: Spominska plošča na Samsinem grobu, vir: Fotografija Anja Hofman	18
Slika 17: Spominska plošča na Samsini domačiji, vir: Fotografija Anja Hofman	19
Slika 18: Knjižnica Makse Samse v Ilirski Bistrici, vir: fotografija Anja Hofman	20
Slika 19: Stalna razstava o Samsi – 1. vitrina, vir: Fotografija Anja Hofman	20
Slika 20: Stalna razstava o Samsi – 2. vitrina, vir: Fotografija Anja Hofman	21
Slika 21: Stalna razstava o Samsi – 3. vitrina, vir: Fotografija Anja Hofman	21
Slika 22: Zbirka Živela sem za pesem, vir: Fotografija Anja Hofman	23
Slika 23: Uglasbene pesmi Makse Samse skladatelja Bojana Glavine, vir: Fotografija Anja Hofman	23
Slika 24: Zbirka <i>Nekaj pesmi</i> – naslovna stran, vir: fotografija Anja Hofman	24
Slika 25: Zbirka <i>Nekaj pesmi</i> , vir: fotografija Anja Hofman	25
Slika 26: Zbirka <i>Bleščeče prevare</i> - naslovnica, vir: fotografija Anja Hofman	26
Slika 27: Zbirka <i>Bleščeče prevare</i> s posvetilom, vir: fotografija Anja Hofman	27
Slika 28: Samsina zapuščina v Knjižnici Makse Samse, vir: Fotografija Anja Hofman	69
Slika 29: Del Samsine zapuščine: spominske knjige, šolski zvezki, žalna knjiga, vir: Fotografija Anja Hofman	69
Slika 30: Samsin rokopis, vir: Samsina zapuščina	70
Slika 31: Ismet Berkič, vir: Fotografija Anja Hofman	82
Slika 32: Darinka Žbogar ob Samsini rojstni hiši, vir: Arhiv Darinke Žbogar	82

IZVLEČEK

Maksa Samsa je bila pesnica iz Ilirske Bistrice. Rojena je bila 1904 in umrla 1971. Vse življenje je bila nesrečna, bila je nesrečno zaljubljena v pesnika Krasa Srečka Kosovela. Njen pesniško plodni čas je bil v 20. in 30. letih 19. stoletja. V svojem življenju je izdala dve pesniški zbirki: Nekaj pesmi (1936) in Bleščeče prevare (1966), izdala pa je tudi veliko pesmi v drugih publikacijah. Njene glavne teme so nesreča, trpljenje, smrt, posmrtno življenje, ljubezen. Njen slog je tradicionalen. Njena poezija je ženska lirika. S strani literarne kritike in zgodovine je o njej napisanega zelo malo.

ABSTRACT

Maksa Samsa was an female poet from Ilirska Bistrica. She was born 1904 and died 1971. All her life was very miserable. She was unhappily in love in the poet of the Karst Srečko Kosovel. Her productive time was in 20s and 30s of 19th century. In her lifetime she published two poetry volumes Nekaj pesmi (Some Poems, 1936) and Bleščeče prevare (Glittering Deceptions, 1966), she also published a lot of poems in different other publications. Her main themes are misfortune, suffering, death, life after death, love. Her style is rather traditional. Her poetry is feminine lyrics. Literary critics and historians have not written much of her literature.

Ključne besede: slovenska književnost, poezija, lirika, Maksa Samsa, Ilirska Bistrica

Key words: Slovenian literature, poetry, lyrics, Maksa Samsa, Ilirska Bistrica

*Dokler mi smrt obsije lice
bom žejna sreče in resnice*

1. Uvod

1.1. Predstavitev teme

Za temo mojega diplomskega dela sem si izbrala pesnico Makso Samsa. V širšem slovenskem prostoru je manj znana, toliko bolj pa so njena dela spoštovana v domačem kraju – Ilirski Bistrici. Z diplomskim delom želim predvsem najti informacije o njej, jih zbrati na enem mestu in primerno urediti. V prvem delu diplomske naloge se bom posvetila njenemu življenju: rojstvo in otroštvo, šolanje, poklicna pot, bolezen in smrt. Drugi del pa bom namenila njenemu delu. Največ se bom ukvarjala z njenima pesniškima zbirkama *Nekaj pesmi* in *Bleščeče prevare*, delno bom opredelila tudi njene objave v periodiki. Pesmi bom obravnavala z vidika vsebine in oblike. Manj se bom posvetila drugemu njenemu delu, ki je v rokopisu.

1.2. Opredelitev metode

Metode, ki jih bom uporabljala, so: delo s pisnimi viri in ustreznimi viri, interpretacija in analiza. Del diplome, ki govori o življenju Makse Samsa, temelji na dostopnih pisnih in nekaterih ustnih virih. Pri poglavju o delu pesnice pa bom uporabila analizo ter deloma tudi interpretacijo literarnih del, seveda pa bom upoštevala tudi literarno kritiko in zgodovino, ki pa o Samsi na pišeta prav veliko.

Literarnoteoretska terminologija je povzeta po Mali literarni teoriji Matjaža Kmecla, oblika strokovnega pisanja sledi Praktičnemu spisovniku Mirana Hladnika, verzologijo in metriko pa povzemam po različnih člankih Aleksandra Bjelčeviča.

2. Življenje Makse Samsa

2.1. Zgodovinsko ozadje

Čas, v katerem se je rodila in živila pesnica Maksa Samsa, zgodovinarji imenujejo tudi razdobje svetovnih vojn. Prva polovica 20. stol. je eden izmed najbolj razburljivih in hkrati grozljivih obdobj v zgodovini človeštva. Erica Johnson Debeljak v knjigi Srečko Kosovel, Pesnik in jaz (2004) o Kosovelu pravi, da če bi živel sto let, bi lahko »v materini črni kuhinji z nizkim stropom preživel svoj vek kot državljani cesarske, fašistične, komunistične in demokratične vladavine« (19). Samsa, ki je bila rojena istega leta kot Kosovel, doživela pa je 67 let, je na svoji koži izkusila tri izmed teh vladavin, le najslajše, po kateri je hrepenela, nikoli.

2.1.1. Svet med leti 1904 in 1971

Začetek stoletja je na znanstvenem, gospodarskem in družbenem področju kazal napredek. Leta 1905 Albert Einstein razvil relativnostno teorijo, leta 1909 je Lois Bleriot preletel Rokavski preliv, leta 1914 je bil dokončan Panamski prekop. Že v drugem desetletju 20. stoletja pa se začnejo balkanske vojne (1912-13), junija leta 1914 pa se je po uboju avstrijskega prestolonaslednika Franca Ferdinanda v Sarajevu začela prva svetovna vojna. Pred prvo svetovno vojno je bilo ravnotežje v Evropi zelo krhko. Vojno so najbolj željno pričakovali Nemci in Italjani, zahtevali novo delitev kolonij in hoteli razširiti svoje ozemlje. V vojni so se spopadle sile antane, na strani katere so se bojevale Francija, Rusija, Srbija in Združeno kraljestvo, po letu 1915 pa tudi Italija, ter centralne sile, na strani katerih so se bojevale Avstro-Ogrska, Nemčija, Turčija in Bolgarija. Leta 1917 so v vojno na strani antante stopile tudi Združene države Amerike. Leta 1915 je k centralnim silam pristopila še Kraljevina Italija, ki je zaradi boljših ponudb antante postala del le-te. Evropa je postala obsežno bojišče, razdeljeno na več front: Balkansko, pozneje Solunsko, Vzhodno, Zahodno, Soško in bojišča po svetovnih morjih. Vojna se je končala 1918. leta. Njena največja posledica je bila 2. svetovna vojna. Začela se je leta 1939, ko so nemške čete vdrle na Poljsko, odvijala se je hkrati po celem svetu oziroma med zavezniki in silami osi. Končala se je septembra 1945, ko se je vdala Japonska, v Evropi pa se je vojna uradno končala že prej – meseca maja. Po vojni so se spremenile življenjske razmere na političnem, gospodarskem, socialnem področju, kar je vplivalo tudi na kulturno področje. Pomembnejši dogodki v svetu po drugi svetovni vojni so: junija 1945 je 51 držav, tudi Jugoslavija, podpisalo ustanovno listino Organizacije združenih narodov. Kmalu so se pokazala temeljna nasprotja med bivšimi

zavezniki: zahodne demokracije in komunistična Sovjetska zveza. Strah pred atomskim orožjem je preprečil novo vojno, začela pa se je tako imenovana »hladna vojna«, ki je trajala vse do leta 1989. Junija 1948 je bila Jugoslavija izključena iz Kominforma zaradi spora Tito-Stalin. V Jugoslaviji se prične preganjanje stalinistov. Aprila 1949 ustanovljen NATO. Aprila 1961 je bil prvi polet v vesolje, julija 1969 Američana Armstrong in Aldrin stopila na luno.

2.1.2. Slovenija med leti 1904 in 1971

Slovensko ozemlje je bilo 1904 del Avstro-Ogrske, dualistične države, ki je nastala po ustavni reformi Habsburške monarhije iz leta 1867 in je obstajala do leta 1918. Po porazu Avstro-Ogrske in Centralnih sta hrvaški sabor v Zagrebu in ljudski shod v Ljubljani 29. 10. 1918 razglasila narodno osvoboditev in ustanovitev samostojne Države Slovencev, Hrvatov in Srbov s središčem v Zagrebu. 1920 je bila tudi podpisana Rapalska pogodba med Kraljevino SHS in Kraljevino Italijo. S pogodbo je bila določena meja med državama, s čimer je bila tretjina slovenskega etničnega ozemlja, Istra in del Dalmacije dodeljena Italiji, ki je v zameno priznala Kraljevino SHS. Celotna Primorska je tako pripadla Italiji. Nevarnost s strani Italije, nedefinirane meje, odsotnost mednarodnega priznanja in pritisk Srbov po združitvi v skupno državo so povzročili, da se je Država SHS 1. decembra 1918 združila s Kraljevino Srbijo v Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev (kasnejša Kraljevina Jugoslavija).

Jugoslovanska država je bila sicer centralistično urejena, a se je v tem sklopu slovenski del dokaj avtonomno narodno razvijal. Uspešen je bil na gospodarskem in kulturnem področju. Drugačne pa so bile razmere na Primorskem, saj so si Italijani prizadevali, da bi se Slovence poitalijančili. Primorski Slovenci so bile na vseh področjih odrezani od matične domovine.

V okviru Socialistične federativne republike Jugoslavije je bila tudi Socialistična republika Slovenija. Oblast je uvedla komunistično plansko gospodarstvo, poddržavila vso trgovino, industrijo in bančništvo. Življenje ljudi se je počasi umirjalo, pričela se je povojna obnova.

2.1.3. Poklic učiteljice med obema vojnama

Gentilijeva šolska reforme, do katere je prišlo po prvi svetovni vojni, ko je Primorska pripadla Kraljevini Italiji, je predvidela postopno ukinjanje slovenskega jezika in uvajanje italijanskega jezika. Od leta 1923 je bil učni jezik samo italijanščina. Prizadela je nad tisoč primorskih učiteljev. Več kot štiristo ljudi naj bi bilo premeščenih v notranjost Italije, drugi so emigrirali v Jugoslavijo ali pa so bili odpuščeni (Hrvatín–Gojkovič 2001, 28).

2.2. Življenjska pot

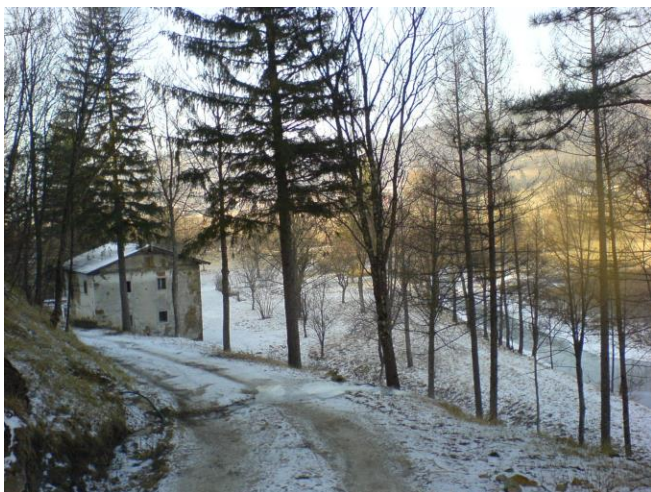
Maksa Samsa je bila vse življenje drugačna in edinstvena, kar se kaže na vsej njeni življenjski poti. Več avtorjev piše o njeni drugačnosti, posebnosti. Samsa ni bila podobna večini žensk svojega časa, šolala se je, dosegla visoko izobrazbo. Delala je kot učiteljica, ni imela svoje družine. Že v srednjih letih je zbolela na živcih in preostanek življenja preživela v samoti, odmaknjena od ljudi. Sokrajani se je spominjajo kot zanemarjene gospe v pošvedranih čevljih, z nahrbtnikom, popotno palico in dežnikom. Najbolj zaokroženo o njej zapiše Šajn (2003, 4): »Tako drugačna od ljudi, ki so jo obkrožali, je bila Maksa za svojega življenja enkratna in nevsakdanja in takšna je ostala v spominu mnogih, ki smo jo vsaj bežno poznali.« Maksa Samsa je bila po Zlobčevem (2004) mnenju (ki je podobno mnenju ljudi, ki so jo poznali) »celo življenje nesrečna«, »docela ponesrečeno življenje (polomija v poklicu, bolehnost in bolezen, nezadoščenost v umetniških ambicijah)«. Še bolj žalostno jo je označil Kermauner (1990, 211): »Zasebnica. Čudakinja. Nesrečnica.« Na drugem mestu (1990, 213) pa pravi: »Ve, da je drugačna od drugih, a noče zamenjati z njimi. Izgnali so jo, a v enaki meri se je izgnala sama. Odločila se je, da bo drugačna in da bo zvesto vztrajala v tej drugačnosti. Se pravi, da je njeno življenje v veliki meri tudi sad njene svobodne volje. Torej ni le žrtev, nesrečnica, čeprav je tudi žrtev, nesrečnica.« Duhovita pa je njena samooznaka, ki jo je izrekla Darinki Žbogar leta 1960, ko sta se spoznali: »Veš, na zunaj sem beračica, a v srcu sem kraljica!« Bolj poetična je tale oznaka: »Tovarišica Velike vode, otrok tihe doline, zvesta prijateljica zelenih, osamljenih borov onkraj (Šinkovec 1966, 345) vasi pod hribom – vsa, kolikor je je, objema in je hkrati v objemu prelestnega kotička te slovenske zemlje« (346).

Slika 1: Samsin portret, vir: Fotografija Anja Hofman

2.2.1. Rojstvo in otroštvo

Maksa Samsa se je rodila 12. oktobra 1904 v vasi Dolnji Zemon pri Ilirski Bistrici. (Le en avtor navaja letnico 1895 (M. 1955, 4), vendar gre verjetno za napako.) Oče Andrej je imel mlin in žago, njihov dom je stal na samem ob Veliki vodi (reki Reki). Pri hiši se je reklo pri Malnarjevih (Žbogar).

Slika 2: Samsina domačija na samem ob Reki (desno), vir: fotografija Anja Hofman

Slika 3: Samsina domačija danes, vir: Fotografija Anja Hofman

Maksa je bila peti otrok v družini, kjer je bilo rojenih 10 otrok, osem pa jih je preživel (Logar 2001, 7). »Ob bregu reke Reka, 3 km od Ilirske Bistrice, stoji osamljena hiša, ki gledana od daleč, ima izgled gradu. Če se človek približa, opazi, da je tu nekoč gospodarila pridna roka. Tu sta obratovala mlin in žaga, katerih so se posluževali kmetje in okolice Ilirske Bistrice in celo iz Podgore. S smrtjo gospodarja so se kolesa, ki jih je poganjala voda, za vedno ustavila.« (M. 1955, 4).

Slika 4: Samsina mati, vir: arhiv Vide Hrvatin Gojkovič

Slika 5: Samsina sestra Dragica (levo), vir: Arhiv Vide Hrvatin Gojkovič

2.2.2. Šolanje

Osnovno šolo z osmimi razredi (meščansko šolo v samostanu) je obiskovala v Trnovem pri Ilirski Bistrici. Šolanje je nadaljevala v Ljubljani, kjer je dokončala dva letnika učiteljskega (1919-21). Naslednji dve leti pa je obiskovala tretji in četrti letnik v Tolminu, kjer

je 25. 6. 1923 tudi diplomirala (Logar 2001, 7 in Enciklopedija Slovenije 1987-2002, 198). »To je tudi zadnja matura med vojnami, kajti takratne italijanske oblasti so slovensko učiteljske ukinile.« (Žbogar 2000, 9). Že med šolanjem je pričela objavljati: »V Dijaškem listu so blestele njene mladostne pesmi in zapiski.« (prav tam). Pod Italijo se je imenovala Samsa Massimiliana.

Slika 6: Maksa Samsa v mladih letih, vir: Samsina zapuščina

Med sošolkami takrat še Maksimiljana ni bila posebej priljubljena, ker je bila vihrava, iskriva, zbadljiva, občutljiva in malce čudaška, vsaka njena misel je postala verz, še večkrat pa zbadljivka. Bila pa je nadarjena in duhovita (Žbogar 2000, 9). Bolj priljubljena pa je bila med fanti, njen sošolec Boris Možina o njunih šolskih dneh pravi: »Leto dni je bila v Tolminu moja sostanovalka in sošolka /.../ nekateri fantje smo jo kot tako imeli radi, zato je vsak odmor v razredu preživela ob naši klopi. Razgovori z njo so bili prijetni, včasih pravo doživetje.« (1984, 7).

2.2.3. Poklicna pot

Kot učiteljica je bila med 12. 10. 1923 in 15. 7. 1926 zaposlena v Harijah pri Ilirski Bistrici. Potem je emigrirala v Jugoslavijo. Med 5. 2. 1927 in 10. 3. 1928 je službovala na Jezerskem nad Kranjem, v času od 11. 3. 1928 do 30. 11. 1930 pa v Rovtah nad Logatcem. Zaradi bolehnosti je po polšestem letu pustila službo in se vrnila v svoj rojstni kraj (Logar

2001, 7 in Enciklopedija Slovenije 1987-2002, 198). Na drugem mestu pa najdemo besede, ki dajejo slutiti, da službe ni pustila po lastni volji:

»Pesnico sem spoznal že pred leti, ko je kratko dobo bivala v Gorici. Vsa je živela samo za pesem. Blestečih oči mi je svoje verze kot zmeraj recitirala na pamet. A morala je zapustiti mesto, ker je postala sumljiva fašističnim oblastem in se vrniti v svojo domačo vas. To se ji ni prvič zgodilo. Upornega duha kot je bila zmeraj, je bila že pred leti odpuščena iz učiteljske službe. Zatekla se je čez mejo za kruhom in se po treh letih živčno bolna zopet vrnila v svojo domačijo (Bevk 1983, 4).«

Da ni šlo niti za bolezen niti za Samsino odločitev navaja Kermauner (1990, 210): »[P]o fašističnem odpustu 1925 je odšla v Slovenijo (prej je delovala v tedanji Italiji).« O neprijaznih življenjskih okoliščinah piše tudi Jakob Jež: »Čeprav Samsa ne omenja neposredno, zakaj ji tolikanj »... iz noči neznana groza rase«, ne moremo odmisлити okoliščin krutega nasilja nad slovenstvom širše Primorske v njenih najlepših mladostnih letih, kar je morala kot učiteljica in občutljiva pesnica še posebej grenko občutiti (Jež 2004, 7).« Čisto natančno pa njen odpust opredeli Vida Hrvatin-Gojkovič (2001, 28): »Maksa je bila ena izmed učiteljev, ki so bili pod Italijo žrtve Gentilijeve šolske reforme. Ta je uzakonila pregon vseh slovenskih učiteljev s Primorske.« Podobno zapiše tudi Darinka Žbogar (1994, 8): »Zaradi naprednih misli in poučevanja v slovenskem jeziku je bila odpuščena.«

Slika 7: Pesnica Maksa Samsa, vir: Samsina zapuščina

Med leti 1943 in 1944 pa je kot učiteljica delovala v partizanski šoli v Vrbovem pri Ilirski Bistrici. »Leta 1943 se jo po trinajstih letih, presrečna in ponosna, da ji je ljudska oblast zaupala pouk v domačem kraju, vrnila v šolo.« (Hrvatini–Gojkovič 2001, 28), kamor jo je povabil Josip Prosen – Radivoj iz Vrbice, rajonski tajnik OF za Podgoro.

Slika 8: Maksa Samsa kot učiteljica v Vrbovem (levo zgoraj), vir: Samsina zapuščina

2.2.4. Ljubezen

Maksa Samsa je podobno kot največji slovenski pesniki doživljala nesrečne ljubezni in ostala sama do svoje smrti, čeprav si tega najbrž ni želela. V mladostnih letih je po pripovedovanjih gojila ljubezen do pesnika Srečka Kosovela. Rojena sta bila istega leta, 1904. Ljubezen pa naj bi bila enostranska, čeprav sta si pisala pisma, mogoče sta se celo spoznala. Kosovel je bil »redno v stiku z manjšim krogom /.../ mladih prijateljic, s katerimi si ni le izmenjeval filozofskih misli, temveč se zaupno pogovarjal o svojih najglobljih skrivnostih in se včasih z njimi na svoj bolesten poseben način celo spogledoval.« (Johnson–Debeljak 2004, 75). Še več pa namiguje Kosovel navdušenje nad fotografijo, ki mu jo je Samsa na njegovo željo poslala. V pismu iz Tomaja z dne 7. 9. 1925 zapiše: »Dobil sem vaše pismo, pesmi in sliko. Hvala, posebno za sliko. Vi si ne morete misliti, kakšno veselje ste mi napravili z njo.« Kljub temu pa jo mladi dopisovalec vedno ogovarja z vi in »Spoštovana gospodična« (prav tam). Če gre verjeti Johnson–Debeljakovi, takšnega navdušenja pri drugih dopisovalkah (Nada Obereigner, Fanica Obidova) ni pokazal (98). Povezavo kaže tudi Samsino objavljanje v »eni izmed prvih Kosovelovih publikacij, Lepa Vida« (Johnson–Debeljak, 88). Bolj črnogled pogled na njuno domnevno ljubezen ima Marjeta Žebovec, ki

zapiše: »V tem času [ko je obiskovala učiteljske] je prijateljela tudi s pesnikom Srečkom Kosovelom: pošljala mu je svoje pesmi in ga prosila za mnenje in nasvete. Bila je tudi zaljubljena vanj, on pa ji čustev ni vračal« (2006, 61). Po mnenju Žbogarjeve je bila ljubezen le enostranska, saj si bila njegova pisma »zelo službena«.

Slika 9: Srečko Kosovel, vir: <http://www.znanje.org>

Samsa je Kosovelu nedvomno posvetila dve pesmi. V zbirki *Nekaj pesmi* je to pesem Jesenska želja s pojasnilom »spominu S. K.«, Kosovel je torej omenjen le z inicialkami. V zbirki *Bleščeče prevare* pa najdemo pesem Srečku Kosovelu. Poleg teh je mogoče spominu na Kosovela pripisati tudi druge pesmi. Zbirka *Nekaj pesmi* se na primer začne z več pesmimi, ki se ukvarjajo s smrtjo, posmrtnim življenjem, bolečino tistih, ki so umrlega ljubili ... in sicer Posvetilo, Človek mine, Mrtvemu prijatelju, Večerna zarja ko škrlat, Vračaš se, Pomlad se vrača, Glej vrste križev, V naših je deželah, Mineva čas, Mrtvemu bratu. Iz zadnje pesmi lahko sklepamo, da so pesmi lahko posvečenemu tudi umrlemu bratu. Pogosto v pesmih omenja Kras, kar bi lahko bil argument, da so pesmi povezane s Srečkom Kosovelom, vendar kraško zemljo povezuje tudi z bratom in domačim krajem, čeprav Ilirska Bistrica in Reška dolina nista na Krasu v ožjem smislu. V pesmi Pomlad sije najdemo še en možni namig na nesrečno ljubezen do pesnika Krasa. Pesem je sicer napisana v tretji osebi, vendar je lirski subjekt pesmi gotovo pesnica sama, kot v mnogih drugih pesmih. »Pisem šop iz žametne kasete/ je ob tihi uri v roke vzela/ vsa preteklost v duhu oživila« se glasijo 2., 3. in 4. verz prve kitice. 5. verz druge kitice pa pravi: »Črke ljube, mrtve zdaj in blede.« Lahko bi šlo za omenjeno korespondenco med pesnikoma. Tudi pesem Se še spominjaš? naj bi bila posvečena njeni neuslišani ljubezni do Kosovela (Žbogar 2000,

9). »Poznavalci pravijo, da je ravno ljubezen do Kosovela za vedno zaznamovala njeno življenje in njeno umetniško ustvarjanje.« (Šajn 2003, 4).

Slika 10: Maksa Samsa, vir: Samsina zapuščina

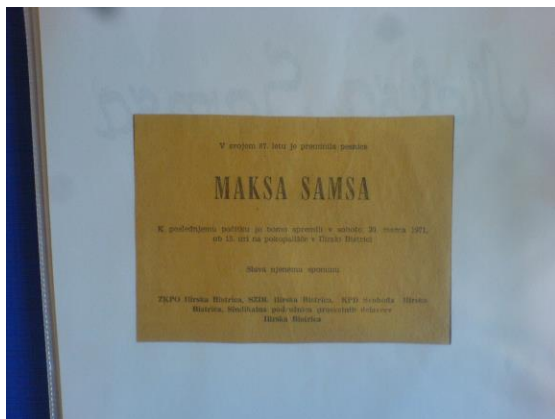
2.2.5. Bolezen in smrt

Več avtorjev piše o bolezni Makse Samsa. Bolna naj bi bila na živcih. Bolezen se je začela že v mladih letih. Po odpustu iz učiteljske službe se je za nekaj časa vrnila v domačo vas (takratna Italija), nato je odšla v Jugoslavijo, vendar se je po treh letih vrnila živčno bolna. »Bila je zelo občutljiva in hudo notranje trpljenje in osamljenost sta jo strla, tako da je postajala vse bolj čudaška.« (Žebovec 2006, 62).

Pesnica je umrla 18. marca 1971. Tako kot vsak dan je prečkala strugo Velike vode – Reke, da bi šla v Ilirsko Bistrico. Maksa je sredi nizke struge omahnila in utonila (Žbogar 1983, 4). Pokopana je v Tmovem (Snežnik, marec 2001, 2).

Slika 11: Samsin pogreb, vir: Arhiv Darinke Žbogar

Slika: Samsina osmrtnica, vir: Samsina zapuščina

Slika 12: Samsin grob, vir: Fotografija Anja Hofman

»Njena ljuba Velika voda, ki jo je tolikokrat prebredla, je tistega usodnega dne v nesreči postala njen mokri grob.« (Munih 1971) ali »18. marca 1971 jo se spodneslo, objeli so jo valovi, zasanjala je ob šumenju svoje Velike vode in odšla za vedno v onostranstvo.« (Možina 1984, 7). »Edino zadovoljstvo ji je bila vsakodnevna pot v Bistrico. Oprtana z nahrbtnikom, v katerem je nosila svoje dragocenosti (danes tako običajno, a takrat malo čudno) je vsak dan prečkala brv ob mlinu, šla po poti do Zavoda, kjer je živel brat Kristjan in od tu po cesti v Bistrico. Srečevala se je z ljudmi in pogovarjala, kar ji je bilo v veliko uteho.« (Hrvatini–Gojkovič 2001, 28). Tudi drugi avtorji omenjajo podobno: »Z oprtanim nahrbtnikom in s palico v roki se je slednji dan podala v zgodnjih urah iz svoje domačije ob Veliki vodi v mesto. Odhajala je po časopise in revije in na pomenek z znanci.« (Munih 1971, Samsina zapuščina).

Slika 13: Most pri Samsini domačiji nekoč, vir: Arhiv Vide Hrvatin Gojkovič

Slika 14: Most pri Samsini domačiji danes, vir: Fotografija Anja Hofman

Leta 2000 je bila odkrita spominska plošča na Samsinem grobu, leta 2004 pa na Samsini rojstni hiši. Na prvi sta zapisana verza: Kar je v duši bol spočela,/ vam je pesem razodela.

Slika 15: Odkritje spominske plošče na Samsini domačiji, vir: Arhiv Darinke Žbogar

Slika 16: Spominska plošča na Samsinem grobu, vir: Fotografija Anja Hofman

Slika 17: Spominska plošča na Samsini domačiji, vir: Fotografija Anja Hofman

2.3. Knjižnica Makse Samsa

Besedilo je povzeto po spletni strani Knjižnice Makse Samsa, dostopno na <http://www.i-bi.sik.si/>, 21. 7. 2008.

Začetki javnega knjižničarstva na ilirskobistriškem segajo v leto 1864, ko je Matija Ličan ustanovil Narodno čitalnico s skromno knjižnico. V čitalnici so imeli na razpolago slovensko in tuje časopise ter precej novih knjig. Zaradi fašistične oblasti je bila leta 1926 čitalnica razpuščena. Druga svetovna vojna je razvoj knjižničarstva v Ilirski Bistrici povsem zavrnila. Po vojni je knjižničarstvo ponovno zaživel v letu 1950, kjer je do leta 1959 opravljala svoje kulturno poslanstvo pod okriljem kulturno-umetniškega društva Svoboda.

Leta 1960 je ljudski odbor ustanovil Ljudsko knjižnico kot samostojno delovno organizacijo. Leta 1964 pa je občinska skupščina ustanovila Matično knjižnico, ki je pokrivala s svojim delovanjem celotno ilirskobistriško občino. Knjižnica se je uredila po načelu prostega pristopa; knjižnično gradivo se je urejalo po sistemu UDK. V letu 1968 je knjižnica dobila na novo opremljen prostor v zgradbi občinske skupščine. Organizirali in prirejali so literarne večere, slikarske razstave in se ukvarjali z različnimi kulturnimi oblikami dela. Leta 1982 se je knjižnica preselila na današnji sedež, 1985 se je s pristrčno slovesnostjo uresničilo poimenovanje Matične knjižnice v Knjižnico Makse Samsa.

Knjižnica se je leta 1996 vključila v informacijsko mrežo sistema COBISS in začela z računalniško obdelavo knjižničnega gradiva, kasneje leta 1998 pa je knjižnica prešla na avtomatizirano izposajo. Napravljen je bil prvi korak v avtomatizacijo poslovanja knjižnice. Zaradi prostorske stiske so leta 1998 odprli prizidek k stari knjižnici,

Anja Hofman: Maksa Samsa, življenje in delo

leta 2001 pa so obnovili celotno stavbo knjižnice. Danes je knjižnica sodobno informacijsko središče, pomembno za kulturno dogajanje kraja. V njej je med drugim stalna razstava o pesnici Maksu Samsu.

Slika 18: Knjižnica Makse Samsa v Ilirski Bistrici, vir: fotografija Anja Hofman

Slika 19: Stalna razstava o Samsi – 1. vitrina, vir: Fotografija Anja Hofman

Slika 20: Stalna razstava o Samsi – 2. vitrina, vir: Fotografija Anja Hofman

Slika 21: Stalna razstava o Samsi – 3. vitrina, vir: Fotografija Anja Hofman

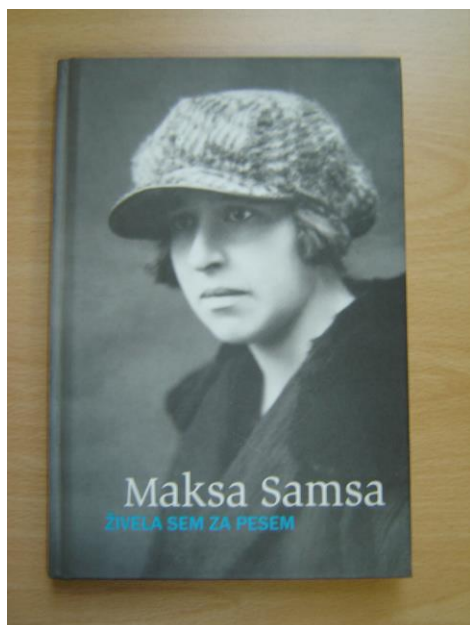
3. Delo Makse Samsa

Maksa Samsa je bila po izobrazbi učiteljica, vendar je ta poklic opravljala le malo časa. Zaradi bolezni se je vrnila v domači kraj. Pomembno pa je njeno pesniško delo. Objavljati je začela leta 1924, najbolj plodna so bila leta 1930-33. »Njene pesmi so objavljale mnoge revije in časopisi: *Ženski svet*, *Novi rod*, *Mladika*, *Zvonček*, *Naš glas*, *Ljubljanski zvon*, *Gruda*, *Odmevi slovanskega sveta*, *Jutro in drugi*« (Logar 2001, 7). Njena proza je namenjena mladini. Imela je eno plodno obdobje: »Večji del njenega pesniškega opusa spada v dvajseta in trideseta leta« (Munih 1971), kljub temu pa je med obema zbirkama preteklo 30 let, zbirka *Nekaj pesmi* je bila izdana 1936, *Bleščeče prevare* pa so bile izdane 1964.

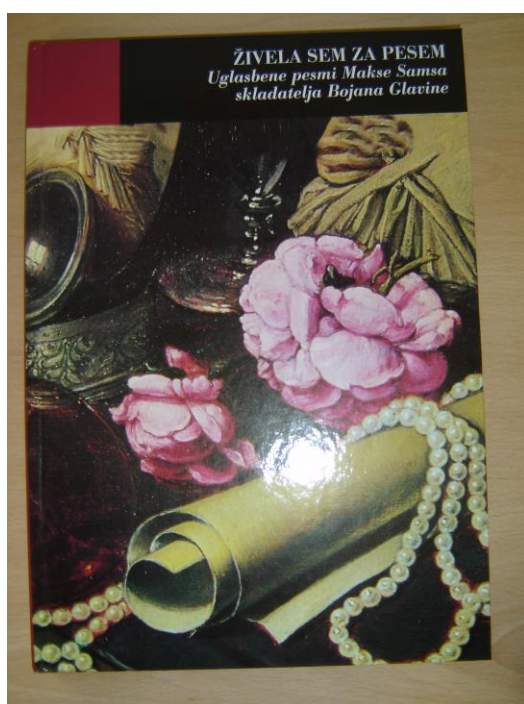
V rokopisu pesnice sem našla še tole pojasnilo: »Psevdonimi in šifre: (kdaj in kje rabljeni) Moj pesniški psevdonimi je bil »Črtomira«, ki se ga rabila predvsem za pesmi objavljene pred dolгими leti v »*Ženskem svetu*«. (Samsa v rokopisu).« Pod imenom Maksa je objavila nekatere pesmi v *Lepi Vidi* in *Gospodinjski pomočnici*. Pod Samsa pa je objavila eno pesem v *Gospodinjski pomočnici*.

3.1. Pesniški zbirki

V času njenega življenja sta bili izdani dve samostojni pesniški zbirki. Leta 1936 je v Trstu izšla zbirka *Nekaj pesmi*, leta 1964 pa je v Ilirski Bistrici izšla dopolnjena zbirka *Bleščeče prevare* s spremno besedo Franceta Bevka. Po njeni smrti je leta 1983 izšel ponatis *Bleščečih prevar*. Ob otvoritvi nove knjižnice, ki nosi njeno ime, in ob trideseti obletnici njene smrti, je Knjižnica Makse Samsa Ilirska Bistrica leta 2001 izdala zbirko vseh njenih pesmi iz obeh zbirk z naslovom *Živela sem za pesem*, ki jo je uredila Damijana Logar. »Naslova nove knjige Makse Samsa ni izbrala naključno, saj izraža pesniško življenjsko vodilo« (Prosen 2001). Leta 2004 ob stoletnici njenega rojstva in 40-letnici delovanja Knjižnice Makse Samsa je skladatelj Bojan Glavina uglasbil Samsine pesmi. 9. oktobra 2004 so bile krstno izvedene na glasbeno literarnem večeru, odkrili pa so tudi spominsko ploščo na rojstni hiši pesnice Makse Samsa. Avtorji spremnih besedil v zbirki notnega gradiva *Živela sem za pesem* so Damijana Logar, Ciril Zlobec in Jakob Jež.

Slika 22: Zbirka Živela sem za pesem, vir: Fotografija Anja Hofman

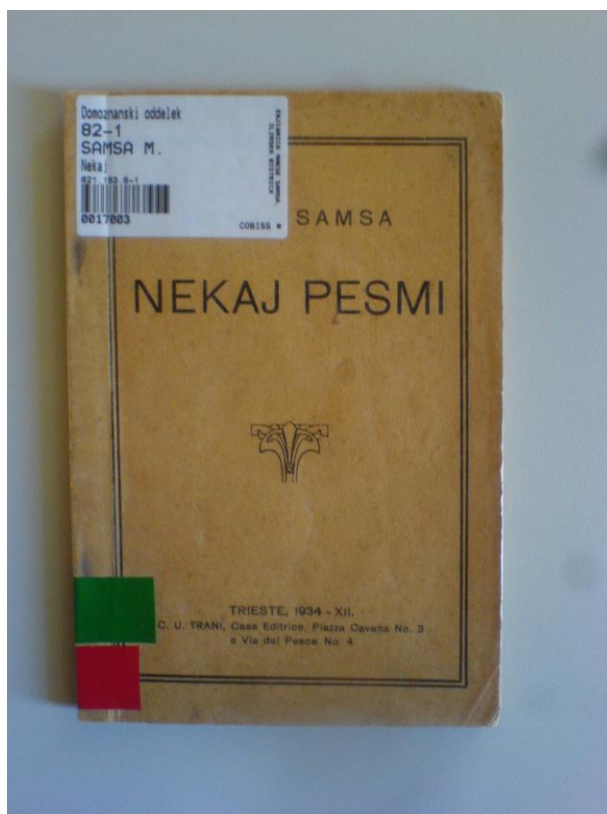
Slika 23: Uglasbene pesmi Makse Samsa skladatelja Bojana Glavine, vir: Fotografija Anja Hofman

Izbrane Samsine pesmi je v bosanski jezik prevedel Ismet Bekrič. Prevedel je naslednje pesmi: Se še spominjaš? (Da li se još sjećaš?), Prišel si miren (Došao si spokojan...), Pesem zavidanja (Zavidim), Glej, hodijo pota uglajena (Gle, idu stazama utabanim). Objavljene so bile v dvojezičnem glasilu *Bunolist-Panika*, izdanem v Ilirski Bistrici, ki je nastajalo med leti 1993 in 1996 v okviru kulturnih delavnic begunskih otrok.

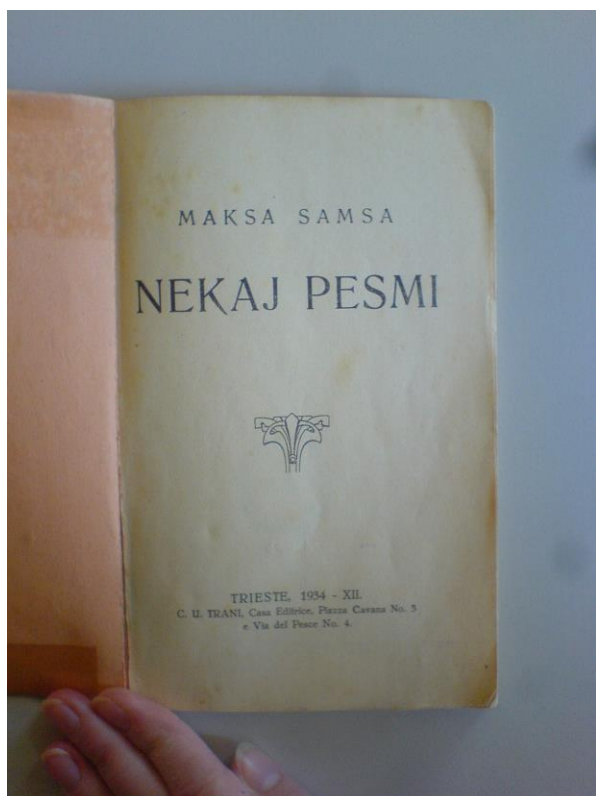
Nekaj izmed pesmi je prevedenih v makedonščino. Prevedla jih je Bistrica Kranjec Mirkulovska, izredna profesorica v pokoju za slovenski jezik na Filološki fakulteti Univerze Cirila in Metoda v Skopju. Objavljene so bile v zborniku *Sovremenost, spisanie za literatura, kultura in umetnost (Sodobnost, zbornik za literaturo, kulturo in umetnost)* iz leta 2007 v prispevku Slovenska poezija Krasa – Nasledniki Srečka Kosovela. Prispevek je nastal po festivalu Vilenica 2006, v katerem so predstavljeni pesniki, ki nadaljujejo tradicijo Krasa, med njimi tudi Maksa Samsa. Prevedene so tri pesmi in sicer: Se še spominjaš, Prišel si miren in Noč. Jasnina.

3.1.1. *Nekaj pesmi*

V zbirki *Nekaj pesmi* iz leta 1936 je 71 pesmi. O izdaji je Novak–Popova (1991, 179) precej kritično zapisala: »Če ne bi bilo pisemsko posredovanega literarnega pouka, ki ga je Maks Samsi naklonil Srečko Kosovel, ter prijaznega Bevkovega zavzemanja za izbor njenih pesmi po vojni, bi najbrž tudi zanjo danes komaj še kdo vedel.« Ne glede na umetniško kvaliteto, je izdaja pesniške zbirke mlade bolehe učiteljice dejansko uspeh, priznati pa je treba, da razen literarnih poznavalcev kljub temu le malokdo še ve zanjo.

Slika 24: Zbirka *Nekaj pesmi* – naslovna stran, vir: fotografija Anja Hofman

Slika 25: Zbirka *Nekaj pesmi*, vir: fotografija Anja Hofman

Največ pesmi je naslovljenih po prvi vrstici. Najpogostejše teme so nesrečno življenje, (nesrečna, izgubljena) ljubezen, pesniški poklic. Pesmi sicer niso razvrščene po ciklih, vendar je zaznati skupno rdečo nit pesnim, ki si neposredno sledijo, kar pa ni pravilo. Nekakšni zaznavni cikli so torej pesmi s tematiko smrti ali minljivosti ali onostranstva: Človek mine, Mrtvemu prijatelju, Večerna zarja ko škrlat, Vračaš se, Pomlad se vrača, Glej vrste križev, V naših je deželah, Mineva čas, Mrtvemu bratu. Na drugem mestu so pesmi s tematiko domotožja: Dveh tračnic beg, Seneni voz, Po cerkvah vseh; nato impresionistične pesmi: Rimska cesta, Noč. Jasnina, Iz mraka v noč; tematika nesreče: Prekrasen dan je, Vse je kakor leta prejšnja, Na griču sem, zopet smrti in onostranstvo: Ko bliski, Duh je večni, Smrt; avtobiografske pesmi: Bila sem genij, Dobro se zavedam, Izročilo, Moj nagrobnik.

Pesem Glej, trezni iz zbirke *Nekaj pesmi* in pesem Glej, hodijo pota uglajena iz zbirke *Bleščeče prevare* sta variaciji iste pesmi, dve kitici (1. in 2. oziroma 2. in 3. kitica) sta popolnoma enaki. Sama se upoštevala prvo različico. Pesem z naslovom Glej hodijo pota uglajena [brez vejice!] je bila objavljena v *Našem glasu* 1928, vendar se razen prvega verza povsem razlikuje od prejšnjih dveh, zato sem jo obravnavala posebej kot samostojno pesem.

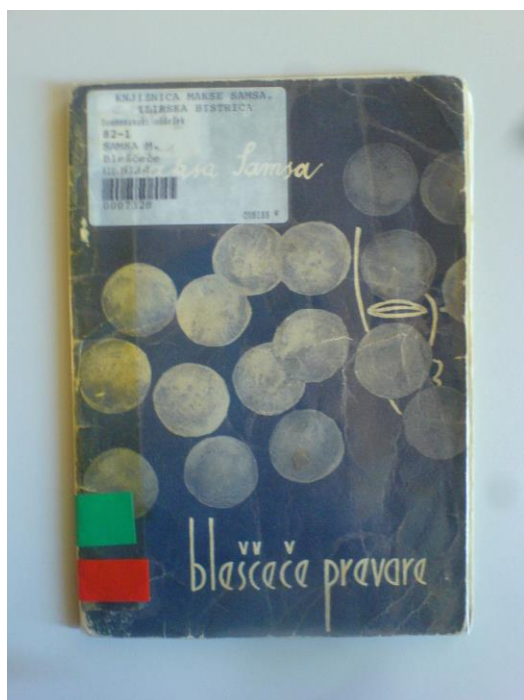
Pesem Prišel si miren ima tudi dve različici. V zbirki *Nekaj pesmi* se zadnja, tretja kitica glasi: »Roko v pozdrav, slovo .../ Vem, nikdar več ne bo/ s Teboj spomina tega.../ Bog

te obvaruj zlega..« V zbirki *Bleščeče prevare* pa je zadnja, tretja kitica za dva verza krajša: »Roko v pozdrav, slovo .../ Vem, da te več ne bo.« Sama se upoštevala prvo različico.

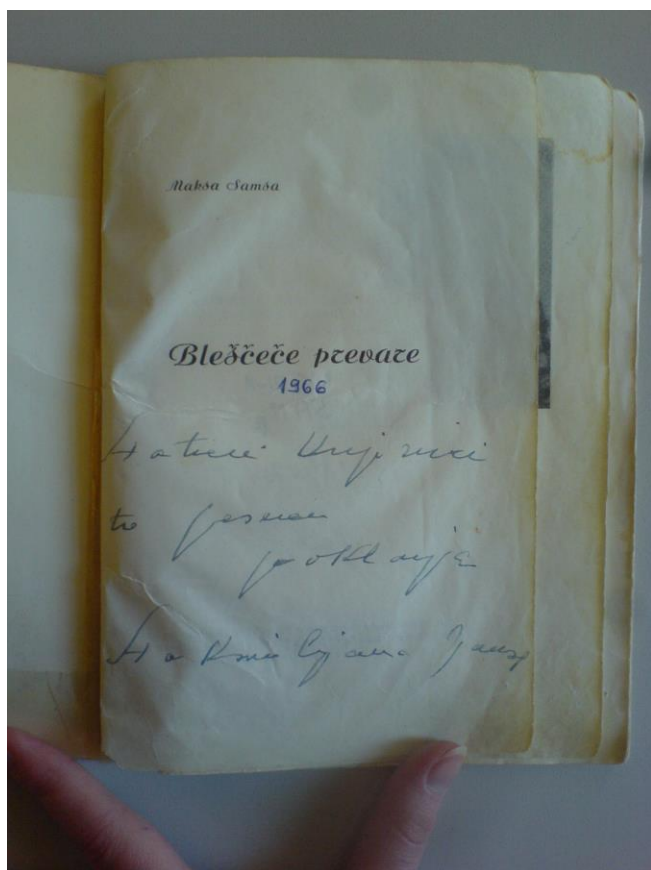
V Pesem Dom, objavljena v *Mladem jutru* iz leta 1928 je enaka pesmi Ko hip ta leta iz *Nekaj pesmi*. Pesem Bolnica objavljena v *Grudi* 1932 je enaka Ko boš na kraj iz *Nekaj pesmi*. Pesem Pomladna narodna iz *Grude* 1933 je enaka Od spomladi v *Nekaj pesmi*.

3.1.2. *Bleščeče prevare*

V prvi izdaji *Bleščečih prevar* iz leta 1966 (Cobiss (22. 8. 2008) navaja letnico 1964.) je 26 pesmi, druga izdaja, ponatis, iz leta 1983 pa je dopolnjen s prispevkom Darinke Žbogar In memoriam. Zbirka je bila prvič izdana ob pesničini 60-letnici, pesmi sta izbrala Božidar Borko in Jože Šmit, ki sta »poznavalca njenih ritmov« (Budal 1964). Nekatere pesmi so naslovljene po prvi vrstici, druge imajo nominalne naslove – npr. Pesem zavidanja, Sebi, Srcu, Prošnja, Nedelja, Hrepenenje, Učiteljica, Spoznanja, Srečku Kosovelu, Mlad bolnik, Pesem izza sužnih dni, Jesen, Gozd jeseni, V bolnišnici.

Slika 26: Zbirka *Bleščeče prevare* - naslovnica, vir: fotografija Anja Hofman

Slika 27: Zbirka *Bleščeče prevare* s posvetilom, vir: fotografija Anja Hofman

Najpogostejše teme zbirke so podobne prejšnjim: nesrečno življenje, minljivost/ničnost življenja, nesrečna ljubezen, narava, avtobiografska, pesniška, bolezen in smrt, domotožje. Nada Koritnik (1996, 6) o temi *Bleščečih prevar* pravi: »Bila je zvesta predvsem svoji ženski poeziji, verjela je vanjo, v naročju poezije se je počutila varno. V življenju pa se je čutila prevarano od vseh, prevara je glavna tema v njeni zbirki *Bleščeče prevare*.« Tudi Andrej Budal (1964) o naslovu pravi tako: »Iz naslova samega se oglaš resnica o življenjskih prevarah, ki človeka sprva vabijo z bleščečim videzom, a ga nato najčešče razočarajo. To poudarja že prva pesem, ki zveni kot geslo.« Gre za pesem Vse, kar človek. Bekrič (2008) pa dodaja: »Resna poezija ni sijaj, sijaj je prevara, obliž, prava poezija je izpod tega sijaja. Prave pesniške teme so iskanje globine življenja.«

V leksikonu *Slovenska književnost* (1996, 406) to zbirko sicer imenujejo »antologijski izbor«, vendar menim, da gre bolj za zbor in ne izbor, saj sta obe pesmi, ki sta sicer že bili objavljeni (Glej, hodijo pota uglajena in Prišel si miren) v prvi zbirki (Nekaj pesmi), nekoliko spremenjeni, vse druge pesmi pa še niso bile objavljene. Res pa je, da gre za izbor iz množice avtoričinih neobjavljenih pesmi.

Dve pesmi iz zbirke sta bili objavljeni tudi v *Liriki slovenskih pesnic 1849-1984* (Šali 1985) in sicer Se še spominjaš? in Srečku Kosovelu. Urednik antologije poudarja, da gre za osebni izbor (5, 6). V *Antologiji slovenskih pesnic* (Novak-Popov 2004) iz leta 2004 pa so objavljene: Prišel si miren, Pomlad sije, Od spomladi, Golo drevje, Gozd jeseni in Srečku Kosovelu.

Pesmi z naslovom Mlad bolnik v jeseni sta dve, ena je objavljena v zbirki *Bleščeče prevare*, druga v *Zvončku*. Obravnavala sem ju ločeno, saj imata enaka le dva verza. Navedla sem, za katero različico gre. Pesem Spominjaš se, objavljena v *Odmevi slovanskega sveta* 1931 je le za nekaj besed različna od tiste objavljene v zbirki. Upoštevala sem knjižno verzijo. Pesem z naslovom Poldan v Gorici, objavljena v *Odmevi slovanskega sveta* 1931 je enaka pesmi Kostanjeviški zvon iz zbirke *Bleščeče prevare*. Pesem Sebi objavljena v *Bleščečih prevar* se v nekaj besedah, delitvi v kitice in ločilih razlikuje od pesmi Sebi, objavljeni v *Ljubljanskem zvonu* 1931. Pesem Polnočna iz *Ljubljanskega zvona* 1931 je enaka pesmi Tiha polnoč iz *Bleščečih prevar*. Pesem Bolnišnica iz *Ženskega sveta* 1931 je enaka pesmi V bolnišnici iz *Bleščečih prevar*. Pesem Čuj pesem iz Žena in dom 1931 je enaka pesmi Čuj pesem deževja iz zbirke *Bleščeče prevare*. Pesem Sad spoznanja iz *Ženskega sveta* 1925 je enaka pesmi Spoznanja iz zbirke *Bleščeče prevare*.

3.1.3. Tematika in motivika

V vseh objavljenih pesmih Makse Samsa se ponavljajo podobne teme in motivi, zato bom obravnavala celoten objavljeni opus skupaj, torej obe pesniški zbirki in vse registrirane objave v periodiki. Tematike Samsine poezije so nesreča/nesrečno življenje in trpljenje, minljivost/končnost in ničnost življenja, smrt in bolezen, posmrtno življenje, domotožje, ljubezenska, avtobiografska, pesniška oziroma umetniška tematika, tematike narave, moralnokritična in otroška poezija. Najpogostejša tematika je nesreča oziroma nesrečno življenje in trpljenje. »[P]esnica prav zaradi nerazrešljivosti svoje življenjske stiske in nezadovoljstva same s sabo poskušala povzdigniti vse temno in boleče, celo ves svoj eksistencialni brezup v usodnostno življenjsko filozofijo človeka sploh«, meni Zlobec (2004, 5). *Bibliografija rasprava, članka i književnih radova* pa o Samsini poeziji pravi: »V pesmih izpoveduje razočaranje nad življenjem, hrepenenje, osamljenost. Ponekod so sledi sarkazma.« Podobno meni tudi M. (1955, 4): »Večina njenih pesmi je sentimentalnih in sarkastičnih. V njenih sarkastičnih pesmih veje globoka mržnja do tedanje oblasti.« Tematika njene poezije pa je povezana z njenim življenjem.

»Živela je odmaknjena od ljudi, skoraj čudaška. Razočaranje jo je napravilo trpko in zagrenjeno. Svet njene poezije je odsev bridkih doživetij, trpljenja in življenja v verigah, polno podob nemira, obupa, mračnih in samotnih poti, ter nepozabni spomini na mladostnega prijatelja, pesnika Srečka Kosovela« (Šajn 2003, 4).

Nekoliko drugačne tematike se pojavijo v poeziji, ki je ostala objavljena le v periodiki. Med objavami v časopisih poleg omenjenih tematik izstopa še moralnokritična tematika, nekatere pesmi pa so otroške. V okviru družbeno-kritične so nekatere pesmi zelo duhovite zbadljivke. Motivi so zelo različni.

Najpogostejši motivi v liriki Makse Samsa so: trpljenje oziroma težko življenje in življenjsko breme, smrt/želja po smrti/prihajajoča smrt, posledice minljivosti življenja, narava, odtujenost, spoznanje/»slovo od mladosti«, slovo, izguba, spomin, usoda in resignacija, hrepenenje po sreči/po domu/ljubezni, osamljenost, onostranstvo, vera v duha/posmrtno življenje/nebesa/večnost, minula/izgubljena/nesrečna ljubezen. Manj pogosto pa so še: groza, skrivnost, vera, spoznanje, molitev/prošnja, posvetilo, ponavljanje, prerokovanje, nezvestoba, razočaranje, talent, prevara, poroka. O Samsini motiviki Novak–Popov zapiše:

»Zanimivo je, da se je izmed vseh Kosovelovih rojakinj izguba Primorske najmanj dotaknila pesništva Makse Samsa, ki je bila Kosovelu osebno najbližja, čeprav je z naraščajočim fašističnim nasiljem tudi sama neposredno doživljala ponižanja in negotovost. Tako njeni motivi odhajanja, umiranja, poslavljanja in spominjanja samo zelo posredno nakazujejo realno izkušnjo« (1991, 181).

Z njeno ugotovitvijo se strinjam, saj se zunanje zgodovinsko, politično, in celo osebno dogajanje skoraj nikoli neposredno ne pojavlja v Samsinih pesmih. Čutiti pa ga je posredno preko izbire motivov in tematike. Tudi Kermauner (1990, 212) navaja podobno: pokopanost, osule sanje, spanje nekdanje ljubezni, spomin, črnost, slovo, konec.

O njeni poeziji na splošno Črtomir Šinkovec zapiše: »Iz njene poezije diha klic večno neizpolnjenega in neizpolnljivega hrepenenja, prodiren duh in srce, prepolno spominov, prepolno čustvovanja za vse plemenito, za vso lepoto.« (cf. Žebovec 2006, 62 in Šinkovec 1966, 346). Franc Munih (1971) pa pravi: »Razrvani čas po prvi svetovni vojni, pohlep po bogastvu in nasilje nad človekom pa je vtisnilo njeni poeziji močan pečat.«

3.1.3.1 Nesreča/nesrečno življenje in trpljenje

K tej skupini sodijo pesmi: Človek komaj, O naših čustev, Kostanjeviški zvon, Prekrasen dan je, Na griču sem, Spoznanje v njo, Izluščeni kostanji, Dobrota in slava, Življenje, Bodočnost zdaj, Čuj pesem deževja, Ko je najvišja bol srca, Ni mogoče, Ko razprši varljiva se omama, Geslo, V viharju, V spominsko knjigo, Noč, Ko razprši varljiva se omama

in Vse je kakor leta prejšnja deloma tudi Najprvo je bridkost, Na postaji, Nedelja na Jezerskem in Ko je Bog ustvaril občutljive. V okviru te skupine so še pesmi z vodečim motivom hrepenenja po sreči: Nikdar ne dosežeš, Sedanjost s prošlostjo, Pesem zavidanja, Hrepenenje. Vodeči motiv odtujenosti pa najdemo v Če se ljubimo, Iz drevoreda in Glej trezni ter Glej hodijo pota uglajena. Motiv spoznanja oziroma »slovo od mladosti«, kot sem poimenovala motiv poslavljanja od mladostnih sanj in upov, pa v pesmih: Spoznanja, Pesem izza sužnih dni, Gledaš, ko mladost beži ..., Na vse strani, O, ne vprašaj in Si čul, kako otožno, deloma tudi Kresni večer. Posebni v tej skupini sta pesmi Polna luna in Samozataje pota, ki se ukvarjata z življenjem redovnikov, vodeči motiv je tudi v teh nesreča in trpljenje. Zlobec (2004, 5) celo meni, da gre pri vseh pesmih z vodečim motivom trpljenja pravzaprav za »usodnostno filozofijo življenja: v nekakšen nazor, da je trpljenje človeku usojeno«. »Trpljenje je bistvena človekova karakteristika.« zapiše Kermauner (1990, 212) in doda: »Samsova povrh vsega ne uporablja razuma, etike, kultiviranosti, da bi svoje trpljenje omilila, umirila, vkomponirala v višjo smiselno celoto. Gleda mu neposredno iz oči v oči; poje iz golega ranjenega srca. V tem je človeška, prečloveška.« Kermauner (1990, 211) tudi meni, da je nesreča pravzaprav edina tema njene poezije, saj: »Vsakozi zveni en sam ton; le variiran je, pa še to ne posebno domiselno. Pesničina domiselnost, za izume, za učinkovitost z bogastvom izrazja, idej, čustev. Zadovolji se z obnavljanjem enega samega čustva: nesreče.«

V več pesmih Samsa piše, kako se končajo svetli upi na srečno prihodnost: v pesmi Človek komaj pravi: »Zgrni upa sinja krila/ radost, sreča je minila!«, 1. kitica, podobno v pesmi O naših čustvih: »najlepših misli sinje nedosežnosti/srca bridkosti črne neizbežnosti«, 1. kitica, podobno v pesmi Čuj pesem deževja: »Še bodo zeleni vsi holmi in doli,/ a ti pa veselo ne boš več nikoli«, 3. kitica. Enak motiv se kaže tudi v pesmi Na vse strani, kjer je izražen preko metafore nedosegljivih zvezd, v pesmi Na postaji »Mrtva mu je misel smela,/ ki je do neba hotela...«, 1. kitica deloma tudi v pesmi Kostanjeviški zvon: »[Z]a vsem, kar bilo je, se duši toži.«, 6 verz, v pesmi Vse je kakor leta prejšnja: »Meni pomlad več nobena/ v srce mlado ne zasije.«, 3. kitica, in v pesmi Kresni večer: »Le v srce mrtva je poslednja sanja ...«, 4. kitica. Pesem Ko razprši varljiva se omama ... ima omenjeni motiv že v naslovu, v pesmi O, ne vprašaj pravi: »A bodočnost lik zastrti,/ vsa brez upa, vsa brez sanje ...« (2 kitica), v pesmi Gledaš, ko mladost beži ... pa enak motiv še v prisposobi: »V polju slana že leži,/ kamor nekdanj so hodile/ moje sanje zlatokrile ...«, 1 kitica.

Motiv trpljenja, ponekod samega lirskega subjekta, drugod splošno, je izražen tako: »Sedanjost moja je na križ razpeta,/ bolest brez mej bodočnost mi obeta«, 2 kitica pesmi

Kostanjeviški zvon, v pesmi Življenje pa pravi: »Na pot nam sijejo le medle luči/ ko dušo bol izbiča in izmuči«, 6. kitica, v pesmi Ko razprši vraljiva se omama pa: »Kako in kam – čemu v življenju greva/ skoz vrata črna vednega [večnega] trpljenja? ...«, 2. kitica. O trpečih »občutljivih« ljudi pa v pesmi Ko je Bog ustvaril občutljive pravi tako: »Nikdar duša mu ne bo vesela./ Težko bo življenja breme nosil,/ pri ljudeh zaman sočutja prosik«, 2. kitica. Motiv življenjskega bremena tare tudi lirski subjekt – pesnico v pesmi Prekrasen dan je: »In še grobovi – dragi vsi in ljubi /.../ pod njimi se jaz in groza moje duše«, 4. kitica, breme pa nosijo tudi drugi »Pod tem ljudje /.../ njih hoja opoteča/ bremena težka skrivila so pleča/ splahnela v nič življenje skopa sreča«, 2. kitica. Tudi v pesmih V spominsko knjigo in Noč gre za enak motiv (»[D]uši težko je brez mej« (3. kitica)). V pesmi Najprvo je bridkost se trpljenje celo stopnjuje: »Najprvo je bridkost lahko skeleča/ iz dneva v dan bohotnejše se večja«, 1. kitica. Pesnica v Dobrota in slava izpostavi še misel, kako trepeti ni vredno: »Dobrota in slava dosežena/ s trpljenjem: pšenica poležena/ ki divji odhruje vihar«, 1. kitica. V pesmi Ni mogoče pa lirski subjekt življenje čuti kot priklenjenost, ne kot breme: »Teh strašnih spon potrgati ni moči;/ priklenjena na revno to sem zemljo!«, 1. kitica.

Motiv želje po smrti kot rešitvi iz trpljenja je izražena v pesmi Na griču sem: »Za srčno bolečino/ "ne biti" – želja živa je edino ...«, 2. kitica, enak motiv se ponovi tudi v pesmi Spoznanje v njo (»Da mi umreti je brez bolečine!«, 5. verz ali »Mrtvašnice se zdijo mi domovi«, 8. verz), v pesmi Ko je najvišja bol srca ... (»Kako bi človek rad umrl/ ob uri tej obupa, boli?« (2. kitica)) in v pesmi Nedelja na Jezerskem. Lirski subjekt naposled spozna, da je trpljenje del življenja na tem svetu, v pesmi Bodočnost zdaj pravi: »Trpljenje bilo je od sveta tega/vse drugo pa od večnih krajev brega«, 2. kitica.

Hrepenenje po sreči je pogosto pesimistično, v pesmi Nikdar ne dosežeš Samsa zapiše: »Nikdar ne dosežeš sreče lika/ vse se nam nekam dalji in odmika«, 1. kitica, v pesmi Sedanjost s prošlostjo pa pravi: »[S]rce /.../ kar rado bi, nikoli ne doseže«. V Pesem zavidanja se motiv hrepenenja, želje po lepoti, sreči, brezskrbnosti, svobodi ves čas ponavlja, na primer: »Zavidam na polju med travo zlatice/ za vedno rumene smejoče se lice«, 1. kitica ali »Zavidam oblake za modre višine/ za beg njih svoboden čez gore, doline«, 2. kitica. Vrhunec pesimizma pa doseže v pesmi s pomenljivim naslovom Hrepenenje: »Neprestano dušo gloda/ misel: "Prej, ko boš umrla/sreče zemske ne dosežeš /.../"«, 1. kitica. Končno spoznanje pa je, da je sreča možna šele po smrti: »Ko naposled trudna ležeš/ v zemljo črno, grobno spanje/ ti pričara njene [dušine] sanje ...«, 1. kitica. Tudi v pesmi Geslo z enakim vodečim motivom spozna, da je »dediščina tvoja /.../ trda, pretrpka sedanjost«, 2. kitica. O Samsinem

hrepenenju Munih (1971) zapiše: »Hrepenenje, ta čudežni vzgib človekovega dejanja in nehanja, je zvenelo iz vsakega njenega verza, iz vsake izgovorjene besede, pa čeprav je bila ostra, temna, obtožujoča.« Podobno meni tudi Žbogarjeva (1994, 8): »Iz njenih verzov zveni hrepenenje – vsa je bila zaverovana v lepoto življenja.«

Odtujenost Samsovi pomeni svojo vrsto nesrečnega življenja. Motiv odtujenosti je značilen za njene avtobiografske pesmi, pojavlja pa se tudi v nekaterih drugih. V pesmi Če se ljubimo (kjer je pesnico navdihnila kratka zgodba Samota francoskega pisatelja Guya de Maupassanta) pravi: »[Z]id med nami je visok,«, 8. verz, zato »Bodi žena, mož /.../drug je drugemu le tujec.«, 3. kitica. Da je bila tudi sama osamljena, pravi med drugim tudi Munih (1964, 9): »Usoda svobodnih duhov je samota.« Za primer deloma avtobiografske, deloma tematike nesrečnega življenja sem izbrala pesem Iz drevoreda, kjer pravi: »Glej, v srcu bol: čez tuje prage/ brez sreče vse, brez duše drage/ samotna moja pot do smrti.« O sebi kot osamljenemu otroku na žalostnem otoku pa govori v pesmi V viharju, v pesmi Kresni večer se podobno pojavi motiv osamljenosti poleg motiva ubitih sanj. Bolj posredno o odtujenosti piše v pesmih Glej trezni: »Glej: trezni so vsi in umirjeni/ o smislu življenja uverjeni/ vsi, ki smotrom doseženim usmerjeni.«, 1. kitica in Glej hodijo pota uglajena. Osamljenost je tudi sicer življenjska drža Samse: »Samsova ni občanka. Ko je prenehala z učiteljevanjem, je postala zasebnica, predana zgolj čustvovanju lastne nesreče. Družbe skoraj ne vidi; tudi nacija zanjo ni /.../ pomembna tema.« (Kermauner 1990, 211)

Motiv končnega spoznanja se običajno povezuje z motivom »slovesa od mladosti«. Spoznanje je grenko, izraženo je v več pesmih, najbolj celovito v pesmi Spoznanja. Spoznanje je vedno isto in sicer: »[Z] mladostjo tvoji upi ti umrejo«, zadnji verz ali na drugem mestu: »Le do takrat se izplača živeti/ ko ni spoznanje upov nam umorilo.«, 1. kitica. Podobno o slovesu od mladosti piše v Pesem izza sužnih dni: »Mladost, mladost, kam šle so tvoje sanje?«, 12. verz ali spoznanje – resnica: »Kdor drzen je, da lepše čase sanja/telo in dušo ubije mu spoznanje.«, 3. kitica. Enako tudi v pesmi Mladosti. Motiv želje po vrnitvi mladosti pa se ponovi tudi v pesmi Si čul, kako otožno. Lirski subjekt začuti klic mladosti »[M]ladost je davna vzkliknila po meni.«, 12. verz in si želel njene vrnitve: »"Daj, vrni se, mladost!" - "Zaman boš čakal!"«, 14. verz.

Pesmi Polna luna in Samozataje pota se ukvarjata z življenjem redovnikov. Polna luna je pesem o mladi nuni Jozefini, ki v duši nosi skrivnostni spomin, kar je vodeči motiv pesmi. Pravi: »Plač fontane./ Dušo gane/ dih spomina.«, 2. kitica. Samozataje pota je po mojem mnenju pesem o življenju redovnikov, najverjetneje duhovnikov oziroma menihov, na

to sklepam iz 3. verza 1. kitice, saj Samsa zapiše: »[B]oljšnice so dom jim, samostani.« Samsa je kritična do njihove življenjske izbire, saj meni, da v njej niso iskreni: »Samozataje pota si izbirajo«, 1. verz ali: »Izvoljeni in tudi nepozvani«, 4. verz, ko izberejo pot uboštva. Kljub temu pa opominja na krščanski pogled na življenje in posmrtno življenje, ko naj bi bili redovniki za svoje zasluge (»[Z]a vse ljudi jim ker je in pokora.«, 6. verz ali »Njih srčna kri za druge se prelija.«, 7. verz) poplačani: »[M]ogočni Bog /.../ plačnik edini stokrat nam povrne/ ko črna zemlja revne nas zagrne.«, 3. kitica. Vodeči motiv pesmi je nesrečno življenje v odrekanju.

3.1.3.2. Minljivost/končnost življenja

Med temi pesmimi najdemo: Minljiva so, Vse se v končno, Ko boš na kraj, Vse, kar človek, Človek – nič, Vesoljni svet, Poljesenska, Tivoliju in Prva zvezda deloma tudi Človek mine, Duh je večni. V okviru te skupine so še pesmi z vodečim motivom resignacije: Lepe so, Leži nad zemljo, Bolest spomina, Življenju, Mati in dete in Visi po drevju, deloma tudi Kdor se po svetu.

Minljivost, končnost, včasih tudi ničnost življenja je Samsina pogosta tema. Običajno se pridružuje tematiki nesreče ali posmrtnega življenja. Najbolj značilne pesmi nedvoumno izražajo končnost človeškega življenja, kar je tudi njihov vodeči motiv. V pesmi Minljiva so Samsa zapiše: »Minljiva so človeška vsa poznanstva«, 1. verz, že v 3. verzu doda še »ječo zemskega pregananstva«. »[V] duši čar življenja mine ...« (4. verz) pravi v pesmi Vse, kar človek. V pesmi Vse se končno pravi: »Vse se končno v žalost izprevrže«, 1 verz in v 3. verzu doda: »[S]mrt mu [človeku] samo v duši je nositi.« Prva zvezda s citatom svetopisemskega kralja Salomona pojasni, da je življenje minljivo, ne glede kakšno in čigavo je: »Vsi ponižniki in kralji/ v revnih cunjah, dragi halji/ si navadnež, si odličnost/ vse minljivosti je ničnost...«, 2. kitica, doda pa še: »Brez glasne tožbe, vzdih krika/vse mine – v večnost se odmika.«, 3. kitica. Prav tako s tujimi besedami v pesmi Duh je večni pravi: »"Duh je večni, a telo iz gline/ vse pozemsko bežno je in mine..."«, 1. kitica. V svojem slogu pa doda: »Prej ko na pot do Njega krene/ mu vso bridkost življenja razodene.«, 2. kitica. Spoznanje o minljivosti v tuja usta položi tudi v pesmi Človek – nič, kjer se o človeku pogovarjajo »večne« zvezde: »Mi vidimo pa revne Zemlje sine,/ življenje njih, ki mine že ob zori«. V pesmi Poljesenska pa je spoznanje njeno: »Skozi okno v dan jesenski gledam/ Pa se minljivosti zavedam.«, 2. kitica, enako v pesmi Tivoliju. V pesmi Človek mine se osredotoči na posledice minljivosti človeškega življenja, kar je glavni motiv pesmi. Svet gre naprej (»Starec čas brez motnje v dalj poganja ...«, 5. verz), trpi le tisti, ki mu je bil preminuli blizu:

»Samo on /.../, ki v življenju ga je srčno ljubil,/ bo občutil, kaj je z njim izgubil.«, 2. kitica. Podoben motiv - ničnost življenja in njene posledice je v pesmi Ko boš na kraj, v kateri opomni: »Vso ničnost boš spoznal življenja/ nikoli več ne boš vesel /.../ bo smeh na ustih onemel.« Deloma se kaže tematika minljivosti tudi v pesmi Leži nad zemljo, v kateri se 2. in 3. verz glasita: »[K]ar srce goreče kdaj ljubilo/ minulo je /.../« Kljub temu pa so si raziskovalci edini, da je Samsa ljubila življenje (in njegove sence), »kakor ga ljubi le malokdo« (Munih 1971).

Nekoliko bolj svetel, morda celo hudomušen pogled na minljivost pa je v pesmi Vesoljni svet: »"Odhod!" – "Prihod!" – usode ura bije./ "Nad zvezdami!" – sprevodnik čas zavpije! –«, 1. kitica.

Vdanost v usodo je eden izmed najpogostejših motivov Samsine poezije, vendar je le redko vodeči motiv, na primer v naslednjih pesmih. V 2. kitici pesmi Lepe so pravi: »Dve poti: brez misli se ubiti/ na način kateri se končati/ Bogu v roke vdano se predati.« Motiv resignacije je v verzih pesmi Leži nad zemljo, ki se začne: »Leži nad zemljo davnosti mrtvilo /.../ a čas beži: za letom gine leto...«, 1. kitica. Lirski subjekt pesmi Življenju pa celo življenju samemu kliče: »[U]smili se Bog te, življenje! ...«, 1. kitica. Celotna pesem Bolest spomina je posvečena spoznanju, da preteklega ni mogoče spremeniti. »Bolest spomina rože v venec splete/ljubezni žar ga upepeli/ pozabljenja se v dušo mir naseli« pravi 1. kitica. Pesem Visi po drevju ima tudi vodeči motiv resignacije, ukvarja se z usodami različnih potnikov, ki so na vlaku – vsak ima svojo življenjsko zgodbo. Končni motiv pesmi je neskončno ponavljanje: »Kolesa v taktu ropotajo/ loveč se v večnost v noč beže.« Vodeči motiv pa je lahko tudi usoda sama, na primer v pesmi Mati in dete. Prepričanje o pravilnosti usode je zaokroženo podano v pesmi Kdor se po svetu: »Nič misliti – življenju v roke veslo: v pristan namenjen samo te bo neslo!«, 1. kitica. Tudi Zlobec (2004, 5) meni, da gre za »nekakšno vdanost v usodo«, ki »sprti blaži njene notranje strese, krče, zagata, ki jih v podtekstu te poezije vendarle čutimo.« »Uporna misel vzkipi, vzvalovi, toda ob trdi resničnosti se razbije in se umiri v bolni resignaciji« še dodaja Munih (1964, 9).

3.1.3.3. Smrt in bolezen

V tej skupini so: Smrt, Mlad bolnik v jeseni, Mlad bolnik v jeseni (*Zvonček*), Jesen, V bolnišnici, Pesem bolnika deloma tudi Mrtvemu prijatelju, Spomin na vojno, Pesem starčka, Po polju trava valovila, Ob slovesu poletja, Poje harmonika in Ko bliski. Kako Samsa vidi in razume smrt, je zapisal Kermauner (1990, 214): »Samsova živi že vnaprej svojo smrt;

vrnila se bo v naturo. Tam sicer ne bo srečna; navzlic vsemu je navezana na življenje; ne beži v smrt. A jo sprejema kot kraj miru, zahvale, predvsem pa resnice.«

Ključna za to tematiko je pesem, ki sama nosi naslov Smrt. Sestavljena je iz dveh delov: prvi opisuje smrt: »Reži lobanja se. Pošastna senca/brez mira krog na belih nogah klenca.«, 1. kitica; druga dva verza pa opisujeta vidno posledico smrti – pogreb: »Pred njo zvončklja, za njo zvonči žalobno/ zemljan počivat gre v temino grobno.« Smrt in pogreb sta tudi vodeča motiva te pesmi. O posledicah smrti govori tudi pesem Mrtvemu prijatelju: »Odkar ležiš pod rušo/ izgubil svet je dušo/ življenje nima cene/ ne zemlja sreče ene.«, 1. kitica. V pesmi Ko bliski lirski subjekt razmišlja o mrtvih: »/.../se mrtvih zbor na groblju mi zasmili,/ v posteljah mehkih nam je sladko spanje,/ a v črnih jamah dež se vsipa nanje.«, 1. kitica. V obeh pesmih je smrt tudi vodeči motiv. Vodeči motiv pogreba je v pesmi Poje harmonika. Med pogrebom se sliši tudi harmoniko, ki goste vabi na ples, medtem ko pokopavajo očeta.

Posebna skupina pesmi govori o bolezni in prihajajoči smrti, ki sta tudi vodeča motiva pesmi. V pesmi Mlad bolnik v jeseni se grozečo smrt čuti povsod: »[S]mrt od povsod se reži...«, posebej pa jo čuti lirski subjekt pesmi – »mlad bolnik«: »Bolni mladenič jo sluti/ ure kazalec – minuti/ zadnji življenja se bliža.« Enako v pesmi z istim naslov, objavljeni v *Zvončku*, ki se od knjižne različice sicer precej razlikuje. Enak motiv je tudi v pesmi Pesem bolnika, podoben vodeči motiv ima tudi Pesem starčka, le da tu smrt pričakuje starček in ne mladenič. Tudi za Samso je smrt mladih posebej boleča, spomin nanjo jo zaboli. V pesmi Jesen zapiše: »[K]i jim na licih so rože, težko umirajo/ davni spomini rane široko odpirajo ...«, 1. kitica. V pesmi Po polju trava valovila, smrt mladega dekleta objokujejo celo rože. Bližajoče smrti se bojijo tudi bolniki iz pesmi V bolnišnici, ki »O oknih vsi blede posedajo,/ zavistno na ulice gledajo.«, 1. kitica. Vprašanje je le, koga bo smrt izbrala, saj tega ni moč predvideti: »[P]o belih hodnikih smrt čaka,/ kjer zdi ji, vrata odpira,/ kdo zdajle, ta hip umira?«, 2. kitica. V pesmih Mlad bolnik in V bolnišnici je eden izmed motivov tudi bolnišnica.

K tej tematiki sem uvrstila tudi pesem, ki govori neposredno o vojni Spomin na vojno. Po Samsinih besedah je namreč v vojni zmagala smrt. Posebna je tudi pesem Ob slovesu poletja, v kateri samo opozarja na smrt. Lirskemu subjektu naj še zadnjič uživa v naravi v poletju, kajti pozimi lahko umre.

3.1.3.4. Posmrtno življenje

O onostranstvu, veri v posmrtno življenje govorijo naslednje pesmi: *Vračaš se, Duhov skrivnostnih*, *Poglej v nočeh*, ko živi mirno spijo ..., *Na pokopališču*, *Misel in Življenja večnega*. Deloma so to tudi pesmi: *Mrtvemu bratu*, *Dvojno življenje*, *Tih poletni je večer*. V okviru te skupine so naslednje pesmi posvečene Srečku Kosovelu: *Glej vrste križev*, *V naših je deželah*, morda tudi *Tih poletni je večer*. Med vodečimi motivi se pojavljajo: onostranstvo, vera v posmrtno življenje/ v boga/ v duhove/ v nebesa/ v večnost. Podoba posmrtnega življenja je skladno s katoliško vero. Poleg filozofije, da je »trpljenje človeku usojeno«, namreč verjame tudi »da srečo, ali vsa zagrobni mir, lahko pričakujemo, kot plačilo za prestano trpljenje, samo v abstrakciji posmrtnega življenja« (Zlobec 2004, 5).

Iz Samsine poezije lahko sklepamo, da je verovala v onostranstvo, posmrtno življenje, krščanskega Boga. Verovala je celo v duhove, ki se vračajo na ta svet. V pesmi *Vračaš se* z vodečim motivom duha, piše: »Vračaš se ob pozni nočni uri,/ kadar Bog odpre vam temne grobe.« Duha pa se začuti tako: »[Č]uden piš nenadoma potrese,/ zamajejo ob oknu se zavese,/ nekaj mehkega mi v lice dihne...« Isti vodeči motiv je tudi v pesmi *Duhov skrivnostnih*, kjer nekoliko bolj razloži svojo vero v duhove. Začne z dejstvom: »Duhov skrivnostnih čuda polni sveti!«, 1. verz. Na več mestih pa pojasni, da je nadnaravno človeku nerazumljivo: »Nikoli dano nam ne bo umeti/ na zemlji, kar med njo in nebom biva!«. 1. kitica ali »Prikažejo se /.../ naš ozki um zaman jih razmotriva.«, 3. kitica ali »Ki jih ne vidimo, legijoni bitij,/ a nepoznan nam ključ je do odkritij ...«, 5. kitica. Enak motiv je tudi v pesmi *Poglej v nočeh*, ko živi mirno spijo. Vodeči motiv duha, vendar gre tu za duh kot dušo, je lahko tudi drugačen; v pesmi *Glej vrste križe* se ob mraku »za čudom čudo /.../ razkriva« (10. verz). Duša je tu lučka, ki se vrne na kraje, ki jih je ljubila (»[I]z groba Tvojega temine/ nevidna lučka v svet posine.// Čez polja gre, čez gmajne bele/ čez dole kraške osamele,/ kar ljubila duša mlada,/ še mrtva videla bi rada ...«, deloma 3. in 4. kitica). Enak motiv je tudi v pesmi *Tih poletni je večer*.

V pesmi *Življenja večnega* izrazi svojo vero v posmrtno življenje, kar je vodeči motiv. Pravi: »Življenja večnega mi ne tajite«, 1. verz, kar je skladno s katoliškim naukom, da bo za trpljenje na tem svetu vsak poplačan na onem svetu: »"Rečeno je; kdor tam je mrl od boli,/ naj vekomaj me gledati izvoli!"«, 1. kitica). O sreči v večnosti spregovori tudi v pesmi *Mrtvemu bratu*: »O, časa davnega, kar preselila/ v srečnejše kraje se je duša draga.« Vodeči motiv zadnje pesmi je vera v večnost/ nebesa, enak vodeči motiv imata tudi pesem *Na pokopališču* in *Misel*. Nekoliko drugačna pa je pesem *Dvojno življenje*, ki namiguje na

reinkarnacijo, ki pa ni del katoliškega nauka. V njej namreč piše: »V katerem življenju je to bilo /...// Je let nebroj? So dobe že minile?«, deloma 1. in 2. kitica. Ohranja pa vero v duha, ki ga smrt ne pokonča: »Kje duše so, ki svet so zapustile?«, 6. verz. Vodeči motiv je spet vera v dušo/duha. Motiv vere v nebesa izpostavi še v drugih pesmih, na primer v zadnjem verzu pesmi V naših je deželah: »O, kako je zate v raju?«

3.1.3.5. Domotožje in ljubezen do doma

K tem pesmim sodijo: Dveh tračnic beg, Seneni voz, Po cerkvah vseh, Ko hip ta leta, Iz daljnih, Nedelja, V ozadju gore, Ko iz tujega se kraja vračam, Kako ti je ..., Kadar na Savinjske gore, Le v sanjah še, O blažene noči ..., Slovo od doma, Vlak deloma tudi Srečku Kosovelu, Nedelja na Jezerskem.

Tematika domotožja se pogosto povezuje z motivom osamljenosti. Lirski subjekt pesmi je sam in stran od doma. V pesmi Kako ti je ... domotožje povzroča duševno bolečino. V pesmi Seneni voz je vir spomina na domači kraj seneni voz, ki se pripelje mimo. V 1. kitici zapiše: »Seneni voz čez ulico se maje/ za njim spomin na davne, ljube kraje«, 1. kitica, vendar lirskemu subjektu to ne nudi utehe: »Vse v daljo gre in sama sem ko preje ...«, 4. verz. Poleg vodečega motiva osamljenosti je močan tudi motiv spomina, enako je tudi v pesmi Po cerkvah vseh, kjer so vir spomina ptice: »Skozi okno zrem na trop letečih vran /.../ budeč spomin na rodna polja zlata.« (1. kitica). Enak motiv – spomin na dom je tudi v pesmih Kadar na Savinjske gore in Nedelja na Jezerskem. Motiv žalosti ob slovesu od doma je v pesmi Slovo od doma. Motiv osamljenosti se tematiki domotožja pridruži tudi v pesmi Nedelja, kjer se ponovi verz: »Sama sem na vrhu griča« (1. verz in 21. verz) in v pesmi Vlak, kjer ženski lirski subjekt vidi vlak, ki pelje proti njenemu domu in po njem pošlje pozdrave domov. Motiv hrepenenja po domu pa se kaže v verzu: »V dalji se bleste domovi« (2. verz in 22. verz). Domači kraji se zdijo časovno in prostorsko oddaljeni, saj zapiše: »Tam za njimi pa šumijo/ gozdi črni in sanjavi./ Zdi se, da bilo je davi,/ ko so zame še šumeli ...«, 2. kitica). Hrepenenje po domu, ki je vodeči motiv te pesmi, je izraženo tudi v drugih pesmih: Le v sanjah še in V ozadju gore, kjer Samsa pravi: »O, vedi, Bog, da sredi tega maja/ po kraju tistem me bridkost obhaja!«, 3. kitica. V pesmi sicer opisuje svojo domačo vas: »V ozadju gore. Vas. Ob vrtilh lese/ vmes hiše so.«, 1. kitica. Najbolj prepričljiv dokaz, da gre res za njen dom, je verz: »[Š]ume med drevjem lene Reke vali ...«, 7. verz., saj Samsina domačija leži neposredno ob Veliki vodi – reki Reki. »Romantični kraj ob reki ji je dajal navdih za njeno poezijo in prozo, a jo hkrati navdajal s samoto in žalostjo« (Hrvatini–Gojkovič 2001, 28).

V pesmi *Ko iz tujega se kraja vračam* pa najdemo vodeči motiv ljubezni do doma, ki se v tej pesmi povezuje tudi z ljubeznijo, naklonjenostjo do matere: »Ko iz tujega se kraja vračam/ v noči proti domu vsa vesela,/ me pozdravljajo iz dalje okna svetla,/ a za njimi, vem, me mati čaka ...« (1. kitica). Enako je tudi v pesmi *O blažene noči*, v kateri si lirski subjekt želi vsaj umreti doma.

V pesmi *Dveh tračnic beg* je tematika domotožja le posredno izražena. Čeprav omenja »kraje mile moje« (3. verz), je vodeči motiv hrepenenja izražen v tretji osebi: »Nekdo o gmajnici otožno poje.«, 4. verz. Vodeči motiv ljubezni do doma kaže tudi posredno v pesmi *Srečku Kosovelu*, kjer lirski subjekt – Samsa v drugi osebi nagovarja pesnika Srečka Kosovela. Izražena je namreč njegova ljubezen do domačega kraja, saj se 1. kitica glasi: »Pod večere veter v borih poje,/ ki ljubile so oči jih tvoje,/ bele gmajne same so ostale.«

V vseh pesmih je dom idealiziran, boljši kot v resnici. Na primer v pesmi *Po cerkvah* vseh so domači kraji »rodna polja zlata« (4. verz), najbolj pa se idealiziranje kaže v pesmi *Ko hip ta leta*. V zadnji kitici pesmi pravi: »[D]oma svetleje sonce sije.«, še prej pa: »Kdo z blagoslovom kruh bo rezal?/ Kdo s srcem ti ljubezni dal?«, 3. kitica. Tuji kraji pomenijo osamljenost – »ko sam na tujih tleh boš stak«, 12. verz; bolečino – »bo sestra zvesta ti bolest«, 14. verz in brezsrčnost – »v brezsrčnem hrupu tujih mest«, 16. verz. Dom pa vsakemu za vedno ostane v spominu – »Bo drag spomin te z domom vezak«, 10. verz, »se spomnil rodne boš dobave«, 15. verz, »Ne boš pozabil domačije/ zemljice rodne res nikdar«, 5. kitica. Le v pesmi *Iz daljnih* je hkrati zaželen – »v mladosti ljubi kraj«, 8. verz; a vendar vir grenkega spomina. Na vprašanje vetra, zakaj se ne vrne domov: »"Kot hodiš, da te ni v naš gaj?"«, 4. verz, lirski subjekt – pesnica odgovarja: »"Čemu bi tja še kdaj hodilo,/ ko je od vsega dnu globin/ ostal le žalosten spomin?"«, 3. kitica.

3.1.3.6. Tematike narave in druge impresionistične pesmi

K tej skupini sem uvrstila razpoloženjske pesmi, ki jim sicer težko določimo tematiko, vendar gre pri njih za vtis iz narave, običajno povezan z negativnim občutjem – vtis groze, skrivnosti, bolečine. Nekatere bi lahko imenovali krajinsko-razpoloženjske. Med temi pesmini so: *Rimska cesta*, *Noč*, *Jasnina*, *Iz mraka v noč*, *Tiha polnoč*, *Po nebu*, *Pokojen sen* podobno pa v pesmi *Glej vrh neba* občutimo brezup, v pesmi *Golo drevje* trpljenje, v pesmi *Od strešnih žlebov* pa ničnost, v pesmi *Cvetličarna* minljivost. Da je imela naravo rada, priča tudi ta ugotovitev: »Vsa je bila zaverovana v lepoto prirode,« (Munih 1971).

Občutje groze, skrivnosti, brezupa veje iz verzov Samsinih impresionističnih pesmi. Življenje je »navdihovala mladi učiteljici predvsem otožne akorde iz vtisov v naravi« (Budal 1964). V pesmi Rimska cesta, ki se sicer začne nekoliko hudomušno in razigrano: »Luna zvezde pase.«, 1. verz; se ob različnih zvočnih podobah, na primer: »Žalostno zavija pes ob hiši/ tužni vetra so potajni piši«, 1. kitica; razvije končna skrivnostna groza, ki je vodeči motiv pesmi: »[I]z noči neznana groza rase.«, zadnji verz. Podobno tudi v pesmi Tiha polnoč. Lirski subjekt je v pričakovanju resnice, a vendar: »A neznano/ iz temin se neprestano/ vanjo spačeno reži...«, 1. kitica. Vodeči motiv je neznano. V pesmi Noč. Jasnina. je občutje še težje ulovljivo: »Od zapada veter brije./ Na posteljo mi v obraz/ skozi okno zvezda sije.« Podobno tudi v pesmi Iz mraka v noč, kjer lirski subjekt opazuje, kako na zemljo lega mrak: »Iz mraka v noč oko mi trudno bega/ z dreves dež oznanja božja rega.«, 1. kitica. V pesmi Glej vrh neba gre za motiv brezupa, ki se kaže ob težkem slovesu: »[S]lovesa dih, ki v dušo težko leže« (2. verz), občutju pa se pridruži tudi narava: »[J]esen brezupa skriti več ne more.«, 4. verz. Pesem Od strešnih žlebov je sicer impresionistična slika narave, vendar bi v zadnjem verzu lahko odkrili vodeči motiv ničnosti in resignacije: »[P]uščobna noč in sive jutra zore.« Pesem Cvetličarna je utrinek s cvetličarne, ki se konča z mislijo o minljivosti, ki je vodeči motiv pesmi: »Iz njih ročice mehke bodo plele/ poročni šop in zadnji žalni venec ...«, 1. kitica.

V pesmi Golo drevje je vodeči motiv trpljenje, ki pa je prikazano preko narave: »[G]laden vran kot črna pega/ zapuščen po polju bega.« (refren pesmi) ali »Vrba sključena ob vodi/ o pomladi davni sanja«, 2. kitica. V pesmi Po nebu pa je izpostavljen spomin na bolečino, ki jo narava vzpodbudi in presenetljivo tudi premaga: »Vse bele so blazine,/ a črna misel zgine/ šele, ko se zori« (Po nebu, 4. kitica). Motiv zore kot rešitve pa se pojavi v pesmi Pokojen sen: »[I] misel bela [smrt], ki takrat izgine,/ ko mlada zora dnevu izza gore/ hiti odpirat zlate solnčne[!] dvore...«, 2. kitica.

Tematika narave se v pesmi Izluščeni kostanji povezuje s tematiko nesrečne usode in krutega sveta, saj se usoda kaže v prispodbi preko narave. Kostanji v pesmi pravijo »Na varnem na vejah prej smo bili/ zdaj v vodi, blatu bomo se močili!«, 1. kitica.

Edina pozitivna ljubezenska pesem pa ima glavna junaka iz narave, zato sem jo uvrstila k tej tematiki. V miru in spokoju gozda se sanjavo ljubita bor in smreka: »Spominja pomladi/ se v gozdu bor mladi/ nanj smreka ljubeče se sklanja ...«, 2. kitica. Vodeči motiv je naklonjenost, srečna ljubezen. Pesem bi lahko uvrstili tudi med ljubezenske.

3.1.3.8. Avtobiografska tematika

Avtobiografska tematika se pogosto pojavlja in sicer enakovredno v obeh zbirkah. Kot prevladujoča se avtobiografska tematika pojavlja v naslednjih pesmih: Horoskop, Jaz, Bila sem genij, Dobro se zavedam, Moj nagrobnik, Sebi, Srcu, Prošnja, Prekrasen svet, Učiteljica. Poleg drugih tematik pa se avtobiografska pojavlja še v naslednjih pesmih: Kdor se po svetu, Ko je Bog ustvaril občutljive, Iz drevoreda, Glej trezni, Izročilo, Pesem zavidevanja in Nedelja. Tudi v pesmih, ki niso izrazito avtobiografske, se pesnica pogosto (če ne največkrat) pojavlja v vlogi lirskega subjekta. Vsa njena poezija je osebnoizpovedna. Pogosto so avtobiografske pesmi hkrati avtorefleksivne. »Samsova zna premišljevati o sebi. Njena avtorefleksija je povsem brez razumarske distance. Ni traktat, ni opis, ampak čustvena izpoved.« (Kermanuer 1990, 214).

Med avtobiografskimi pesmimi bi težko izločila najbolj ključno, saj v vsaki spoznamo Samso na nov način, vsaka doda nov kamenček v mozaik njene osebnosti. Ljudsko-preroška je pesem Horoskop. Pesnica se obrača na dan, ko je bila rojena, »dvanajstega oktobra rojenice/ so položile v bele me plenice« (1. in 2. verz). Rojenice naj bi ji v zibko položile naslednje želje: »mehki poet« (4. verz), »V bolest zatopljen mislec in prerok!« (5. verz), »nebojli otrok« (6. verz). Vodeči motiv pesmi je prerokovanje. O tej pesmi Zlobec (2004, 5) zapiše: »Ne gre za »zlo usode« pesnika nasploh, ampak za popoln psihični in doživljajski avtoportret, saj se pesem celo začne z datumom pesničinega rojstva, rojenice in sojenice pa seveda vnaprej vejo, kaj in kako bo z nami. Vsaka od treh sodb se končuje s klicajem (!), s čimer je nepreklicnost izrečenega še dodatno poudarjena.« Pesem o rojstvu in željah za življenje je prva z avtobiografsko tematiko in simbolično začne pesničino razmišljanje o sebi. »V tem pesničinem retrospektivnem pogledu nase je, kajpak, tudi določena (samotolajilna) samovščenost« (prav tam). V pesmi Jaz pa že govori o svoji nesreči, bolečini, nerazumljenosti, kar so motivi, ki se ves čas pojavljajo tudi v drugih tako avtobiografskih kot drugih pesmih. »Preplavlja jo žalost, vendar se sama sebi ne smili,« meni Kermauner (1990, 13). »Ima se za čisto, vendar ne tako, da bi poudarjala zlo in umazanijo drugih. Grenka je, celo zagrenjena, a ob tem stvarna, trdna, močna. Živi svoje življenje: vzdrži svoj obup. Govori resnico o sebi. To pa je nekakšna implicitna (avto)refleksivnost.«

Pesnica se v pesmi Jaz v prvi osebi opisuje: bila je osamljena - »poti pozemske sama sem hodila« (3. verz), revna - »/.../bogata, kakor oni grof, ki nosil "špico" je za zlato "knof"«, doživljala se je kot intelektualko - »Sem bila mislec, modri filozof« (4. verz), čutila in videla je bolečino. Njeno bistvo pripada onostranstvu »Moje bistvo ni od tega sveta -/v

polnadzemskem se življenju kreta« (12. in 13. verz). Najbolj grenak pa je zadnji verz: »Vem – do zadnjega bom neumeta.« Kot vodeči motiv bi zato izpostavila nerazumljenost. Pesmi z vodečim motivom nerazumljenosti je tudi Sebi: »Iskala si zaman srca soglasja/ v življenju med ljudmi; le prezirljivo/ prebadali so dušo vso ranljivo« (3. kitica). Po smrti pa »Ne bo spomina, vendar upam, mirno,/ spokojno in nevzdramno mi bo spanje« (4. kitica). Vodeči motiv prevare, skupaj z motivi ponižanja in nesreče je tudi v pesmi Srcu. Kot piše Samsa, je njeno srce »nikoli uslišano« (3. verz), »po krivem obsojeno« (4. verz), »ponižano« (5. verz) in podobno.

V pesmi Dobro se zavedam je osrednja misel (ki se tudi ponovi v prvi in zadnji kitici) »Tujka sem«. »[T]ujka sem življenju in ljudem« (2. verz), »[T]ujka sem na zemlje rodni tleh ...« pravi Samsa o sebi. Vodeči motiv pesmi je odtujenost. Spoznanje o svoji drugačnosti, odtujenosti, posebnosti je boleče, vendar Samsa ne pričakuje sočutja, še manj pomilovanja, pač pa le razumevanje. (Iz)ločenost od/iz družbe je tipičen avtobiografski namig. Tudi Zlobec (2004, 5-6) prav ob tej pesmi opozori nanj, saj pravi: »Tudi če odmislimo tiste, ki so Samsovo poznali, jo (5) srečevali, se čudili njenim navadam, oblačenju, njenemu javnemu recitiranju svoje poezije kjerkoli in komurkoli, tiste, že zdavnaj odrasle, ki so se je kot otroci zaradi vsega tega "celo bali", kajti Samsa je očitno opazno izstopala iz vsakršne družbene konvencije.« Motiv prošnje po razumevanju se kaže tudi v pesmi Prošnja – kot molitev, nagovor Bogu, naj bo »birič strogi – življenje« bolj milostno. Pesem Prekrasen svet pa kot vodeči motiv znova ponuja osamljenost, odtujenost. V zadnjem verzu Samsa o sebi pravi: »[K]ot samotna breza sama je ostala«. Ponovi se tudi misel o velikih željah in nezmožnosti, da bi jih dosegla: »Prekrasen svet je obla zemska krogla/ vse sem na njem hotela, nič ne zmogla« (1. kitica).

Bolj svetel in ponosen pogled pa ima pesem Bila sem genij, ki je morda edina pozitivna pesem njenega ustvarjanja. Samsa o sebi ponosno reče: »Bila sem genij, ki ne zajde« (1. verz). Optimistično gleda v prihodnost, ko naj bi bila slavna: »[P]rišel bo čas, ko /...// pravičnik svetu bo dejal/ "Njen duh v stoletja bo sijal."« (1. kitica). O tej pesmi je Zlobec (2004, 5) med drugim zapisal: »Prav presenetljivo je, kako samozavestno je poudarjala to vzvišenost svojega prirojenega pesniškega daru, toda – in to je značilno domala za vso njeno poezijo – ne vzvišenost nad drugimi, ampak nad nezavidljivo podobo svojega vsakdanjega življenja.« Ponosna nase je tudi v pesmi Moj nagrobnik, kjer poleg svojega talenta izpostavi še občutljivost: »[D]elila sem usodo mehkih genijev« (2. verz). Vodeči motiv obeh pesmi je talent. Poleg motiva nesreče je motiv talenta, sposobnosti pogost med avtobiografskimi

pesmimi. Možno razlago, zakaj se Samsa poslužuje tega motiva, je navedel Zlobec (2004, 5): »Opotekavost življenja, od katerega se pesnica skuša odtrgati z vizijo vzvišenosti, ki je, četudi sama po sebi neuresničena in neuresničljiva, vendarle zadosten ali celo edini razlog za vztrajanje v neprijaznem življenju?«

Pesem Učiteljica ima posebno mesto med avtobiografskimi pesmimi. Gre za edino pesem, ki govori neposredno o »prvem« poklicu Makse Samsa. Njen odnos do poklica se kaže v verzih, ki se ponovijo: »Štiri gole stene/ boren stol kraj mize/ v srcu žalost grize .../« Pedagoški poklic v Samsinem času ni bil tak, kakor je danes. Učiteljica je morala biti neporočena, po ukazu oblasti se je morala preseliti, živeti in poučevati v šoli, ki so ji jo namenili. Poklic učiteljice je bil sicer spoštovan, vendar je pomenil odpovedovanje na osebnem področju. Samso je kot učiteljico najbolj bolelo dejstvo, da je službovala daleč proč od domačega kraja, ki ga je močno pogrešala. Iz pesmi Učiteljica veje beda (»Štiri gole stene«, »borna postelj/ boren stol kraj mize«, 1. kitica) in predvsem osamljenost (»Sama tu ob pečki«, 1. kitica), ki je tudi vodeči motiv te pesmi. O tej pesmi Budal zapiše: »"Učiteljica" prepričljivo in do bolečine jedrnato zakleše usodo v bridke skope besede«.

Nekoliko drugačna je pesem Dvojno življenje. Ta ne varira na motive nesreče in bolečine, pač pa je bližje motivom onostranstva. Pesnica razmišlja o nekem drugem času, ki pa ga ne more prav določiti, ugiba, če gre za neko drugo življenje.

V pesmi Izročilo se prepletata avtobiografska in pesniška tema. Samsa se tu razodene kot ne popolnoma iskrena: »Kar je v duši bol spočela /.../ Zadržano/ z mano v črni grob bo dano.«

Deloma so avtobiografske druge pesmi. V pesmi Kdor se po svetu je vodeči motiv osebno končno spoznanje v zadnji kitici: »Dokler mi smrt obsije lice,/ bom žejna sreče in resnice.« Tu se razodevata glavni pesničini vrednoti: sreča in resnica, po katerih hrepeni. V pesmi Ko je bog ustvaril občutljive se razkriva pesničina občutljivost; sebe namreč šteje k občutljivim (»Ki mi dediščina od njih poteka«, 9. verz), ki v življenju najbolj trpijo (»vse kar zrete, boli je prevleka,/ žalosti dosmrtni le zastori«, 3. kitica). Podobno je tudi sporočilo pesmi Pesem zavidanja. Lirski subjekt, spet pesnica sama, zavida »vse tiste, brez srca rojene,/ ki niso poznane jim boli nobene« (7. in 8. verz), torej vsem, ki niso občutljivi.

Tretja kitica pesmi Iz drevoreda ima vodeči motiv osamljenosti: »Glej, v srcu bol: čez tuje prage/ brez sreče vse, brez duše drage/ samotna moja pot do smrti«. V pesmi Glej trezni se lirski subjekt – pesnica sama – razkrije šele na koncu, v zadnjem verzu (»ki mi od nje

je duša trudna«), sklepamo lahko, da tudi prejšnje misli veljajo njej sami, podobno kot v drugih avtobiografskih pesmih se spet pojavljajo motivi osamljenosti, prevare, groze. Deloma je avtobiografska tudi pesem Ljubila samoto. Lirski subjekt spregovori o samoti, ki je lahko zdravilna in hkrati »strašna«.

3.1.3.9. Pesniška oziroma tematika umetniškega ustvarjanja

Pesniška tematika se pogosto pojavlja skupaj z avtobiografsko tematiko, večkrat se pojavlja v zbirki *Nekaj pesmi*. Po mojem mnenju je za to tematiko ključna pesem Ki za odljudneža. V prvi kitici pesmi Samsa odkriva, kdo in kakšen je pesnik. Pesnik med ljudmi ni priljubljen, velja za odljudneža (»[k]i za odljudneža velja«, 1. verz), je mehak in sočuten (»mu srce je mečje od sveta«, 2. verz, »bol sveta mu dušo vso prebada«, 3. verz), čuteč (»vsečuteči pesnik«, 6. verz), pogosto lačen – reven (»zvest je drug najčešče sivca glada«, 4. verz). V drugi kitici sledi sklep; da tudi nad pesniki vlada usoda, ki ji človek ne more uiti. Deloma se pesniški tematiki pridruži tudi tematika minljivosti življenja z vodečim motivom resignacije. Tudi pesem Povej, kje za najglobbo je dober primer tematike pesniškega ustvarjanja. Lirski subjekt te pesmi, ki je očitno pesnica sama, si želi, da bi lahko napisala »najglobbo pesem« (1. verz). V njej bi izpovedala vse: svojo bolečino in trpljenje (»grozo vso, ki v srcu zdaj mi biva«, 13. verz, »iskanje«, »mrtve sanje«, »nebogljenost«), »klic po resnici in dobroti«, trpljenje soljudi (»trpljenje, ki ga ljubezen seje, bol brez meje/ki čutimo jo ob zavesti smrti«). Pesnično spoznanje je, da za tako globoko pesem ni pravih besed, saj so vse »premrte, prazne, blede« (2. verz), zato »pesmi te nikoli ne zapoje[m]«. Tudi ta pesem se konča z resignacijo, ki je vodeči motiv te pesmi.

Tematika pesništva in umetnosti se pojavlja tudi v drugih pesmih. V Posvetilo Samsa razume pesem kot spomin (»Naj vsakega /.../ se pesem ta z ljubeznijo spominja!«), ki je vodeči motiv te pesmi. V Nesmiselno je se pesnica ironično posmehuje pesnikom, ki pišejo vesele pesmi: »Nesmisleno je in neumno zložiti pesem tužno« (1. in 2. verz). O pesniškem poklicu deloma govori tudi pesem Srečku Kosovelu. Njena 3. kitica namreč pravi »Poje veter v borih pod večere/ mrtvi zvoki tvoje strte lire«. Kosovela smrt torej ni izguba samo za tiste, ki so ga ljubili, pač pa je tudi izguba za slovensko pesništvo. Deloma se kaže pesniška tematika tudi v pesmi Najprvo je bridkost. Lirski subjekt pesmi, zopet pesnica sama, priznava le eno umetnost »srca zatreti bolečino« (6. verz), z drugimi besedami »premagati življenja bok«. Iz tega lahko sklepam, da pesnica dvomi v vrednost umetnosti in pesništva, ker se ji zdi bolj pomembno, kako premagati trepljenje. V sicer avtobiografski pesmi Izročilo pa lirski

subjekt – pesnica pravi, da vse svoje duše ni razodela niti v pesmih, da torej niti v pesmi ni bila povsem odkrita (»Kar je v duši bol spočela,/ vam je pesem razodela..../ Vse? – Nikoli!«).

3.1.3.10. Ljubezenska tematika

K ljubezenski tematiki spadajo nesrečne pesmi in sicer: Mrtvemu bratu, Umrlemu bratu, Se še spominjaš, Pomlad sije, Vse je kakor leta prejšnja, Kje so neba, Znova leto vsako, Prišel si miren, Ko bliski, Večerna zarja ko škrlat, Pomlad se vrača, Jesenska želja, Od spomladi, Vseh sanj si sanja bil nekoč ..., Narodna, V slovo, Pred večerom, Pismo, Zakaj?, Jesenska dekleška, Slovo, deloma tudi Mineva čas, Posvetilo, Tih poletni je večer, Na postaji. Najpogostejši vodeči motiv je namreč izgubljena, minula ljubezen, sledi pa ji nesrečna ljubezen oziroma razočaranje v ljubezni. Pri motivu izgubi ljubljene osebe gre večinoma za partnerja, manjkrat to ni določeno, le nekajkrat gre zagotovo za sorodnika – v pesmi Mrtvemu bratu, Umrlemu bratu in Na postaji, kjer mati izgubi sina. »Vse te ljubezenske pesmi namreč ne razkrivajo neposrednega erosa, ampak jih dojemamo bolj kot spomin na ljubezen, celo kot spomin na možnost ljubezni, vse so napisane s položaja "potem", po prezgodnji smrti dragega, ki naj bi jo zanesljivo osrečil in s tem osmisli vse njeno življenje« (Zlobec 2004, 4). »Ljubezenski motiv izzveni v bridkost.« pa meni Budal (1964).

Najbolj prepričljivo ljubezenski sta pesmi Se še spominjaš in Pomlad sije. Se še spominjaš je nežna pesem o ljubezni, ki je bila nekdanj vroča kot kres, sedaj pa je ugasnila: »[V] mojem srcu zdaj je pogorišče« (7. verz). Vodeči motiv pesmi je minula ljubezen. Motivi te pesmi so po mnenju Kermaunerja (1990, 212) splošni: »V tej nežni pesmici so dani glavni motivi te poezije: jesen, umiranje, strtost, večer, spomin.« Doda še: »Realno življenje je pogorišče nekdanjih čustev. Čustva so še, a ne več čustva ljubezni, le nesreče in obupa.« Pomlad sije ima za vodeči motiv spomin na nekdanjo ljubezen. Narava je vesela pomladi (»Pomlad sije, ptica gnezdo plete ...«, 1. verz, »Vonj narcis in primul z vrtno grede ...«, 9. verz), medtem ko je lirski subjekt (sicer v tretji osebi, vendar najverjetneje pesnica sama) otožen, se spominja preteklosti (»vsa preteklost v duhu oživila«, 4. verz), ko je bila ljubezen še živa (»Z zubljem do neba nekoč gorela/ je ljubezen njuna.«, 2. kitica). Enak motiv imajo tudi druge pesmi: Tih poletni je večer, Jesenska dekleška, v kateri fant zapusti dekle, Pred večerom, kjer spomin oživi zvok violine, v pesmi Pismo pa je vir spomina pismo. Spomin na trpljenje ob nesrečni ljubezni pa je vodeči motiv pesmi Vseh sanj si sanja bil nekoč ..., vendar lirski subjekt te pesmi preboli nesrečo: »A kaj si meni ti sedaj,/ ko čas zaprl je rano?/ Spomin le redko spe nazaj,/ vse daleč je za mano.«

Vodeči motiv izgubljene ljubezni se pojavlja še v drugih pesmih. V Mineva čas se lirski subjekt (pesnica sama) spominja skrivne ljubezni (»duš najinih sorodstvo čudovito/ tragedijo za vse ljudi prikrito ...«, 2. kitica), svojemu pokojnemu ljubemu pošilja pozdrave »iz živih dni« (4. verz). Pesem Vse je kakor leta prejšnja je tudi najverjetneje posvečena pesničini največji ljubezni – Srečku Kosovelu. Lirski subjekt – pesnica se spominja na pomlad prejšnjega leta, ko je umrl njen ljubljani. Pravi: »[M]islim na oči sanjave/ lani, ko so pomlad uzrle/ so na veke se zaprle.«, 2. kitica. Stvarni dokaz za to je dejstvo, da je Srečko Kosovel umrl v pozni pomladi, 27. maja 1926. Podobno se na maj prejšnjega leta obrača tudi v pesmi Kje so neba in sicer pravi: »Posušen cvet v spomina knjigo deni,/ kar drago bilo ti bi v minulem maju«, 3. kitica. Nesrečna smrt pa seveda pomeni tudi konec ljubezni (»posušen svet na grob ljubezni deni«, zadnji verz), kar je vodeči motiv te pesmi. Tudi v pesmi Znova leto vsako govori o ljubezni in pomladi; pomlad se vsako leto vrne, izgubljena ljubezen pa ne: »Če srca ljubezen/ ti tišči gomila,/ niti v sanji lepi/ se ne bo vrnila ...«, 4. kitica. Motiv slovesa od ljubezni, ki ni niti prav zaživela, pa razkriva v pesmi Utrinek s posvetilom »spominu N. N.«. Skoraj pri vseh pesmih z vodečim motivom izgubljene, minule ljubezni je ljubezenska tematika povezana s tematiko smrti. Prav smrt in kakšno drugo naključje ali dejanje je razlog za konec ljubezni. »Vtis je celo, da je šele njegova [partnerjeva] smrt prebudila v pesnici usodno spoznanje o ljubezni, tako da je v pesmih mogoče govoriti celo o enosmerni ljubezni, moda celo samo o zaljubljenosti, ki šele skozi optiko smrti ljubljena (ali samo izsanjanega) partnerja postaja usodno in vse osmišljujoče ljubezensko čustvo. Nikjer namreč ne stopa v ospredje dejavno (srečno ali konfliktno) partnerstvo, ki ga smrt sicer pretrga, a ga hkrati – ker naj bi bilo realno – tudi povzdigne v potopljeni ideali« (Zlobec, 2004, 4). Prav zato je bolj upravičen termin ljubezenska poezija in ne erotična, ker so čustva pravzaprav pasivna, enosmerna, ostajajo skrita svetu ali so celo samo sanje. Vprašljivosti oznake erotična poezija se zaveda tudi Zlobec, ki jo tako imenuje »z določenim pridržkom« (prav tam). Če sklepamo po Samsinem življenju, je poezija sicer avtobiografska, vendar je ne navdihuje pravo ljubezensko doživetja, pač pa sanje ali želja po njem. Tudi Zlobec dodaja še: »Samsina erotična poezija /.../ govori bolj kot izgubljeni realni, spoznani in doživeti ljubezni, o boleči zavesti o izgubljeni možnosti ljubezni, zato v njej prevladuje pes miselna kot iz realno doživetega porojena ljubezen« (prav tam).

Vodeči motiv slovesa najdemo v pesmi V slovo. Fant in dekle sta ločena, ker je fant odšel po svetu, samo spominjata se drug drugega. Motiv slovesa se sicer pojavlja tudi v drugih pesmi. Glavni je tudi v pesmi Slovo, ki pa sicer ni izrazito ljubezenska.

Pri naslednjih pesmih ne moremo jasno določiti, komu se namenjene – naj bo to prijatelj/prijateljica, sorodnik/sorodnica, partner. Razvidno pa je čustvo, hkrati vodeči motiv pesmi: izguba ali spomin na izgubljeno osebo, nekoga, ki ga si ga imel rad. V pesmi Prišel si miren je spomin na »lepše, prejšnje dni« (6. verz) hkrati spoznanje o dokončnosti izgube »Vem, nikdar več ne bo/ s Teboj spomina tega ...« (3. kitica). Podobno čustvo zasledimo v pesmi Ko bliski: »Ki bil ti drag, med njimi, ki počiva/kaj čutiš zanj tedaj, o duša živa?«, 2 kitica. Enako tudi v pesmi Človek mine, ki sem o sicer uvrstila k tematiki minljivosti življenja: »Samo on, ki bil mu vera, sanja,/ ki v življenju ga je srčno ljubil/bo občutil, kaj je z njim izgubil.«, 2 kitica. Še najbolj zaokroženo pa o svoji izkušnji, da izgubi vsakega, ki ga ljubi, govori v pesmi Posvetilo, ki ima deloma pesniško tematiko. Pravi: »Naj vsakega, ki bil mi duša ljuba/ na srcu rana in bodoča zguba /.../ se pesem ta z ljubeznijo spominja.«, 1 kitica.

Posebne so pesmi Na postaji, v kateri neka mati izgubi sina, Mrtvemu bratu in Umrlemu bratu, kjer gre tudi za izgubo ljubljene osebe in spomin nanjo, vendar v tem primeru sorodnika – brata (v Mrtvemu bratu zagotovo Andreja). Lirski subjekt pesmi je očitno pesnica sama, piše o žalosti, ki jo preveva, ko se pomni brata. »[V] duše dno me rani« (3. verz) in »v spominu nate žalost me premaga« (12. verz) sta verza, ki izražata bolečino ob izgubi brata (oba iz Mrtvemu bratu).

Motiv hrepenenja, ki je že vnaprej obsojeno na neuspeh, saj njegova uresničitev na tem svetu ni možna, se kaže v pesmih Večerna zarja ko škrlat, Pomlad se vrača in Jesenska želja. V pesmi Večerna zarja ko škrlat si lirski subjekt želi, da bi lahko prišel v "medsvet" (s katoliškega vidika v vice), saj verjame, da bi tako spet srečal svojo ljubljeno osebo »o, da mi je priti do vrat,/ kjer duše v večnost se selijo,/ ki v dom sedanji Tvoj držijo«, (1. kitica). V Pomlad se vrača si lirski subjekt - pesnica želi, da bi lahko spet srečala svojega dragega, ki bi ji vtil poguma za težko življenje. Posredno prosi boga, naj jo usliši: »Bi rekla Bogu, grob naj Ti odklene,/ da enkrat le Tvoj duh mi razodene,/ kako živeti je!« (1. kitica). Pesem Jesenska želja je podnaslovljena »spominu S. K.«, torej »spominu Srečka Kosovela«. Tudi v tej pesmi se pesnica obrača k onostranstvu, njena jesenska želja se glasi: »[O]nkraj sveta se sniti z dušo milo, ki jo nebo od nas je že ločilo.« (1. kitica). Čeprav je uporabila splošne in neosebne glagolske oblike, je podnaslov jasen dokaz, o kom govori pesem z vodečim motivom hrepenenja.

Motiv poroke je pri Samsi izjemno redek. Pojavi se je le v dveh pesmih in sicer Narodna in Od spomladi, pri obeh je lirski subjekt moški. Pesem Od spomladi pa je edina med ljubezenskimi, ki ima za vodeči motiv nezvestobo. Na prvi pogled je pesem preprosta:

Moški lirski subjekt, lahko bi bil mlad fant, je zvesto ljubil svoje dekle, ta pa se poročila z drugim (»[D]raga moja je nezvesta/ drugemu bila nevesta«, 1 kitica). Ko ji fant zaželi srečo, dekle prebledi in si obriše solze, torej ji je žal, za kar se je zgodilo. Možna pa je tudi alternativna razlaga: Nezvesta deklica – nevesta je lahko poosebljena ljubezen. Vsem daje srečo, samo lirskemu subjektu ne: »Vse na pir je povabila,/ samo mene pozabila.«, 2 kitica. V pesmi Narodna pa si mlad fant izbere dekle, ki ljubi drugega in se z njim tudi poroči, on pa ostane sam.

3.1.3.11. Moralnokritična tematika

Moralnokritična tematika se pojavlja samo v pesmih objavljenih v periodiki. Po mojem mnenju je razlog za to, da so kritične pesmi bolj odvisne od danega zgodovinskega trenutka in samega mesta objave, zato se Samsa (in kasnejši uredniki) najbrž ni odločila, da bi jih objavila tudi v knjižni obliki. Pesmi z moralnokritično tematiko so: Epigram, Dan za dnem se križajo nam poti, Širen svet obhodi, Epigram trgovki z dobrimi sveti, Zgodba o usmiljenju, Brezprimerno, Ljudje, Širom zemlje deloma tudi Od ptic selilk nazaj.

Moralna kritika Makse Samse je usmerjena na ljudi same in ni kritična do oblasti ali države. Samsa kritizira človeško hinavščino, krivičnost, koristoljubje, prepirljivost. Večina pesmi ima duhovito noto. Kot najbolj tipično bi izbrala pesem Ljudje, v kateri komentira človeško koristoljubje. Zapiše: »Ljudje so zastave po vetru,/ ki kaže zdaj k Pavlu, zdaj k Petru;/ rečeno resnici na ljubo/ nikoli na svojo izgubo ...«, 1. kitica. Zbadljive so še pesmi Zgodba o usmiljenju, Epigram trgovki z dobrimi nasveti, Širen svet obhodi in Dan za dnem se križajo nam poti. V pesmi Širen svet obhodi duhovito predlaga: »[K]o za zgled sožitja/svinjsko bo korito/vsem ljudem očito.« (2. kitica), v Dan za dnem se križajo nam poti pa ljudi primerja z angeli in doda: »Angeli podobni so koprivi.« (1.kitica). Epigram trgovki z dobrimi nasveti pa puščico usmeri na trgovko, ki ji očita visoke cene in deljenje slabih nasvetov.

Naslednje pesmi so resne, celo tragične. Vodeči motiv je osamljenost je v pesmi Od ptic selilk nazaj, saj v njej nastopa deček, ki nima nikogar, da bi mu dal kosilo. Pesem je tematsko blizu pesmim v razdelku 3.1.3.1. Vodeči motiv želje po pravici je v pesmi Širom zemlje, kjer je na zemlji »krivice mrak«, vendar »Prišel čas je /.../ pravici večno mladi«, 1. kitica. Tematsko blizu je tudi pesem Brezprimerno, kjer se lirski subjekt huduje nad zlobo soljudi, želi pa si sprave, sloge, miru. V pesmih Epigram in Zgodba o usmiljenju je prisotna kritika družbene razslojenosti. V Epigramu pravi: »Svet deli se v sužnje in gospode«, 1. kitica, v Zgodbi o usmiljenju pa osmeši »gospo«, ki ne prepozna »slepega berača«.

3.1.3.12. Otroška poezija

Otroške pesmi so pri Samsi v manjšini in sicer so to: Uspavanka, Burja in Mlada Puza (v opombi navaja, da Puza pomeni počasnica). V pesmi Uspavanka poskuša mati uspavati otroka, ker pa ji to ne uspe, mu pripoveduje zgodbo o škrtih. Pesmi Burja in Mlada Puza imata podnaslov Po (naši) narodni, gre torej za prirejene ljudski pesmi. V pesmi Burja želi burja pojesti kruh junaka Jurija, v pesmi Mlada Puza pa počasno dekle Puza zaradi počasnosti ostane brez obeda. Vse tri pesmi so lahkotne in duhovite.

3.1.4. Pesniški slog

Pri opredelitvi pesniškega sloga Makse Samse bom uporabila terminologijo in razvrstitev Matjaža Kmecla.

3.1.4.1. Zvočni slog

Za ilustracijo zvočnega sloga poezije Makse Samse sem izbrala posamezne pesmi, ki so reprezentativne za večjo skupino pesmi. V drugem delu pa sem statistično obdelala kitico, verz in rimo pesmi iz obeh objavljenih zbirk ter rezultate prikazala v tabeli Metrični repertoar.

Po obliki tipična za zbirko *Nekaj pesmi* je prva pesem Posvetilo. Gre za enokitično pesem v jambnem enajstercu z zaporedno moško rimo, rimi A in B sta skromni, saj se ne ponovi tudi soglasnik pred naglašenim zlogom. Celotna pesem je hkrati vzklik.

Skoraj polovica pesmi v zbirki ima samo eno kitico (kar 33 od skupaj 71 pesmi). Enak verz se pojavi še v pesmih: Bolest spomina, Minljiva so, Dveh tračnih beg, Seneni voz in drugih. Enako parno rimo imajo še pesmi: Človek mine, Mrtvemu prijatelju, Večerna zarja ko škrlat, Glej vrste križev in druge. Taka oblika pesmi se pojavi tudi v Bleščečih prevarah, vendar le nekajkrat.

Nekateri avtorji (npr. Kermauner 1990) opažajo podobnost z ljudsko pesmijo, nekateri otroške pesmi so dejansko prirejene ljudske (glej razdelek 3.1.3.12.). Kermauner (1990, 212) pravi celo tako: »Med njene najlepše, skoraj narodne — mogla bi ponarodeti — sodi Pesem zavidanja.« Sklepam, da gre za podobnost z ljudskimi pesmimi v kitici, rimi in ritmu, pri čemer je ljudskim pesmim blizu kvartina z zaporedno rimo in ritem alpske poskočnice.

Med tradicionalnimi oblikami najdemo samo sonet. Primer zanj je pesem Spoznanja. Ima pričakovano vsebinsko in oblikovno dvodelnost. Sestavljen je iz dveh kvartin in dveh tercijn. Kvartini govorita o spoznanju, da je življenje vredno, dokler še upamo (»Le do takrat

izplača se živeti, / ko ni spoznanje upov nam umorilo.«, 1. kitica ali »Le do takrat je vredno še življenje, / ko so bežeče megle nam gradovi.«, 2. kitica). Tercini pa sta vzklík – nasvet, kako je treba užiti mladost in se od nje posloviti (»Zato pa le zavriskaj in zaukaj,/ dokler mladosti nosiš v srcu raj«, 3. kitica). Verz je jambski enajsterec. Rima je moška, v kvartinah prestopna, v tercinah pa je rima povratna (ponovi se vzorec EEF EEF). Podoben je tudi sonet Ko je Bog ustvaril občutljive.

Največ pesmi pa ima na zunaj nekoliko bolj svobodno obliko, čeprav še vedno uporablja nekatera tradicionalna pesniška sredstva, npr. čisto vse obravnavane pesmi imajo takšno ali drugačno rimo. Za primer sem izbrala pesem Vračaš se. Sestavljena je iz ene devetvrstične kitice, v kateri so deset- ali devetzložni verzi (7 x trohejski deseterec + 2 x trohejski deveterec). Rima je od drugega verza naprej zaporedna moška ali ženska. Prvi trije verzi se glasijo: »Vračaš se o[b] pozni nočni uri,/ kadar Bog odpre vam temne grobe/ takrat duri moje sobe/«.

V nekaterih pesmih je zaznati zvočno slikanje, pri čemer slednje razumem kot zvočno ujemanje samoglasnikov ali soglasnikov, kot vrsto slogovne figure, ki temelji na zvočni podobnosti dveh ali več zaporednih besed. Zvočna zveza ali zvočna povezanost v mojem primeru deluje deloma kot aliteracija končnih zlogov, deloma pa se ponavljanje dveh zvočnikov pojavlja naključno. Kot primer navajam verze iz pesmi Polna luna, kjer se izmenjujeta l in n (»Polna luna./ Svetla lina./ Mlada nuna –/ Jozefina.«, 3. kitica).

O ponavljanju, ki sicer tudi del zvočnega sloga, bom več spregovorila v poglavju 3.1.4.3.2.

Največ kitic je kvartin, najpogosteje se pojavlja jambski ritem, najpogostejši verz pa je enajsterec – več v tabeli Metrični repertoar.

3.1.4.1.1. Metrični repertoar

Shema je povzeta po Aleksander Bjelčevič 2004, 270-274 in Aleksander Bjelčevič 2006, 90-92.

POJASNILA: n = navidezna rima, male črke so ženske, velike so moške, črke z opuščajem so tekoče rime. Nekateri pesmi imajo več različnih kitic (strofoid), zato sem jih uvrstila k več verzom. x sem uporabila, če se ne rima z ničemer, abc pa, če se rima z naslednjim ali prejšnjim verzom, ki je v drugi strofoidi. Navidezna rima imenujem ti. nečisto, nepravo rimo, takšno, ki se ujema samo navidezno, npr. pisno, ne pa v izgovoru.

Kitica	Verz	Rima	Pesmi	Število pesmi
1	jambski enajsterec	a	Se še spominjaš	1
1	trohejski sedmerek	A	Tiha polnoč	1
1	trohejski deseterek	a	Pomlad sije	1
2	daktilski deveterek	a'a'	Prekrasen svet	1
2	jambski osmerek	AA	Najprvo je bridkost	1
2	jambski deveterek	aa	Glej vrste križev, Najprvo je bridkost, Kdor se po svetu, Prva zvezda, Glej trezni, Življenje	5
2 ambrozijanska	jambski deseterek	AA	Jesenska želja	1
2	jambski enajsterec	aa ali ab	Dragici, Na griču sem, Najprvo je bridkost, Duhov skrivnostnih, Ko bliski, Duh je večer, Bodočnost zdaj, Sebi, Prekrasen svet, Življenje	10
2	jambski dvanajsterec	a'a'	Moj nagrobnik	1
2	trohejski osmerek	aa	Vse je kakor leta prejšnja, Vse, kar človek	2
2	trohejski deseterek	aa	Srečku Kosovelu	1
2	N44	aa	Povej, kje za najglobbo	1
3	amfibraški šesterek/osmerek in deveterek (6-6-9 ali 8- 8-9)	aab ali a'a'b	Gozd jeseni	1
3	amfibraški deseterek in deveterek/enajsterec (10-10-11 ali 10-10- 9)	a'a'a' ali a'a'b	Glej trezni	1
3	daktilski osmerek	aab	Mlad bolnik v jeseni	1
3	jambski šesterek	ABB	Učiteljica	1
3	jambski osmerek	AAA	Iz daljnih	1
3	jambski deveterek in osmerek (8-9-8)	AbA	Iz drevored	1
3	jambski deveterek	aab	Iz drevoreda	1
3	jambski deseterek	AAB ali ABB ali AAA	Horoskop, Jaz	2
3	jambski deseterek in enajsterec (10-10-11)	AAb	Kostanjeviški zvon	1
3	jambski enajsterec	abc ali aax??? ali nab ali aab	Mrtvemu bratu, Kostanjeviški zvon, Prekrasen dan je, Kje so neba, Spoznanje v njo,	11

			Povej, kje za najglobbo, Samozataje pota, Duhov skrivnostnih, Horoskop, Sebi, Spoznanja	
3	jambski enajsterec in dvanajsterec (12-12- 11)	a'a'b	Samozataje pota	1
3	jambski verz (11-9- 11, 13-11-11)	xxa ali aba	Se še spominjaš?	1
3	trohejski četverec	aaa	Polna luna	1
3	trohejski osmerek in sedmerek (7-8-8)	Abb	Če se ljubimo	1
3	trohejski osmerek	aab, aaa	Vse je kakor leta prejšnja, Golo drevje	2
3	trohejski deseterec	aaa ali aab ali abb	Nikdar ne dosežeš, Lepe so, Ko je Bog ustvaril občutljive, Srečku Kosovelu, Človek mine	5
3	trohejski enajsterec	ABB ali XAB	V ozadju gore	1
4 varianta alpske poskočnice	amfibraški deseterec in devterec ali osmerek (10-10-9/8- 9/8 ali 9-9-9-8)	aabb ali a'a'bb ali aabb	Ljubila samoto, Dobrota in slava, V bolnišnici	3
4 varianta alpske poskočnice	amfibraški dvanajsterec (in enajsterec)	aabb ali aaBB ali AAbb	Pesem zavidanja, Čuj pesem deževja	2
4 alpska poskočnica	daktilski peterec in šesterec (5565)	AbAb	Ki za odljudneža	1
4	daktilski sedmerek	ABAB	Mlad bolnik v jeseni	1
4 ambrozijanska	jambski sedmerek	aabb	Mrtvemu prijatelju	1
4 ambrozijanska	jambski osmerek	AAAA ali AABB	Iz daljnih	1
4 obrnjena vagantska	jambski sedmerek in osmerek (7878)	AbAb	Noč. Jasnina	1
4 romarska s predtaktom	jambski osmerek in devterec (9898 ali 9988 ali 8998 ali 9898)	aBaB, aaBB ali AAbb ali Abbc ali aBxB	Ko boš na kraj, Bila sem genij, Večerna zarja kot škrlat, Visi po drevju, Glej vrste križev, Ko hip ta leta	6
4 varianta romarske kitice	jambski devterec	abba ali aaaa ali aabb ali abab	Iz drevoreda, Bodočnost zdaj, Življenje, Glej vrste križev, Nesmiselno je	5
4	jambski deseterec	aabb ali aaaa	Ko je Bog ustvaril občutljive, Jaz	2
4	jambski deseterec/dvanajsterec in enajsterec (10-10- 11-11 ali 12-12-11-	AAbb ali a'a'bb	Po cerkvah vseh, Dobro se zavedam	2

	11)			
4	jamski enajsterec	aabb ali abba ali abab ali aaaa ali abbb ali abbc	Posvetilo, Mineva čas, Jesenska želja, Sedanost s prošlostjo, Bolest spomina, Minljiva so, Dveh tračnic beg, Seneni voz, Iz mraka v noč, Glej vrh neba, Kje so neba, Spoznanje v njo, Od strešnih žlebov, Izluščeni kostanji, Povej, kje za najglobbo, Najprvo je bridkost, Samozataje pota, Duhov skrivnostnih, Dvojno življenje, Smrt, Jaz, Sebi, Spoznanja, Življenje, Pesem izza sužnih dni	25
4	jamski dvanajsterec	a'a'a'a'	O naših čustev	1
4 varianta hildebrandske	raznovrsten jamski verz (8-8-7-6 ali 11- 10-9-10 ali 6-7-7-6 ali 6-6-7-7 ali 7-11-11- 11 ali 11-9-11-11 ali 11-9-11-11 ali 13-13- 9-13)	AAbX ali xAAx ali abba ali AAbb ali aBCC ali aabb	Prišel si miren, Prekrasen dan je, Jaz, Prekrasen svet, Mrtvemu bratu	5
4	trohejski šesterec	abab ali xaxa	Znova leto vsako	1
4	trohejski osmerec	aabb, xaax	Človek komaj, Vse je kakor leta prejšnja, Od spomladi, Če se ljubimo, Prva zvezda, Izročilo, Golo drevje, Utrinek	8
4	trohejski osmerec in sedmerec (8-7-8-7 ali 8-8-8-7)	aBaB, aaaB	Prva zvezda, Če se ljubimo	2
4	trohejski deveterec	AABB	Dobro se zavedam	1
4	trohejski deseterec	aabb ali abba ali abbc	Leži nad zemljo, Vse se končno, Pomlad sije, Rimska cesta, Kdor se po svetu, Duh je večni, Ko je Bog ustvaril občutljive, Dobro se zavedam	8
4	trohejski deseterec in enajsterec/deveterec (10-10-11-11, 10-10- 9-9)	AAbb, aaBB	Prekrasen svet, Iz daljnih	2

4	trohejski enajsterec	abac	V ozadju gore	1
4	-UU-U-UU-UU-UU	a'a'a'a'	Jesen	1
5	jambski osmerek	AABBC ali ABBCC	Visi po drevju	1
5	jambski deveterec in osmerek (9-9-9-8-8)	abbCC	Iz drevoreda	1
5	iregularen jambski verz (10-10-11-11-11)	AAbbbb	Prekrasen dan je	1
5	jambski enajsterec	abbcc ali abbbc ali nbnbc	Mrtvemu bratu, Na griču sem, Kje so neba, Povej, kje za najglobjo, Sebi	5
5	trohejski deseterec	aabbc	Človek mine	1
6	jambski 2x deseterec in 4x enajsterec	AAbbcc	Ki za odljudneža, Si čul, kako otožno	2
6	jambski enajsterec	aabbc ali abaaab	Kdor se po svetu, Ko bliski, Na griču sem	3
6	trohejski osmerek	abbacc ali xbbccc	V naših je deželah, Nedelja	2
7	daktilski deveterec in osmerek (9-8-9-9-9-8)	x'bx'b'c'c'x	Srcu	1
7	jambski šesterec	AABCDDC	Učiteljica	1
7	jambski enajsterec	aabbcdd	Pomlad se vrača	1
7	trohejski osmerek	ababccd	Nedelja	1
8	jambski osmerek	XXXXAABB	Hrepenenje	1
8	jambski enajsterec in jambski deseterec (11-11-11-11-10-10-11-11) ali dvanajsterec (12-12-11-11-11-11-11-11)	aabbCCdd ali Aabbccdd	Prošnja, Si čul, kako otožno	2
8	jambski enajsterec	abbaccdd	Življenja večnega	1
9	7x trohejski deseterec + 2x trohejski deveterec	abbccddEE	Vračaš se	1
9	iregularen trohejski verz (8-9-8-8-8-7-8-8)	abxbccxdd	Tiha polnoč	1
13	jambski osmerek	ABBCCXEEFFGGX	Nedelja	1

V Samsinih pesmih so večinoma strofoide, torej kitice ali bolje rečeno odstavki z različnim številom verzov, nekatere pa imajo poleg različno dolgih kitic v vsaki tudi različen ritem. Ni namreč nikakršnega ključa, sistema, po katerem menjuje ritme. Npr: Iz daljnih: 1. kitica je trivrstična z jambskim osmercem, druga je štirivrstična z jambskim osmercem, tretja je enaka, četrta je štirivrstična s trohejskim desetzložnim verzom. To imenujem polimetrija. Pojavi se v naslednjih pesmih: Kdor se po svetu, Iz daljnih, Ko je Bog ustvaril občutljive, Dobro se zavedam.

Znak modernejšega pesniškega sloga pa je verzni prestop, ki se tudi pojavlja v Samsini poeziji. Najdemo ga v pesmih Po nebu, Poglej v nočeh, ko živi mirno spijo, Širen svet obhodi idr. Dober primer so verzi pesmi Po nebu: »Po nebu spe oblak -/ tih in krotak .../ Umira zarja ... Mrak/ lahko na zemljo lega ...// Glej, moja misel vsega/ spominja se tedaj,/ v dni prejšnjih čase bega ...// Čez kratko pa nazaj/ prispe, noseč s seboj/ bol nepokoj ...// In zvezdna noč potem/ prinaša mir ljudem .../ Vse bele so blazine,/ a črne misel zgine/ šele, ko se zdani.«

3.1.4.1.2. Jezik

Samsa uporablja razumljiv, stilno nevtralen jezik z nekaj izjemami, ki jih navajam v skladu s kvalifikatorji SSKJ. Nekatere besed so z današnje perspektive zastarale, v času njenega življenja pa so bile še vedno običajne, npr. »lik« (Človek mine) v pomenu »kot«, »tužen« (v več pesmih) v pomenu »žalosten«, »brod« v pomenu »ladja«, »broj« v pomenu »število« (»najlepših pesmi broj«, Dobro se zavedam), »otet« v pomenu »rešen« (Leži nad zemljo), »prošlost« v pomenu preteklost (Sedanjost s prošlostjo), »preje« v pomenu »prej« (Seneni voz), »ujec« v pomenu »stric po materini strani« (Če se ljubimo), »brumen« v pomenu »pobožen« (Nesmiselno je) itn. Uporablja tudi nekatere knjižne izraze: »nihniti« (Vračaš se) v pomenu zanihati, »(po)zemski« (Pomlad se vrača, Povej, kje za najglobbo), »temina« (Glej vrste križev), »smek« (Kostanjeviški zvon), »plakati/plač« (Ko je Bog ustvaril občutljive in Polna luna), »potajen« (Rimska cesta), »vsemir« (Povej, kje za najglobbo) idr., nekatere pesniške izraze: »dalj/dalja« (Človek mine, Seneni voz), »vesna« (Mineva čas) idr., nekaj pa je celo neologizmov za priložnostno rabo: »zlatomirno« (Na griču sem), »kuštrogrivec« (Si čul, kako otožno).

3.1.4.2. Besedni slog

Na ravni besednega sloga je zaznati razliko med obema pesniškima zbirkama. Umetniška vrednost na tej ravni je po mojem mnenju večja pri drugi, zrelejši zbirki. Besedni slog je bolj izviren, dodelan, nepričakovan, pesmi so daljše in izčrščene. V Samsini poeziji izstopajo ukrasni pridevki, pogoste so tudi poosebitve in primere ter metafore, manj je drugih pesniških sredstev.

Najpogostejša metafora so ukrasni pridevki. Ker vsi pridevki niso hkrati metafore, bom v nadaljevanju opozorila, pri katerih gre za označevanje realne značilnosti in torej niso metaforični. Enaki pridevki se večkrat ponovijo, imajo celo simbolično funkcijo. Razvrstila sem jih v dve skupini. V prvi so ukrasni pridevki barv. Črna, temna običajno pomeni negativno, nasprotno pa bela, svetla barva ne pomeni pozitivnega, pač običajno pomeni le

stvarno značilnost (»bel kamen« (Srečku Kosovelu) je kraški apnenec, enako »bela gora« (Ko je Bog ustvaril občutljive), ki je apnenčasta gora, podobno »bele noge« – kosti (Smrt) ali »bele plenice« (Horoskop), »beli hodniki« (V bolnišnici) – pobeljene stene hodnikov). Med najpogostejšimi ukrasnimi pridevki najdemo: »črni bori« (Ko je Bog ustvaril občutljive, Nedelja) ali »gozdi črni« (Nedelja); »črni« ali »temni« so tudi »jama« (Ko bliski) ali »temina grobna« (Smrt), tudi »temni grob« (Ko boš na kraj), »črni grob« (Izročilo), »njiva« (Ko je Bog ustvaril občutljive) ali »zemlja« (Hrepenenje in Samozataje pota), po enkrat se pojavijo tudi »črni spevi« (Prišel si miren), »črni šop« (Sedanost s prošlostjo), »črna jata« (Po cerkvah vseh), »črna pega« (Golo drevje), »temna ječa« (Minljiva so) in »temna noč« (Visi po drevju), »mrak teman« (Glej vrste križev), »črne neizbežnosti« (O naših čustev), »temna lina« (Prva zvezda). »Belik« ali »svetlik« z metaforičnim pomenom pa so »zima« (Mineva čas), »gmajne« (Srečku Kosovelu, Glej vrste križev), »rože« (Sebi), »lina« (Polna luna), »cesta« (Prekrasen dan je), »razori« (v Na griču sem). Pozitiven pomen ima zelena barva, ki pomeni novo življenje, pomlad; npr. »zeleni holmi in dolci« (Čuj pesem deževja), »mah zeleni« (Nedelja), »zeleno brinje« (Srečku Kosovelu), »lasje zeleni« (Golo drevje), »časi zeleni« (Pomlad se vrača), »njiva zelena« (Vse je kakor leta prejšnja), »zelenem logu« (Življenje), »vesne zelene« (Dobro se zavedam). Med barvani se pojavijo še zlata (»polja zlata« v pesmi Po cerkvah vseh, »zlati križi« v Sebi, »zlatomirno sonce« v Na griču sem, »zlati trak« v Kje so neba, »zlati "knofl"« v Jaz), modra (»modri filozof« v pesmi Jaz, »moder prag« v Sebi, »modre višine« v Pesem zavidanja) ali sinja (»sinja krila« v Človek komaj, »sinje nedosežnosti« v O naših čustvih) ter siva (»sive daljine« v Na griču sem, »sivi plašč« v Mrtvemu bratu, »sive zore« v Od strešnih žlebov, »sivih nebes« v Mlad bolnik v jeseni, »sivi oblaki« v Jesen, »sivih hiš« v Iz drevoreda). V nekaterih primerih je težko ločiti ali gre za metaforičen ali običajen pomen, npr. »zlata polja« lahko hkrati pomenijo žitna polja zlatorumene barve in rodovitna, bogata polja. Prvi pomen je tako običajen, drugi pa ima metaforično vrednost.

Drugi priljubljeni Samsini pridevki so še: »tujik« (»tuji svet« in »tujih mest« v Ko hip ta leta, »tuje prage« v Iz drevoreda, »tuje bede« v Lepe so), »davni« ali »daljnji« (»daljnih, mladih dni« v Iz daljnih, »pomladi davni« v Golo drevje, »davne kraje« v Seneni voz, »mladost davna« v Si čul, kako otožno, »oblakov daljnih« in »daljne gore« v Glej vrh neba, »davni spominik« v Jesen), »samoten« ali »osamek« (»samotna moja pot« v Iz drevoreda, »ptič samotni« v Nedelja, »samotna breza« v Prekrasen svet, »dole kraške osamele« in »misli moje osamele« v Glej vrste križev, »duša osamljena« v Glej trezni, »gok« (»golo drevje« v Golo

drevje, »golo drevo« v Čuj pesem deževja), »tužnik« (»tužni piši« v Rimska cesta, »svet tužni« v Kdor se po svetu in Jaz) in »pozemski« (»pozemski boji« v Povej, kje za najglobbo, »pozemski dan« v Življenja večnega, »poti pozemske« v Jaz).

Ukrasnim pridevkom po pogostosti sledijo primere. Največ jih primerja človeško življenje (minljivost, čustva) z naravo, npr. »Človek mine, liki [kakor] soj meglice« (Človek mine, 1. kitica), »vse na srcé ko teži kamen leže« (Sedanost s prošlostjo, 1. kitica), »veselje prazno kakor pena« (Prekrasen dan je, 3. kitica), »valovi so ko griči mu [življenju] in gore« (Življenje, 2. kitica), »Gre življenje dalje neusmiljeno - /.../kakor bi morja brezmejne vode/vlival s čašico v brezdane sode.« (Kdor se po svetu, 3. kitica), »Kakor roži mu [razočaranemu človeku] je, ki ovne/sredi vesne sončne in zelene ...« (Dobro se zavedam, 3. kitica), »Kakor brezam tem [brezam s polomljenimi vrhovi] je meni« (Nedelja, 3. kitica). V nekaj primerih pa je narava sama opisana s komparacijo, npr.: »Večerna zarja ko škrlat« (Večerna zarja ko škrlat, 1. kitica), »Ko bliski režejo noči temine« (Ko bliski, 1. kitica), »Rose majske, ki so v noči pale/kakor solza na zeleno brinje« (Srečku Kosovelu, 2. kitica), »gladen vran kot črna pega/zapuščen po polju bega« (Golo drevje, 1. kitica), »Gore kot oprane« (Gozd jeseni, 1. kitica). Najdemo tudi nekaj primerov, kjer za komparacijo uporabi ljudi, bodisi iz literature ali ustnega izročila, npr.: »bogata, kakor oni grof/ki nosil "špico" je za zlati "knof"« (Jaz, 2. kitica), »kot Prometejevi so naši dnovi« (Spoznanja, 2. kitica). Poleg naštetih so tudi drugi primeri komparacije, navajam še nekaj primerov: »kakor prej po logih mile ptice/vesele zelenja se in sonca;/ritem časa kakor val brez konca« (Človek mine, 1. kitica), »Bil meni si ko hip/iz prejšnjih, lepših dnevov,« (Prišel si miren, 2. kitica), »neznani, kot žive, tako umirajo« (Samozataje pota, 1. kitica), »prav ko nocoj se zunaj je temnilo« (Dvojno življenje, 1. kitica), »kot zvezdi dve oči so bile« (Visi po drevju, 5. kitica).

Prispodbe oziroma metafore v ožjem smislu so v Samsini poeziji vedno razložene; poleg ekspresivnega izraza stoji tudi stilno nezaznamovana beseda. Nekaj primerov se glasi: »starec čas« (Človek mine), »sivec glad« (Ki za odljudneža), »birič strogi – življenje« (Prošnja), »hrast – ta trdosrčni kuštrogrivec« (Si čul, kako otožno), »strežajka žalost« (Prekrasen svet), »sestra zvesta bolest« (Ko hip ta leta), »večni romarji – oblaki« (Nedelja). Te primere uvrščam k poosebitvam (po zgledu Kmecel: mati narava, str. 117). Redke pa so prave metafore, npr.: »brezzvezdni mrak« – nesreča (Prekrasen svet), »sonca zlati traki« – žarki (Kje so neba), »breza brez las zelenih« – listov (Golo drevje), »življenja maj« – mladost (Spoznanja). Pri teh je stilno nezaznamovana besede (npr. žarki, mladost) izpuščena, nikakor pa ne gre za nepričakovane metafore.

Poleg naštetih metafor uporablja tudi ti. ugasle, metafore, torej metafore, ki so pričakovane, ustaljene. Zapisane so v SSKJ-ju in označene kot ekspresivno izražanje. Npr. »Čas beži« (Leži na zemljo), ljubezen kot ogenj (»Z zubljem do neba некоč gorela/ je ljubezen njuna.«, Pomlad sije ali »v mojem srcu zdaj je pogorišče«, Se še spominjaš), smrt/lobanja se reži (»Reži lobanja se.«, Smrt ali »smrt od povsod se reži«, Mlad bolnik v jeseni), umetniška žila (»Si vendar pesnik žile prave«, Nesmiselno je), življenje/usoda kot pot («od zibeli do groba težki poti«, Povej, kje za najglobbo), ladja življenja (»Vse je usoda/ in ni krmarja,/ da bi se nje broda/ štel gospodarja.«, Ki za odljudneža ali »življenju v roke veslo/ v pristan namenjen samo te bo neslo«, Kdor se po svetu). Našla sem tudi prenovitev: »ko so bežeče megle nam gradovi« (Spoznanja) iz stalnega rekla: gradovi v oblakih.

Samsa uporablja tudi genitivne metafore, ki pa so podobno kot njena preostala lirski sredstva tradicionalne, celo zelo običajne. Največ je sestavljenih iz pojma in konkretne predstave zanj, npr. »perut hrepenenja« (Glej vrste križev), »spomina rože« (Bolest spomina), »spomina veter« (Iz daljnih), »groze film« (Jaz), »brod usode« (Ki za odljudneža), »bol sveta« (Ki za odljudneža), »krinka mira« (Vse se v končno), »grob ljubezni« (Kje so neba), »spoznanja zima« (Dobro se zavedam), »kruh prevare« in »vino spoznanj« (Srcu). Nekaj pa je sestavljenih iz dveh konkretnih pojmov »temna ječa zemskega pregnanstva« (Minljiva so), »noči temine« in »neba jasnine« (Ko bliski), »neba modrina« (Jesen), »tračnic beg« (Dveh tračnic beg). Posebna pa je pesem O naših čustvih, kjer so nanizane same genitivne metafore. »O naših čustvih nepojmljive nežnosti,/ najlepših misli sinje nedosežnosti,/ srca bridkosti črne neizbežnosti,/ gorja sveta daljine in brezbrežnosti.«

Samsine metonimije so razumljive, tradicionalne. Največkrat je zamenjan del s celoto, npr. »Naj vsakega, ki bil mi duša ljuba« – ljubi človek (Posvetilo), »O, daj besedo« – besede in »srce trpelo« – človek (Pomlad se vrača), »dveh tračnic beg« – železnica (Dveh tračnic beg), »črke ljube, mrtve« – pisma (Pomlad sije), »mislim na oči sanjave« (Vse je kakor leta prejšnja) – na moškega s takimi očmi, »ki ljubile so oči jih tvoje« – ki si jih ljubil ti (Srečku Kosovelu), »čez tuje prage« – domove (Iz drevoreda). Najdemo pa tudi metonimije tipa konkretno zamenjano z abstraktnim (tudi nekatere izmed zgornjih bi lahko uvrstila v ta tip): »smeš na ustih onemek« – veselje (Ko boš na kraj), »reži lobanja se« – smrt (Smrt), »otrpne ti duša« – čustvo in »srca zatreti bolečino« – čustva (Najprvo je bridkost). Redki so primeri drugih metonimij, npr. zamenjano obdobje z dogajanjem »Bil si mi ko hip iz prejšnjih, lepših dnevo« – časa sreče (Prišel si mi miren) ali avtor z delom »na Jurija že čakajo aleje« (Na griču sem).

3.1.4.3. Stavčni slog

V okviru stavčnega sloga bom obravnavala figure, ki načeloma zajemajo več besed, so torej stavčne. Na tej ravni je poezija Makse Samse zelo bogata. Najbolj opazna značilnost Samsinega pisanja je prav stavčna figura paralelizem.

3.1.4.3.1. Ogovorne figure

Med ogovornimi figurami se najpogosteje pojavljajo vzkliki, sledijo jim retorična vprašanja, blizu so tudi ogovori, manj pa je dialogizma, kar je pričakovano za liriko. Pesmi Posvetilo, Večerna zarja ko škrlat, O naših čustvih so v celoti en sam dolg vzklik, najdemo pa tudi primere, kjer je vzklik ena sama beseda »Pomlad! Pomlad!« (Na griču sem), »"Svinjarija!"«, »"Kolosalno!"« (Življenje). Verz ali več verzov pa dolgi naslednji primeri: »Zagrnj upa sinja krila –/ radost, sreča je minila!« (Človek komaj), »Lepe so poguma vse besede!« (Lepe so), »Da mi je umreti brez bolečine!« (Spoznanje v njo), »Nesmiselno je in neumno/ zložiti pesem tužno, brumno!« (Nesmiselno je), »Umetnost to priznam edino/ srca zatreti bolečino!« (Najprvo je bridkost), Vzklik ima pogosto medmet ali se začne z medmetom; npr. »Iz živih dni, o, sprejmi jih pozdrave!« (Mineva čas), »O, blagor mu, ki zadnjič z vrha line/ v slovo mu pojejo zvonovi!« (Spoznanje v njo) itn.

Pesem Dragici je kot dolg odgovor. Kot naslovnik, ogovorjeni se največkrat pojavljata ljubljena oseba/partner (npr. »O, težko, dragi je na svetu meni« (Pomlad se vrača), »Presrečna želja: spati v zemlji kraški,/ Andreja moj, se Ti ni izpolnila ...« (Mrtvemu bratu), »O, edina« (Pomlad sije) in Bog (npr. »Prihrani, Bog, prihodnje mi bolesti« (Prošnja) »O, vedi, Bog, da sredi tega maja,/ po kraju tistem me bridkost obhaja!«, (V ozadju gore)); v nekaterih primerih je ogovorjen kdo drugi: »Oj, težka pot ti, dekle mlado« (Visi po drevju). Najdemo tudi primere, ko je posredno nagovorjen bralec: »Zato pa le zavriskaj in zaukaj /.../ dokler po grobljah rože ti cvetejo!« (Spoznanja).

Retorična vprašanja se prav tako pogosta figura v obeh Samsinih zbirkah. Ponekod so blizu nagovoru (npr. »Mladost, mladost, kam šle so tvoje sanje?« (Pesem izza sužnih dni) ali »O, kako je zate v raju?« (V naših je deželah). V drugih primerih je odgovor jasen iz vsebine pesmi: »Čemu bi jih [sanje] budil?« (Prišel si miren) – saj so le žalosten spomin, »O komu potem je še mar?« (Dobrota in slava) – saj je vse uničeno, »Povej, kje za najglobljo pesem so besede?« (Povej, kje za najglobljo) – saj vendar ne obstajajo, »[K]do zanj naštel bi vse dokaze jasne?...« (Življenja večnega) – saj to ni potrebno, ker vendar obstaja, »Kot hodiš, da te ni v naš gaj?« in »Čemu bi tja še kdaj hodilo,/ ko je od vsega dnu globin/ ostal le

žalosten spomin?« (Iz daljnih), »Kdaj bo zapeta pesem čudna, ki mi od nje je duša trudna?« (Glej trezni) – nikoli, »[Š]e v sončnem poletju veselo ni bilo,/ kako bi samotno se zdaj veselilo?« (Čuj pesem deževja). V nekaterih primerih pa odgovora niti ni pomemben: »Kje so neba peresasti oblaki,/ kje so med drevjem sonca zlati traki?« (Kje so neba), »Kdo zdajle, ta hip umira?« (V bolnišnici).

Dialogizem je običajno le enogovorni (npr. »Vsakdo ga gleda individualno/ ta: "Svinjarija!" – drugi: "Kolosalno!"« (Življenje, 3. kitica), »in glas pozavn ji blaženi zaori/ "Rečeno je; kdor tam je mrl od boli -/ naj vekomaj me gledati izvoli!"« (Življenja večnega, 1. kitica), »Za slovo: "Življenje srečno!"« (Utrinek, 1. kitica) ipd.). Dvogovori pa so naslednji primeri: »[V]eter /.../ je pesem žalostno zapel// "Kot hodiš, da te ni v naš gaj?/ Poletje je – minil je maj -/ nekdam ti ljub...O, pridi vsaj/ za hip v mladosti ljubi kraj!"// Srce je moje govorilo/ "Čemu bi tja še kdaj hodilo,/ ko je od vsega dnu globin/ ostal le žalosten spomin?"« (Iz daljnih, 1., 2. in 3. kitica) in »In jaz po njej, mož trdi, sem zaplakal/ "Daj, vrni se, mladost!" – "Zaman boš čakal!"« (Si čul, kako otožno, 2. kitica).

3.1.4.3.2. Figure kopičenja

Figure kopičenja niso tipična značilnost Samsine poezije. Izpostavila bi samo kopičenje samostalnikov: v pesmi Polna luna se npr. prva kitica glasi: »Polna luna./V celi nuna -/svetla lina.« Podobno v pesmih O naših čustvih, kjer se prva dva verza glasita: »O naših čustvih nepojmljive nežnosti,/najlepših misli sinje nedosežnosti«, in Življenje, kjer sta prva dva verza: »Ljubezni sen sladak. Radosti kulminacija./Prevare trpki sad. O smrti meditacija.« Druga dva zgleda sta hkrati primera za brezvezje. Primer za kopičenje veznikov pa je v pesmi Prekrasen svet: »Tako mi duša je velika in otroška, vsa polna nežnosti in slutenj in preroška«, 6. kitica.

Precej pa je primerov ponavljanja. Refren »Ko je bog ustvaril občutljive« se v pesmi z istim naslovom ponovi v 1. in zadnjem verzu, v pesmi Srečku Kosovelu se refren »ki ljubile so oči jih tvoje,/bele gmajne same so ostale« ponovi na koncu prve in zadnje kitice, enako v pesmi Golo drevje, kjer so ponavljajoči verzi »gladen vran kot črna pega/zapuščen po polju bega« in v pesmi Nedelja, kjer se ponovijo verzi »Sama sem na vrhu griča, v dalji se bleste domovi« (1. in 2. verz ter 21. in 22. verz). Anafora in hkrati ponovitev stavčne strukture je v pesmi Si čul, kako otožno, kjer si sledijo verzi z načinovnim odvisnikom: »Si čul, kako otožno /.../, kako drevesa plakala /.../, kako so tožile«. Podobno je tudi v pesmi Čuj pesem deževja: »Čuj pesem deževja, čuj pesem jeseni,/čuj, težko in žalostno srce je meni« (1. kitica).

Geminacije pa so »Pomlad! Pomlad!« (Na griču sem), »vene, oj, vene« (9. verz, Mlad bolnik v jeseni).

Za delno ponovitev gre v pesmi Mineva čas »Mineva čas iz belih zim in vesen« (1. verz) in »Iz belih zim in vesen mineva čas« (5. verz), podobno v tudi v pesmih Golo drevje (»Golo drevje iznad snega«, 1. verz in »Iznad snega golo drevje«, 8. verz) in Srečku Kosovelu (»Pod večere veter v borih poje«, 1. verz in »Poje veter v borih pod večer«, 7. verz). Vsi našteti primeri so hkrati zgled za inverzijo. V pesmi Polna luna se ponavljata sintagmi »Polna luna« (1. in 7. verz) in »Svetla lina« (3. in 8. verz), v pesmi Dobro se zavedam pa sintagma »tujka sem« (2. in zadnji verz).

Posebno je ponavljanje v pesmi Učiteljica, druga kitica je namreč sestavljena iz ponovitev verzov iz prve: »Štiri gole stene« (1. in 8. verz), »boren stol kraj mize« (4. in 9. verz), »v srcu žalost grize« (7. in 10. verz).

3.1.4.3.3. Logične figure

3.1.4.3.3.1. Paralelizem in nasprotje

Najbolj opazna značilnost Samsinega pisanja je prav logična figura paralelizem, pogosto pa je tudi nasprotje. Pesnica primerja naravo z življenjem, občutjem, čustvom. Primeri paralelizma in nasprotja so zelo dolgi, zato nekatere le povzemam in ne citiram. Letni časi so pogosto tudi del komparacij (glej poglavje 3.1.4.2.). »Opazen je jenkovski paralelizem med naturo in človekom« (Kermauner 1990, 212). Na drugem mestu (216) še razloži: »Jenkovski paralelizem učinkuje še naprej: pokrajina je zrcalo pesnične duše, njenega razpoloženja.«

Paralelizem z letnimi časi in nasprotje v primerjavi z njimi se pogosto pojavljata v poeziji Makse Samsa. Letni časi imajo tradicionalen pomen. Največkrat se pojavita pomlad in jesen. Jesen govori o umiranju, koncu življenja, smrti, bolečini, samoti, brezupu; nasprotno pa pomlad o novem življenju, sreči. »Mrka otožnost diha zlasti iz jesenskih motivov,« pravi Budal (1964). Samsine pesmi so večinoma nesrečne, zato se pomlad pojavlja v nasprotjih, jesen pa v paralelizmih.

O pomladi govorijo naslednje pesmi: Pomlad sije, Pomlad se vrača, Vse je kakor leta prejšnja, Na griče sem, delom tudi Visi po drevju, v več pesmih pa se pomlad pojavlja motiv spomina na pomlad (»Spominja pomladi/ se v gozdu bor mladi« (Gozd jeseni, 2. kitica), »Vrba sključena ob vodi/ o pomladi davni sanja« (Golo drevje, 2. kitica)). Največ pa je nasprotij s pomladjo. V pesmi Pomlad sije je narava v nasprotju z občutji, spomini. »Pomlad sije, ptica gnezdo plete...« (1. verz), »Vonj narcis in primul z vrtno grede...« (9.

verz) so pozitivne podobe, lirski subjekt pa se žalostno spominja na staro ljubezen: »Z zubljem do neba некоč gorela/ je ljubezen njuna /.../ Črke ljube, mrtve zdaj in blede ...« (2. kitica). Podobno tudi v pesmi Pomlad se vrača: »Pomlad se vrača, časi z njo zeleni.../ O, težko, dragi, je na svetu meni!« (1. kitica), v Vse je kakor leta prejšnja: »[V] vrtu cvete stara češnja;/ zelenijo nam gorice,/ z juga vrnil se ptice /.../ Slednja njiva bo zelena./ Meni pomlad več nobena/ v srce mlado ne zasije.« (1. in 3. kitica), v Na griču sem: »Iz dalje zemljo greje/ pomladi prve zlatomirno sonce; /.../ v razore svetle kmet pšenico seje,/ povito brstje skrivajo še veje /.../ Pomlad! Pomlad! Za srčno bolečino/"ne biti" – želja živa je edino...« (1. in 2. kitica). Paralelizem s pomladjo pa je samo v pesmi Visi po drevju, kjer med drugim nastopa mlad zaljubljeni par. O njiju Samsa pravi: »Vidva tam v blaženosti, sreči/ molče si gledata v oči./ Kaj žalost, mraz, kaj piš tuleči?/ Da je spomlad, se vama zdi!« (6. kitica).

O jeseni govorijo naslednji primeri. V pesmi Kje so neba prvi dve kitici govorita o naravi; o »peresastih oblakih«, »sonca zlatih trakih«, »nemi log« se le spominja »žgolenja ptic«, cvetje in listje je prestrašeno, saj je prišla jesen – »čas, ki pod mrjoče ruše/ jih denejo, ki žrtve so jeseni«, v drugi kitici pa se obrne k ljudem, ki tudi pričakujejo jesen in smrt. Jesen v povezavi s smrtjo je tudi v naslednjih pesmih: »V naših je deželah jesen/ polja že zlati in gore;/ veter v dolih vije bore,/ grob Ti z listjem je potresen ...« (V naših je deželah, 1. kitica), »Mrtvašnice se zdijo mi domovi,/ miru in sreče duša v njih mi strada –/ v jesenska polja gosta megla pada.« (Spoznanje v njo, 3. kitica). Podobno tudi v pesmi z naslovom Jesen v pravih dveh verzih opiše jesen: »Sivi oblaki neba modrino zastirajo,/ ptice selivke v gosta krdela se zbirajo«, druga dva pa govorita o ljudeh: »ki jih na licih so rože, težko umirajo,/ davni spomini rane široko odpirajo ...« V pesmi V bolnišnici pa opiše bolnike, ki gledajo skozi okno »v lepoto jesenske nedelje« (4. verz), medtem ko »po belih hodnikih smrt čaka« (6. verz). Čisto podobno je v pesmi Mlad bolnik v jeseni: »Megla do sivih nebes,/ drobno na zemljo deži, velo je listje dreves,/ smrt od povsod se reži...« (1. kitica). Navezava na smrt je tudi v pesmi Iz drevoreda: »Jesen pod oknom mi naznanja/ rdečerumena divja trta;/ grm krinzantem na sredi vrta/ o prazniku vseh mrtvih sanja« (Iz drevoreda, 2. kitica), v nadaljevanju pa govori o samoti in bolečini. O žalosti, brezupa v povezavi z jesenjo sta pesmi Glej vrh neba, kjer pravi: »[S]lovesa dih, ki v dušo leže;/ jesen brezupa skriti več ne more« (1. kitica) in Čuj pesem deževja, kjer zapiše: »Čuj pesem deževja, čuj pesem jeseni;/ čuj, težko in žalostno srce je meni« (1. kitica). O koncu ljubezni, ki je некоč gorela kot kres, govori v pesmi Se še spominjaš. Konča se z mislijo: »Zdaj je jesen /.../ kjer kres je bil, zdaj kupček je pepela// in v mojem srcu zdaj je pogorišče.« (2. in 3. kitica, Se še spominjaš).

V pesmi Čuj pesem deževja gre tudi za nasprotjem s poletjem, ki ima enak pomen kot pomlad. V prvi kitici pravi: »[S]rce /.../ še v sončnem poletju veselo ni bilo,/ kako bi samotno se zdaj veselilo?« Tudi v pesmi Si čul, kako otožno gozd hrepeni po poletju »[V]se [gozd, drevesa, jele, bukve ...] ljubilo poletje je brez meje« (8. verz).

Enak pomen kot jesen pa ima zima. V pesmi Dobro se zavedam pravi: »V duši moji je spoznanja zima.« V pesmi Visi po drevju pa gre za paralelizem z zimo. V naravi je zima: »Visi po drevju mrzel sren,/ v prirodi piš divja leden,/ gore in polja sneg odeva /.../ vlak beži skoz zimsko noč,« (1. kitica), na vlaku pa so različni ljudje s svojimi nesrečnimi usodami. Mlad moški gre v tujino: »[V] tujino spremlja ga bridkost« (3. kitica), mlado dekle se vrača domov ob smrti matere: »[T]ežka pot ti, dekle mlado, /.../ zdaj k mrtvi materi hitiš,« (4. kitica).

V pesmih, kjer se pojavlja nasprotje z naravo, je največkrat prisotna pomlad, ki pomeni srečo, veselje, življenje, nasprotno pa je lirski subjekt nesrečen. V pesmi Prekrasen dan je lirski subjekt opisuje »polpomladni« dan: »Prekrasen dan je: gozdi,/ strmeče gore, holmi in doline/ pod baldahinom nebesne sinjine/ blestijo se že v polpomladanskem soncu,«, 1. kitica. Nasprotno pa so ljudje nesrečni: »[N]jih [ljudi] hoja opoteča,/ bremena težka skrivila so pleča,/ splahnela v nič življenja skopa sreča,«, 2. kitica. Primeri za takšno nasprotje so tudi v drugih pesmih. V Vse je kakor leta prejšnja, kjer se v svet lirskega subjekt vrne pomlad, v njegovo srce pa ne: »Meni pomlad več nobena/ v srce mlado ne zasije,«, 3. kitica. Pomlad v pesmi Znova vsako leto se tudi vrne in »slednjo trato, mlako/ v svoj sijaj zagrne...«, 1. kitica; ljubezen pa se ne bo vrnila: »Če srca ljubezen/ ti tišči gomila,/ niti v sanji lepi/ se ne bo vrnila...«, 4. kitica. V Čuj pesem deževja je nasprotje razloženo v zadnji kitici: »Še bodo zeleni vsi holmi in doli,/ a ti pa veselo ne boš več nikoli.« Sicer se pesem nanaša na jesen, ko narava umira in so ljudje osamljeni, in je zato hkrati primer paralelizma.

Paralelizem in nasprotje pa ni vedno v povezavi z letnimi časi, pač pa tudi z naravo na sploh. Nekateri primeri so: »Dobrota in slava dosežena/ s trpljenjem: pšenica poležena,/ ko divji odhruje vihar.« (Dobrota in slava, 1. kitica) ali »Vse je bridkost ljubezni in ločitve,/ še petje slavčevo v zelenem logu« (Življenje, 7. kitica).

V pesmi Nedelja ženski lirski subjekt – verjetno pesnica sama – opisuje naravo: »[B]rez polomljeni vrhovi,/ klonejo na mah zeleni,/ zraven bori neukročeni,/ črni v jasen dan strmijo,« (1. kitica), lirski subjekt pa je osamljen: »Sama sem na vrhu griča.« (1. verz)

3.1.4.3.3.2 Drugi primeri

V pesmi Srcu lirski subjekt našteva krivice, ki so se mu zgodile: »S kruhom prevare nasičeno,/ z vinom spoznanja napojeno,/ v željah nikoli uslišano,/ stokrat po krivem obsojeno,/ stokrat do zemlje ponižano,/ čisto, nedolžno, a križano«, 1. kitica. Te vrste paralelizem bi lahko označili tudi kot t.i. litanjsko naštevanje.

V pesmi Si čul, kako otožno je stopnjevanje od splošnega k posebnemu: »Si čul, kako otožno pel je gozd nocej,/kako drevesa plakala so med seboj, /.../ jele /.../ bukvam /.../ hrast /.../ vse ljubilo poletje je brez meje.«, 1. kitica.

Nasprotje, bistroumni nesmisel je pričakovano, pojavlja se različica istega primera »belo noč« (Vračaš se, 8. verz), »noč svetlo« (Glej vrste križev, 20. verz).

3.1.4.3.4. Slovniške figure

Slovniške figure niso pomemben del Samsinega sloga. Najdemo le nekaj inverzij. Na primer: »O, časa davnega, kar preselila/ v srečnejše čase se je duša draga«, Mrtvemu bratu (3. kitica) ali »Samozataje pota si izbirajo«, Samozataje pota (1. kitica).

3.1.4.4. Perspektiva

Največ Samsinih pesmi, več kot polovica, je prvoosebni, osebnoizpovednih. Lirski subjekt je največkrat pesnica sama. Dokazi za tako sklepanje so njene avtobiografske pesmi (glej poglavje 3.1.3.8.) in poznavanje njenega življenja. V pesmih namreč ubeseduje svoje življenjske izkušnje, naj bodo to njena čustva ali dejanja. Med čustvi so najbolj izstopajoča negativna: nesreča, trpljenje, izguba, hrepenenje, osamljenost in odtujenost, spoznanje, torej tista, ki jih je v življenju okusila. Med dejanji bi izpostavila poklic učiteljice, ki sam po sebi ni pogost motiv pesmi (npr. Učiteljica), vendar se kaže posredno preko motiva domotožja (npr. Seneni voz, Po cerkvah vseh). Čuti se tudi pesničin življenjski nazor. Je intelektualka, kar dokazuje njeno življenje in delo. Diplomirala je na učiteljsču v Tolminu, za njen čas je bila za žensko to skoraj najvišja možna izobrazba, dopisovala si je z literatom Srečkom Kosovelom, prebiral in poznala je svetovno literaturo, na katero se v pesmih tudi obrača (npr. Če se ljubimo). Bila je katoliške vere, verovala je v večnost/nebesa, da vse ljudi tam čaka pravična sodba, v onostranstvo/posmrtno življenje, duhove, kar se prav tako kaže tudi v njenih pesmih (npr.: Vračaš se, Duhov skrivnostnih, Življenja večnega). Da gre res za avtobiografske pesmi, meni tudi Zlobec (2004, 4), ki ob Samsini izpovedi: »Dokler mi smrt obsije lice/bom žejna sreče in resnice.« (Kdor se po svetu, 4. kitica) pravi: »In to izpoved gre pri Samsovi jemati dobesedno: potrjujeta jo tako njeno življenje kot njena poezija.« Svojo

ugotovitev sicer relativizira, saj da je »avtobiografičnost značilna bolj ali manj za vsakega pesnika, celo takrat, ko ni neposredno izpisana, ampak jo samo zaslutimo v metaforičnem kontekstu pesmi.« (prav tam), vendar drži, da je Samsino poezijo mogoče razumeti, »če se sprehodimo skozi docela ponesrečeno zasebno življenja (polomija v poklicu, bolehnost in bolezen, nezadoščenost v umetniških ambicijah)« (Zlobec 2004, 4). Tudi Andrej Budal (1964) meni, da so življenjske usode pripomogle, da so njene pesmi žalostne, grenke, otožne.

Le v nekaj primerih je lirski subjekt prvoosebni in moškega spola in sicer v pesmih Od spomladi (npr. »[V]oščit vso sem šel ji srečo«, 7. verz), Si čul, kako otožno (»In jaz po njej, mož trdi, sem zaplakal«, 13. verz), Narodna (»Sam sem rekel in dejal, da si žensko bom izbrak«, 1. kitica), V slovo (»Bog ve, kje jaz tedaj bom hodil/ in mislil, mislil le na te«, 2. kitica). Posebej prvo bi lahko imenovali pesem vložnica.

Majhen del pesmi je napisan v drugi osebi, večina teh pesmi je sestavljenih iz dolgega nagovora ali več nagovorov. Naslovnik pesmi je običajno bralec (npr.: Nikdar ne dosežeš, Ko Hip ta leta), ponekod je sicer nagovor namenjen osebi, poosebljeni stvari v pesmi, vendar se tudi v teh primerih posredno obrača k bralec (npr.: Srcu, Sebi).

Preostali del pesmi pa je napisan v tretji osebi, v nekaterih izmed teh pesmi je lirski subjekt zopet pesnica sama (npr.: Pomlad sije), druge pa nimajo lirskega subjekta (npr.: Lepe so, Leži nad zemljo).

Med značilnimi načini upesnjevanja je največ refleksije; npr.: Povej, kje za najglobbo, Če se ljubimo, Najprvo je bridkost, Življenje, Kdor se po svetu idr. Tudi Samsa sama označi svojo poezijo za refleksivno liriko: »Moje pesmi so bile poleg drugih značilnih svojstev razmišljujoča lirika.« (Samsa v rokopisu).

Ironija pa je prisotna v pesmi Nesmisleno je, ki se glasi: »Nesmisleno je in neumno,/ zložiti pesem tužno, brumno!/ Si vendar pesnik žile prave,/ ne boš zato si belil glave.« Samsa namreč piše predvsem nesrečne pesmi.

Več avtorjev (M., Samsa) omenja tudi sarkazem, ki pa se v obeh zbirkah ne kaže. Tu gre za pesmi izdane v revijah, ki so bile moralnookritične, vendar pa niso neposredno usmerjene proti tedanji (fašistični) oblasti, pač pa kritizirajo moralo.

3.2. Objave v revijah in časopisih, korespondenca, proza

3.2.1 Objave v revijah in časopisih

»Njene pesmi so objavljale mnoge revije in časopisi: *Ženski svet*, *Novi rod*, *Mladika*, *Zvonček*, *Naš glas*, *Ljubljanski zvon*, *Gruda*, *Odmevi slovanskega sveta*, *Jutro in drugi*« (Logar 2001, 7). Bibliografski seznam iz Bibliografija rasprava, članka i književnih radova navaja še naslednje publikacije: *Mlado jutro*, *Mladinski list*, *Koledar Goriške matice*, *Jugoslovan*, *Naš rod*, *Lepa Vida*, *Gospodinjska pomočnica*, *Glas naroda*, *Žena in dom*, *Ženski pokret*, *Slovenska knjiga*. Trideseta leta, ko je bila Samsa pesniško najbolj plodna, zaradi političnih in družbenih razmer niso bila najbolj ugodna za mlade pesnice, kljub temu pa jih je bilo vse več. »V tridesetih letih /.../ v redkih še neprepovedanih primorskih revijah /.../ so se vrste slovenskih pesnic že močno okrepile, čeprav je bilo še vedno zelo težko priti do samostojne zbirke.« (Novak–Popov, 181).

Objave v periodiki sem pregledala s pomočjo dela Bibliografija rasprava, članka i književnih radova iz leta 1963. Nekatere pesmi so bile večkrat objavljene v različnih publikacijah, včasih se naslovi razlikujejo v dolžini (npr. Dan za dnem se križajo nam poti ali Dan za dnem).

Po naključju sem opazila tudi svojevrstno objavo na podobici, ki jo je izdal župnijski urad Podgraje, Ilirska Bistrica 14. junija 1973 ob 30-letnici dozidave cerkve Marije Kraljice miru v vasi Fabci. Na podobici so zapisani verzi Makse Samsa: »Reci v svoji zlati zarji/ naj pomirijo viharji/ vojne vihre se, prepira/ o Kraljica sprave, mira.« Glede na moje izkušnje pri iskanju gradiva, si upam trditi, da je podobnih objav še več. Izkazalo se je, da je konkretno ta registrirana v Samsini zapuščini.

3.2.2. Korespondenca

Knjižnica Makse Samsa v Ilirski Bistrici hrani del njene korespondence. Razdeljen je časovno in vsebinsko. V mapi Korespondenca 1918-70 so pisma Samsi in nekatera njena pisma. Dopisuje si z nečakom Kristijanom (Samso), nečakinjama Majdo in Branko (verjetno gre za nečakinji, ker jo nagovarjata »tetka«), starši ter s prijateljicama Darinko (Žbogar) in Meli. Pisma so dobro ohranjena, večinoma berljiva. Gre večinoma za praktičnosporazumevalna in govornostikovna besedila, Samsa sprašuje po počutju, zdravju, novicah iz domačega kraja in podobno. Kljub temu, da ne gre za literarna besedila, jih Samsa včasih zelo hudomušno začini: »Prinesi s seboj steklenico brinjevca, da se mi sščisti želodec.

Če mi tega ne storiš, bom na mestu umrla. Če mi ne pomagaš, bom za gotovo umrla. Prav za gotovo.«

Drugi del ohranjene korespondence so razglednice in dopisnice med leti 1927-71. V tem času si je dopisovala s starši in prijateljico Darinko. Med ohranjeno korespondenco so tudi pisma poznejše urednice zbirke *Bleščeče prevare* Darinke Žbogar ter pesnice same, ki sta si prizadevali izdati zbirko. Zbrana so pod naslovom *Priprave na tisk* (1966 in 1983).

3.2.2.1. Korespondenca s Srečkom Kosovelom

Maksa Samsa si je dopisovala s svojim sodobnikom, pesnikom Srečkom Kosovelom. Rojena sta bila istega leta, vendar je Samsa Kosovela preživela za pol stoletja. Dopisovala sta si med leti 1924 in 1926. Njena pisma niso ohranjena, ohranjena in objavljena pa so pisma Srečka Kosovela (*Zbrano delo* 1977, 552-564).

Dopisovanje je začela Samsa, ki se je zanimala za literaturo in je želela več izvedeti o modernih tokovih v poeziji in o poeziji na sploh, saj je sama že ustvarjala, Kosovel pa ji sprva niti ni verjel in je mislil, da gre za norčevanje. Tema njunih pisem je vedno literarno ustvarjanje, pri katerem je Kosovel mentor in Samsa učenec, čeprav se pesnik tega ves čas otepa in vztraja pri tem, da je sam enako neuk pisanja kot pesnica. Samsi svetuje, katere pesmi so zrele za objavo, kaj bi morala spremeniti, izboljšati in kje so njene močne točke. Svetuje ji tudi, kaj naj bere. Njegova pisma so pogosto razmišljanja o literaturi in umetnosti, o tehnološkemu razvoju.

Dokaz, da se mlada ustvarjalca nista osebno poznala, najdemo v Kosovelovem pismu z dne 19. 8. 1925, ko piše Samsi: »Ali imate mogoče kako svojo fotografijo? Ali bi jo smel prositi? Ko bi Vas osebno poznal, bi Vas ne prosil, toda tako, si lahko mislite, da sem radoveden, kdo je tista gospodična, ki ji pišem.« Literarni zgodovinarji pa celo navajajo, da ste se poznala, čeprav je morda mišljeno verjetno pisno poznanstvo. Kermauner (1990, 210) namreč pravi: »Pesniti je začela v dijaških letih, ko se je spoznala s Srečkom Kosovelom in z mnogimi drugimi kulturnimi delavci.« Leta 1925 sta bila Samsa in Kosovel stara 21 let in torej krepko preko dijaških let. Tu gre torej za napako. Na drugem mestu (Žebovec 2006, 61) pa najdemo navedek, da sta se spoznala na učiteljski, kar bi časovno ustrezalo, vendar še vedno ostaja Kosovel zapis: »Ko bi Vas osebno poznal«. Darinka Žbogar, pesničina zaupnica, mi je potrdila, da sta se Samsa in Kosovel srečala kot študenta v Ljubljani, vendar je bilo to najbrž pozneje.

3.2.2. Proza

Samsa je pisala tudi prozo, ki pa je vsa ostala v rokopisu. Knjižnica Makse Samsa hrani nekaj proznih besedil: daljše prozno besedilo, razdeljeno na poglavja, ki govori o življenju na podeželju v Podgori, eseje oziroma razmišljanja, berejo se kot govori na slovesnosti (Nekaj besed ob slovesu starega leta, Francetu Prešernu – Mojstru slovenske pesmi za spomin, Nekaj besed mladini, Pravila lepega vedenja in etike, Nekaj besed kmetom in delavcem). Nekatera dela so napisana s pisalnim strojem, najbrž so to obliko dobila v knjižnici, druga so še v lepem, vendar skrajno nečitljivem rokopisu.

V zapuščini je daljše prozno besedilo, razdeljeno na poglavja, ki govori o življenju na podeželju v Podgori. Po mojem gre za začetek romana, drugi navajajo, da gre za: »Sad njene pisateljske dejavnosti so črtice iz življenja kmetov Reške doline. Spomini njene matere. Pripovedovanje starega Žagarja (delavca) pri očetu. Ona je opisala, kako so grofje izžemali in zapirali domače tlačane v kleti svojih gradov. Sami pa so se v štirih sobanah nad njimi prešerno gostili. Pozabi je otela tudi razbojništva v Dolenjskem potoku itd.« (M. 1955, 4). V *Snežniku* so med aprilom 1965 (leto 4, številka 4) in junijem 1965 (leto 4, številka 6) objavljali Samsino prozo z naslovom Iz mladih dni. V teh treh kratkih zapisih je nizala dogodke iz otroštva in mladosti: pastirske nagajivosti, igre, dogodki.

Eseji ali bolje rečeno razmišljanja so nastajali priložnostno. Nekaj besed ob slovesu starega leta je verjetno novoletno voščilo v letih po vojni, saj med drugim pravi: »Letos bomo obhajali prve praznike v svobodi in miru.« Vsem Primorcem, Jugoslovanom in vsem rojakom po svetu želi »tope domačnosti«, »blagoslova in zadovoljstva«, »strpnosti bratske«. V sestavku Francetu Prešernu – Mojstru slovenske pesmi za spomin kratko oriše pesnika in njegovo delo. Izpostavi njegovo domoljubje in doda: »Ljubil je Svobodo, Resnico in Pravico. Morda gre za besedilo ob obletnici. V Nekaj besed mladini razmišlja, kako je v mladosti čas zanosa, dodaja: »Človek je srečen vse do tedaj, dokler ga ne sreča pamet.« Mladini svetuje, naj se držijo poti, ki so si jo začrtali in duhovito dodaj, naj bodo vredni svojega življenja vse do »kraljestva nebeškega, kjer bo človek le človek in ne žival, kateri sami je včasih žal, da biva z njim na istem planetu.« V besedilu Pravila lepega vedenja in etike našteva zapovedi in nasvete, ki naj bi se jih ljudje držali, segajo pa vse od vere do higiene. V razmišljanju Nekaj besed kmetom in delavcem, ki je nastalo ob obletnici Leva Nikolaja Tolstoja, obnovi njegovo zgodbo o kmetu in beraču. Izpostavi misel, da sta kmetstvo in delavstvo stebra družbe, vendar ne uživata ugleda, ki bi jima pripadal, vendar prihajajo novi časi in naloge zanju. Zaključí z verzi: »Na svetu so res križi in težave,/ pa nič ne porajtaj, moj brat,/ v nebesih bo večno

veselje -/ uživali ga bomo enkrat ...» Tudi druga izmed naštetih besedil vsebujejo avtoričine ali tuje verze, ki ilustrirajo njeno misel. Nekatera izmed besedil imajo res literarne prvine, druga pa so pravzaprav neliterarna besedila.

Samsa je dobro poznala in se ukvarjala tudi z literaturo drugih slovenskih in tujih avtorjev. Edino objavljeno prirejeno delo je zgodba *Nesrečne pečke* po Davidu Sockeju. Objavljena je v France Bevk: *Nagrada in drugi spisi* (Trst: Edinost. 1930. 42-50). Avtorsko besedilo *Prazni strahovi*, v katerem možak z Vrbič pripoveduje o svojih smešnih dogodovščinah, pa je bilo objavljeno v *Mladem jutru* 1931. Tudi to delo sem našla po naključju.

3.2.3 Drugo

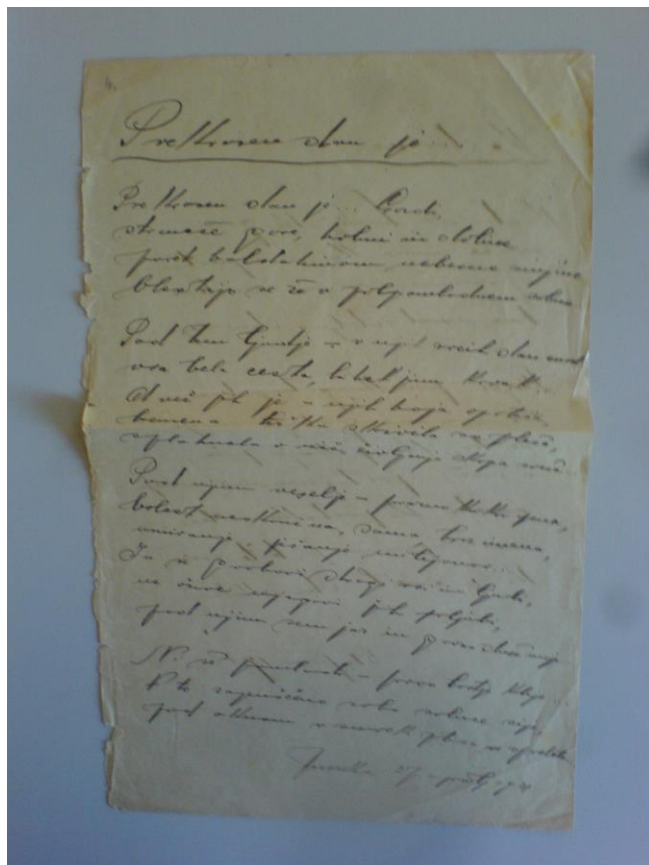
V Samsini zapuščini v knjižnici Makse Samse so poleg že omenjenega Samsine spominske knjige, šolski dnevniki, redovalnice, poročila. Ohranjena so njena spričevala iz različnih držav, v katerih se je šolala (Italija, Kraljevina SHS, Republika SHS) in drugi dokumenti. Na primer uradni dopisi (obvestilo šolske oblasti o odpustu, obvestilo založbe o zaslužku s prodajo pesniške zbirke, prošnja za bivanje v Republiki SHS, prošnja za državljanstvo), sodni dokumenti. Knjižnica Makse Samse hrani 39 enot pesmi, 78 enot korespondence, 3 enote spominskih knjig ter 48 enot ostale dokumentacije, kar je skupaj 168 enot neobdelanega gradiva.

Slika 28: Samsina zapuščina v Knjižnici Makse Samsa, vir: Fotografija Anja Hofman

Slika 29: Del Samsine zapuščine: spominske knjige, šolski zvezki, žalna knjiga, vir: Fotografija Anja Hofman

Slika 30: Samsin rokopis, vir: Samsina zapuščina

Rokopisi Makse Samse so shranjeni v dveh mapah in kronološko urejeni. Med rokopisi hranijo mnogo originalnih zapisov objavljenih in neobjavljenih pesmi (npr: Samostanskim sestram, g. Milanu, g. Jamniku, Pastirjeva, Iz daljnih mladih dni in Čuj klic Nočno zaznanje in Srečku Kosovelu v jeseni leta 1923), zapisi v spominske knjige (npr. Ivanu Bergoču, Mariji Logarjevi, Eldi Pugej, Ljubi Nerini ...). Shranjeni so tudi pesmi in posvetila, ki so jih darovali posamezniki, npr. dar Vike Benigar, dar Vide Hrvatini Gojkovič – narekovane pesmi: Vasica Kuteževo, Pesem domovini, Pesem Vrbovcem. Ločeno so tudi posamezni verzi: npr. Verzi o zlobi. Največ pa je razmišljanj. Navajam le nekaj primerov: Podobno kot v pesmi Horoskop: »Jaz sem imela srce otroka in misli filozofa.« ali asociacija na Guya de Maupassanta: »Zdi se mi, kakor bi pisatelj razodel v njej mojo najglobljo misel in mi budil občutka take zapuščenosti in minljivosti vsega zemskega kot letopis[?].«

Najbolj zanimiv del rokopisne zbirke pa so zagotovo naslednja tri besedila, kjer se nam pesnica najbolj osebno in neposredno razodeva. Nobeno ni datirano, oba življenjepisa je potrebovala zaradi službe, torej sta napisana ob taki priložnosti. Omenjena besedila so življenjepisa z naslovoma Osnovna šola na Spodnjem Zemonu in Življenjepis Makse Samse ter besedilo brez naslova, ki bi lahko opredelili kot oznako sebe in lastnega dela. Pisano je na

zadnjih straneh koledarja, velikokrat ni berljivo, zato navajam le nekatere, po mojem mnenju najbolj povedne in presunljive drobce. Nerazumljiva mesta sem označila s črto.

»Moje življenje ni bilo in ni srečno. Doživela sem veliko _____, preganjanja in nerazumevanja, _____ poniževanja. Po delu sem bila _____ ženska, plemenitega mišljenja in dejanja, pa sem bila sojena za vse /.../ Ko sem potrebovala največ moči in podpore, ni bilo in ni nikogar, ki bi se zavzemal in se zavzel zame. /.../ V svojih delih bi bila zaslužila _____ doseči celo Nobelovo nagrado za mir, pa dobila niti _____ opisnega priznanja. Ohranjena nisem niti nikjer, kjer se _____ drugi pesniki na dolgo in široko. Skratka: Bila sem odvečen član _____ družbe /.../ V mojih mladih letih sem bila zelo idealna. Mislila sem, da bom vse življenje sen, prelepa pesem, _____ srce prizemlila so bridkega spoznanja. /.../ Danes se mi zdi človeštvo le še trudna želja /.../ Moje pesmi so bile poleg drugih značilnih svojstev razmišljujoča lirika; bile so nekatere tudi zatiralno nadahnjene, predvsem pa so (imele) bile proti vojni in vsakemu nasilju ter so oznanjale mir in bratstvo med vsemi narodi sveta.« (Samsa v rokopisu).

Na drugem mestu poleg verzov pa še ena pretresljiva izpoved: »Kar človeka najbolj boli, je nezaslužen prezir /.../ Kar je pa najhujše in najbolj grozno je: sprejeti življenje tako kot je. Če premagaš to, si premagal življenje samo.«

Poleg zapuščine v knjižnici hranijo njene zapise tudi posamezniki. Darinka Žbogar ima zapiske iz leta 1965, ki jih je Samsa narekovala Francu Munihu, takratnemu ravnatelju osnovne šole. Vida Hrvatin Gojkovič hrani zvezek raznih Samsinih zapiskov iz učiteljskega rokopisa pesmi Vasica Kuteževo in tipkopisa dveh pesmi, ki ji jih je narekovala: Pesem domovini in Pesem Vrbovcem.

V delu *Uporni svet pod Snežnikom* (Šinkovec 1966) so omenjeni in citirani nekateri Samsini verzi, ki niso bili objavljeni niti v zbirki niti v periodiki. Gre za posamezne kitice ali več kitic.

3.3. Recepcija dela Makse Samse

O pesmih Makse Samsa je s strani literarnih kritikov napisanega le malo, pojavljajo se posamezni komentarji njene poezije na splošno ali ocena njene zbirke, ki običajno spremljajo daljši članek o pesnici. Večinoma gre za zelo pozitivne besede. Taki primeri so:

M. (1955, 4): »V tej hiši skromno živi pesnica Maksa Samsova, ki neutrudno piše že nad 30 let /.../ Če kdo veliko zna, pravijo, da je navadno skromen. To velja tudi za pesnico Samsovo. Prav v tej skromnosti se zrcali veličina tega pozabljenega pesnika Reške doline /.../ Že prvi njeni sestavki v prozi in pesmi kažejo velik smisel Makse Samsove za književnost. Njene pesmi: Iz za sužnjih dni, Pesem Slovanov, Siromaka bogatinec dere, Maršalu Titu in nešteto drugih so velike vrednosti.«

Budal (1964): »Številne lepote so zajete v blagolasne vrstice, v ubrane ritme in rime, včasih tudi trda življenjska dognanja brez rim, enkrat celo v sonet (Spoznanja). Naša lirika je obogatela za nekaj novih biserov.«

V kasnejšem obdobju so o njej pisali priložnostno - ob obletnicah rojstva ali smrti. Ob stoletnici rojstva Makse Samsa je Ciril Zlobec (2004, 4-6) zapisal nekaj besed o njenem ustvarjanju. Njegove ključne ugotovitve so:

- poezija v marsičem krajinsko obarvana
- osebna izpovednost, avtobiografičnost
- tematika razočaranja in »eksistencialne samoprevare«
- ljubezenska poezija: »ne razkrivajo neposrednega erosa, ampak jih dojemamo bolj kot spomin na ljubezen«

Maksa Samsa je bila po Zlobčevem mnenju (ki je podobno mnenju ljudi, ki so jo poznali) »celo življenje nesrečna«, kar potrjuje z naslednjimi besedami »docela ponesrečeno življenje (polomija v poklicu, bolehnost in bolezen, nezadoščenost v umetniških ambicijah)«. Čeprav je verjela, da je »ljubezen /.../ zanesljiva pot do osebne sreče«, je v njej doživela usodno razočaranje. Po prezgodnji smrti dragega (sklepam, da gre za Srečka Kosovela, op. a.) daje vtis, da je šele njegova smrt prebudila v pesnici usodno spoznanje o ljubezni.

Enciklopedija Slovenije je nekoliko bolj kritična. Pravi: »Njeni stihi, ponajvečkrat ena ali dve štirivrstičnici, so samo kratki miselni ali čustveni utrinki, za katerimi je čutiti prizadetost, vendar ostajajo miselno, čustveno in oblikovno le v zasnutku.« O snovi pa še doda: »Snov ji dajejo njena otroška doživetja, nekaj je raste iz ljudskega pripovedovanja domačega kraja; preko osebnih zapiskov in anekdot ni prišla.«

Nekoliko bolj celostna in daljša je obravnava Tarasa Kermaunerja. V svojem delu Poezija slovenskega zahoda označi tudi Samso. Po njegovem mnenju je pesniško zvesta slovenski tradiciji, vendar zaradi odmaknjenosti in odrezanosti od kulturnega toka matične domovine pozabljena. Blizu je Prešernu, Jenku in ljudski pesmi. Njen slog označi za konzervativen, modernizem ji je tuj. Glavna in edina tematika je po Kermaunerju obnavljanje čustva nesreče, pozneje omenja še obup, osamljenost in pogorišče ljubezni; glavni motivi njene poezije pa jesen, umiranje, strtost, večer, spomin, pokopanost, osule sanje, spanje nekdanje ljubezni, spomin, črnost, slovo, konec. Po primerjavi s primorskima sodobnikoma Budalom in Samcem sklene, da jo bolj jo zanima osebno trpljenje kot družba ali nacija. Doda

še, da je najboljša, »ko je tiha, skromna, skopa, stvarna, a globoko čuteča; ko igra le na eno struno; ko ne moralizira in se ne pritožuje; ko je kakor žalost.« Samsino poezijo označi za žensko liriko.

3.4. Opredelitev in uvrstitev poezije

3.4.1. Ženska lirika

Kljub temu, da je sam izraz in opredelitev »ženske lirike« in »ženske književnosti« na sploh sporen, saj »njegove razlikovanosti, če sploh gre za razlikovanost, ni mogoče opredeliti niti z vrsto bralca, na katerega besedilo meri /.../ in torej ne gre za liriko napisano izključno ali predvsem za ženske – niti s posebnim družbenimi ali zgodovinskimi okoliščinami nastajanja, kroženja in delovanja besedik« (Novak–Popov 1991, 175). Kot ključno, razločujočo značilnost, ki naj bi veljala za žensko liriko Novak–Popova navede, da »je lirika slovenskih pesnic v svojih najboljših dosežkih ustvarjalno gradila pa tudi subverzivno in od znotraj razgrajevala splošne, molče sprejete družbeno klišeizirane predstave o ženski« (prav tam). Med njimi so naslednji: »potiskanje v položaj podrejenega objekta«, »priznavanje čustvovanja in odrekanje artikuliranosti avtonomnega subjekta«, »eksistencialni smisel zamejen z družino in materinstvom« (prav tam). Na podlagi teh tez bom poskušala pokazati, da gre pri poeziji Makse Samsa za ti. žensko liriko. O spornosti te oznake kritično spregovori tudi Goran Č. Potočnik (Novak-Popov 2004, 5): »Radikalno bi se lahko reklo, da oznaka »žensko« izničuje določen družbeni in duhovni razvoj, ki smo mu bili priče v prejšnjem stoletju in mu bomo tudi v tem. V jeziku politične korektnosti ta oznaka getoizira prav tisto, kar naj bi se, nasprotno, osvobajalo kakršnekoli družbene podrejenosti in marginalizacije.«

Maksa Samsa že kot oseba in kot človek ni bila nikomur podrejena, delovala je avtonomno, njen življenjski smisel pa nikakor ni bil v družini in materinstvu. Vse življenje je živela sama, sama skrbela zase in za svoj dom, ni bila poročena, ni imela otrok, ni imela običajnih navad in življenja, kakršno bi se za žensko v njenem času pričakovalo ali celo spodobilo. Drugačnost njenega življenja se zrcali tudi v njeni poeziji, zato lahko z gotovostjo trdim, da Samsa na svoj način ruši družbene klišeje o ženski. Najbolj nazorno to dokazujejo njene avtobiografske pesmi (glej poglavje 3.1.3.8.), kjer Samsa o sebi med drugim spregovori kot o »geniju« (Bila sem genij, Moj nagrobnik), kot o »poetu«, »mislec« in »preroku« (Horoskop). Je torej na vsak način »avtonomni subjekt«, neodvisna, samostojna, razmišljujoča posameznica, ki je njen spol ne zamejuje. Poleg čustvovanja ji pripada tudi

pravica do izražanja, zagovarjanja lastnega pogleda, mnenja (kar razumem po pojmom »atrikuliranost avtonomnega subjekta«). V eni izmed deloma avtobiografskih pesmi tudi zapiše verza, ki bi ju lahko razumeli kot njen življenjski nazor, eksistencialni smisel: »Dokler mi smrt obsije lice/ bom žejna sreče in resnice.« (Kdor se po svetu). Poleg tega je njen smisel povezan tudi s posmrtnim življenje. V veri v nebesa/večnost sledi katoliškemu nauku, saj: »"Rečeno je; kdor tam je mrl od boli/naj vekomaj me gledati izvoli!"« ali »Življenja večnega mi ne tajite« (Življenja večnega). Njeno življenjsko poslanstvo torej ni zamejeno z materinstvom in družino, pač pa ima tudi druge razsežnosti: poklic, vera, umetniško izražanje.

Glede na razmišljanje Irene Novak–Popov je Maksa Samsa ena izmed predstavnic ti. ženske lirike. Njeno poezijo je (skupaj s poezijo Dore Gruden in Mare Lamut) označila kot »slogovno hibridne in okrnjene simbolistično-ekspresionistične stvaritve«. Tudi Taras Kermauner (1990, 217) uvršča Samsa k ženski liriki: »Danes govorimo že s precej manjšo upravičenostjo posebnem tipu ali žanru poezije, o »ženski« poeziji; v zvezi s Samsovo pa je ta izraz še primeren.« Njegov glavni argument je Samsino »prepoudarjanje duše nasproti pragmatični akciji«, kar pa se je »pred vojno zdelo značilno žensko«. Po njegovih besedah mlajše pesnice odklanjajo takšen pristop, kot je značilen za Samsovo, saj se ne strinjajo s trditvijo, da so ženske le primarno čustvo, brez razuma in distance, brez ironije in posluha za občansko. Dodaja še, da se Samsova »čuti predmet sveta in nič subjekt«. Strinjam se, da gre pri Samsi za poudarjanje duše. »Sramežljiva je; o svoji spolni nezadoščenosti molči. Kot da nima telesa, le dušo.« (Kerumanuer 1990, 217). Trditev, da se Samsova ne čuti subjekt, pa se mi zdi pretirana. Res je, da pesnica verjame v usodo, se ji celo prepušča, kljub temu pa je samostojna, razmišljujoča, hrepeneča. Četudi se zvesta katoliškemu nauku prepusti bogu, hkrati ostaja subjekt, ki si prizadeva za dobro, išče resnico in lepoto.

3.4.2. Raznovrstna poezija blizu starejšim avtorjem

Poezija Makse Samsa je hkrati svojevrstna in tradicionalna. Piše o večnih temah kot so nesrečno življenje, ljubezen, vera, umetniško izražanje. Samsina poezija je oblikovno preprosta. Uporablja tradicionalne oblike, včasih poseže tudi po svobodnejših oblikah. Nikakor pa ni modernistična ali eksperimentalna. Bližje je starejšim avtorjem (npr. France Prešeren, Simon Jenko) kot sodobnikom (npr. Srečko Kosovel, Božo Vodušek). V nasprotju z Doro Gruden in Maro Lamut, predstavnicama ženske lirike tedanjega časa, ki upesnjujeta »slovensko kljubovalnost, pokončnost in ljubezen do doma«, gre pri Samsi le za posredno navezovanje na realno izkušnjo medvojnega obdobja, ko je vladalo fašistično nasilje (Novak–Popov 1991, 185). Samsa je bila najbolj plodna v tridesetih letih. V tem času /.../ je bilo

»komuniciranje z modernizmom blokirano z italijansko zasedbo« (Novak–Popov 1991, 185), zato je Samsa prebirala in poznala starejše avtorje, ki so tudi vplivali na njeno lastno poezijo. O odmaknjenosti piše tudi Kermauner (1990, 210): »Trideseta leta preživela v Italiji v bližini Ilirske Bistrice, sama, neznana, zunaj kulturnih tokov.« Podobno razmišlja prevajalec Samse Ismet Bekrič: »To je grenka poezija – tak čas, takšna poezija, v 20. stol. po 2. svetovni vojni, je imela svoj svet, ustvarjala v času pred vojno, bliže tradicionalni, čustveni poeziji.« Dodaja še, da so pesmi v prvi vrsti intimne izpovedi, le malo pod vplivom družbenega dogajanja: »Pesmi so lirski dnevniki, trenutki hrepenenj, ni mislila ne na bralca, ni mislila čustveno ali romantično, samo na to, kar je hotela povedati.« Tudi Samsa sama v rokopisu potarna nad pomanjkanjem stikov z matično domovino: »Objave: »Ker nimam s slovensko kulturno javnostjo nobenega stika, ne morem vedeti, kdaj in kje me je kdo ocenil. Omenjam le oceno, ki so jo pred leti prinesle »Slovenske novice« izpod peresa M. M.«

O njenem slogu pa Kermauner zapiše tudi:

»Razlog za njen stilni in svetovno nazorski konservativizem ni le v njeni skoraj popolni odmaknjenosti od kulturnih tokov in v Sloveniji kot v Italiji, od inovacij, od modernizma, ki je prav tedaj prodiral. Še bolj je iskati navezanost na konvencionalne pesniške oblike v tem, da je Samsova morala spadati v nekaj trdnega, trajnega, veljavnega, ne eksperimentalnega, poskušanega, vprašljivega. Prek tega — prek tradicionalne slovenske kulture, poezije — pa se je edino lahko staknila z duhom ljudstva, z ritmom, z napevom slovenske narodne pesmi (1990, 210).

V tem času so bili njeni literarni stiki omejeni na korespondenco s Srečkom Kosovelom, ki ji je svetoval, kaj naj bere iz svetovne in slovenske literature. Če sklepamo iz njenih pisem, je brala Prešerna, Levstika, Jenka, Gregorčiča, Aškerca, Cankarja, Ketteja, Murna, Župančiča, Stritarja, Trdino, Mencingerja, Meška, Preglja. Izmed tujih ji je Kosovel svetoval predvsem ruske avtorje: Tolstoj, Dostojevski, Gogolj, Čehov, Gorki, Andrejev, pesnike Puškina, Lermontova, Koljцова, Krylova, Tjutčeva, Nadsona. Priporoča ji tudi indijskega pesnika Tagoreja in kritike Ivana Groharja. Vsi ti avtorji so potencialno vplivali nanjo. O njihovem vplivu govori npr. Budal (1964), ki opaža pokrajinsko razpoloženja: »Marsikod se oglašajo sozvočja, podobna Murnovim in Kosovelovim pokrajinskim razpoloženjem, vselej z novim osebnim jedrom lastnega doživetja in osebnih izkušenj.« O navezavi na obstoječo slovensko literaturo piše tudi Kermauner (1990, 210): »Pesniško sicer povsem v tradiciji, v prešernovski, v jenkovski — se pravi, edino tu varna: spravljena v naročje slovenske kulture, jezika, duha.« in dodaja: »Moderni slogi so ji tuji; niti oddaleč ne odzvanjajo v nji. Sodobnica Voduška je le po letu rojstva, ne po duhu, ne po izkušnji; obup enega in drugega se je do kraja različno (iz)oblikoval.«

4. Zaključek

Maksa Samsa je v vseh pogledih svojevrstna in posebna ženska. Njeno življenjsko poslanstvo je pa vsekakor bilo pesništvo. O tem kroži tudi naslednja anekdota. Samsa je ob vsaki priliki skovala pesem. Njena mati se je rada pošalila: »Maksa ti s' pesn'ca, jest pa koloravn'ca. Pesn'ca ima v našem narečju dva pomena. Lahko jo razumemo kot žensko, ki piše pesmi, lahko pa kot nat pri pesi. Koloravn'ca pa je nat kolorave.«

Samsino življenje je v veliko meri zaznamovala vojna in predvsem razmere po njej. Rodila se je leta 1904 na Doljnem Zemonu pri Ilirski Bistrici. Izšolala se je za učiteljico in delala po različnih krajih na Primorskem. V času med vojnami, ko je Primorska pripadla Kraljevini Italiji, je bila zaradi naprednih misli in poučevanja v slovenskem jeziku odpuščena. Poleg tega je zbolela na živcih, kar je zaznamovalo vse njeno nadaljnje življenje. Postala je vase zaprta čudakinja, imela je čudne navade. Živela je v svojem svetu, odmaknjena od ljudi. Sama je tudi umrla in sicer je leta 1991 utonila blizu svojega doma ob reki Reki. Njena velika ljubezen do Srečka Kosovega, ki je močno vplivala na njeno poezijo, je ostala neuslišana.

Samsina poezija je primer ženske lirike, saj ruši klišeje o ženskah. Ni v podrejenem položaju, je neodvisna, razmišljujoča posameznica, ki si jemlje pravico do čustvovanja, do izražanja svojih pogledov. Smisel njenega nikakor ni zamejen z družino in materinstvom, pač pa so njene vrednote umetnost, vera, poklic. Slogovno staja njena poezija tradicionalna, blizu ljudski poeziji, starejšim avtorjem. Najbolj so nanjo vplivali Kosovel, Prešeren, Jenko, Gregorčič, Kette, Murn. Zaradi kulturne odmaknjenosti se je modernizem, ki se je začel na Slovenskem uveljavljati po prvi svetovni vojni, ko je bila najbolj plodna, ni dotaknil.

V času njenega življenja sta bili izdani dve samostojni pesniški zbirki. Leta 1936 je v Trstu izšla zbirka *Nekaj pesmi*, leta 1964 pa je v Ilirski Bistrici izšla dopolnjena zbirka *Bleščeče prevare*. Po njeni smrti je leta 1983 izšel ponatis *Bleščečih prevar*. Ob trideseti obletnici njene smrti je Knjižnica Makse Samsa Ilirska Bistrica leta 2001 izdala zbirko vseh njenih pesmi iz obeh zbirk z naslovom *Živela sem za pesem*. Objavljala je tudi v periodiki, največ v naslednjih publikacijah: *Ženski svet*, *Novi rod*, *Mladika*, *Zvonček*, *Naš glas*, *Ljubljanski zvon*, *Gruda*, *Odmevi slovanskega sveta* in *Mlado jutro*. Njena proza je večinoma ostala v rokopisu, ki ga skupaj z drugo duhovno zapuščino hrani Knjižnica Makse Samse Ilirska Bistrica. V rokopisu so ostale nekatere pesmi, proza. Ohranjeni so še šolski dokumenti

in spominske knjige, deloma tudi korespondenca. Niso pa ohranjena pisma Srečku Kosovelu, ki je močno vplival nanjo tako na literarnem kot na osebnostnem področju.

Samsine teme so nesreča/nesrečno življenje in trpljenje, minljivost/končnost in ničnost življenja, smrt in bolezen, posmrtno življenje, domotožje, ljubezenska, avtobiografska, pesniška oziroma umetniška, tematike narave. Najpogostejša tematika je nesreča oziroma nesrečno življenje in trpljenje. Motivi so zelo različni, so trpljenje oziroma težko življenje in življenjsko breme, smrt/želja po smrti/prihajajoča smrt, posledice minljivosti življenja, narava, odtujenost, spoznanje/«slovo od mladosti», slovo, izguba, spomin, usoda in resignacija, hrepenenje po sreči/po domu/ljubezni, osamljenost, onostranstvo, vera v duha/posmrtno življenje/nebesa/večnost, minula/izgubljena/nesrečna ljubezen. Manj pogosto pa so še: groza, skrivnost, vera, spoznanje, molitev/prošnja, posvetilo, ponavljanje, prerokovanje, nezvestoba, razočaranje, talent, prevara, poroka. Tematika in motivika je enaka v obeh pesniških zbirkah. Razlika je le pri objavah v periodiki, tam se pojavljata moralhokritična tematika in otroška poezija, ki ju v knjižnih zbirkah ni.

Najpogostejša Samsina metafora so ukrasni pridevki. Največkrat označujejo barve, drugi priljubljeni so še davni, tuji, samotni, tužni. Po pogostnosti jim sledijo primere. Največkrat primerja človeško življenje z naravo. Samsine prispodobe so jasne, pričakovane, največkrat jih sama razloži. Tudi metonimije so razumljive, največkrat je zamenjan del s celoto. Tudi sicer Samsa uporablja razumljiv, stilno nevtralen jezik le z nekaterimi pesniškimi, knjižnimi in zastarelimi izrazi.

Na ravni stavčnega sloga je poezija Makse Samse zelo bogata. Najbolj opazna značilnost Samsinega pisanja je stavčna figura paralelizem. Pesnica primerja naravo z življenjem, občutjem, čustvom. Najbolj značilna sta paralelizem z letnimi časi in nasprotje v primerjavi z njimi; letni časi imajo tradicionalen pomen. Največkrat se pojavita pomlad in jesen. Jesen govori o umiranju, koncu življenja, smrti, bolečini, samoti, brezupu; nasprotno pa pomlad o novem življenju, sreči. Med ogovornimi figurami se najpogosteje pojavljajo vzkliki, sledijo jim retorična vprašanja, blizu so tudi ogovori. Med figurami kopičenja bi izpostavila samo ponavljanje, ki se pogosto pojavlja. Večina pesmi je napisanih v prvi osebi, večinoma je lirski subjekt pesnica sama.

Za Samso so značilne kratke pesmi, največ je enokitičnih, najpogostejše pa so kvartine. Najdemo široko paletno različnih verzov, največkrat je uporabljen jambski enajstzložni verz. Večina pesmi ima svobodno obliko, čeprav Samsa sicer uporablja

tradicionalna pesniška sredstva, na primer rimo. Med stalnimi pesniškimi oblikami se pojavi samo sonet.

O bistriški pesnici Maksu Samsu je s strani literarne kritike, literarne teorije in zgodovine napisanega zelo malo, najdaljša sta strokovna prispevka Cirila Zlobca in Tarasa Kermaunerja. Vsako leto se je različni avtorji spomnijo ob obletnicah rojstva ali smrti, večinoma se ponavljajo iste oznake njenega življenja in poezije.

Verjamem, da sem s svojo diplomsko nalogo dokazala, da je Samsa kljub svoji lokalnosti, vredna tehtne strokovne obravnave. Njene neobjavljene pesmi in proza ter pesmi, ki so bile objavljene samo v periodiki in so zato širši javnosti nedostopne, bi bilo dobro objaviti v knjižni obliki.

5. Viri in literatura

Ismet Bekrić. Pridobljeno 17. 11. 2008 iz Wikipedie
http://bs.wikipedia.org/wiki/Ismet_Bekrić

Bibilografija rasprava, članaka i književnih radova. Zagreb: Leksikografski zavod
FNRJ, 1956-1999. Knjiga [7]: 2 Jugoslavenska književnost, 3 Strana književnost. 1963, 10-
11.

Bibilografija Makse Samsa. Pridobljeno 22. 8. 2008 iz
<http://cobiss4.izum.si/scripts/cobiss?id=1213370487540531>

Andrej Budal: »*Bleščeče prevare*« Makse Samse. 1964. Samsina zapuščina.

Bojan Glavina: *Živela sem za pesem*. Ilirska Bistrica: Knjižnica Makse, 2004.

Enciklopedija Slovenije. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1987-2002.

Vida Hrvatin-Gojković: Spomin na Makso Samsovo. *Jesenski listi*, letnik 5
(2001), 28.

Jakob Jež: Glasne tožbe vzdih. V Bojan Glavina: *Živela sem za pesem*. Ilirska
Bistrica: Knjižnica Makse, 2004. 7.

Erica Johnson-Debeljak: *Srečko Kosovel: Pesnik in jaz*. Ljubljana: Študentska
založba: Liberalna akademija, 2004.

Taras Kermauner: *Poezija slovenskega zahoda*. Maribor: Obzorja. 1990-93. 1.
zvezek, 1990. 210-217.

Anica Kocjančič: Portret Darinke Žbogar. Intervju. *Snežnik*, št. 10 (oktober 2004),
12.

Nada Koritnik: Maksa Samsa. *Snežnik* št. 3 (marec 1996), 6.

Srečko Kosovel: *Zbrano delo*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1964-1977,
Knj. 3, 1977. 552-564.

Damijana Logar: Maksa Samsa. V Maksa Samsa: *Živela sem za pesem*. Ilirska
Bistrica: Knjižnica Makse Samsa, 2001. 7.

M. : Nad trideset let pesniškega življenja Makse Samsove. 1955. Samsina zapuščina.

Boris Možina: Maksa Samsa – pesnica izpod Snežnika. *Gospodarstvo* št. 36, leto 36
(junij 1984), 7.

Franc Munih: Poet živi med nami. *Snežnik* št. 12 (december 1964), 9.

Franc Munih: Maksi Samsi v spomin. 1971. Samsina zapuščina.

M.: Nad trideset let pesniškega življenja Makse Samsove. *Primorske novice* let. 9 (29. 10. 1955), 4.

Naša pesnica Maksa Samsa. *Snežnik* št. 2 (marec 2001), 126.

Irena Novak–Popov: Slovenska ženska lirika in mesto Ljubke Šorli v njej. V Zbornik slavističnega društva Slovenije: *Sedemdeset let slovenske slavistike. Zborovanje slavistov ob stoletnici Frana Ramovša* (Ljubljana: 1990). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport, 1991. 175-185.

Goran Č. Potočnik: Antologiji na pot. V Irena Novak-Popov: *Antologija slovenskih pesnic*. Ljubljana: Duma 2004-2007. 1. knjiga, 2004. 5.

Knjižnica Makse Samsa Ilirska Bistrica. Pridobljeno 21. 7. 2008 iz <http://www.bi.sik.si/>

Dragica Prosen: Pesniške barve časa. *Primorske novice* št. 85 (oktober 2001), 7.

Maksa Samsa: *Bleščeče prevare*. Kočevje: Matična knjižnica Ilirska Bistrica, 1964.

Maksa Samsa: *Bleščeče prevare*. Kočevje: Matična knjižnica Ilirska Bistrica, 1983.

Maksa Samsa: *Nekaj pesmi*. Trieste: C. U. Trani, 1934.

Maksa Samsa: *Živela sem za pesem*. Ilirska Bistrica: Knjižnica Makse Samsa, 2001.

Slika Srečka Kosovela. Pridobljeno 10. 2. 2009 iz http://www.znanje.org/i/i22/02iv03/02iv0316/srecko_kosovel.jpg

Tomo Šajn: Pesmi pesnice Bleščečih prevar. *Sobota* št. 4 (oktober 2003), 4.

Severin Šali: *Lirika slovenskih pesnic 1849-1984*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1985. 5-6 in 31-32.

Črtomir Šinkovec: *Uporni svet pod Snežnikom*. Nova Gorica, Ilirska Bistrica : Občinski odbor zveze združenj borcev NOV, 1966. 345-347.

Slovenska književnost [Leksikon]. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1996. 406.

Svetovna zgodovina. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1981.

Zgodovina Slovencev. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1979.

Ustni vir: Pogovor z g. Ismetom Berkičem. Avgust 2008.

Ustni vir: Pogovor z ga. Darinko Žbogar. Avgust 2008.

Zlobec Ciril: Maksa Samsa (ob stoletnici njenega rojstva). V Bojan Glavina: *Živela sem za pesem*. Ilirska Bistrica: Knjižnica Makse, 2004. 4-6.

Darinka Žbogar: In memoriam. V Maksa Samsa: *Bleščeče prevare*. Kočevje: Matična knjižnica Ilirska Bistrica, 1983. 4.

Darinka Žbogar: Ob 90-letnici pesnice Makse Samsa. *Snežnik* št. 11 (november 1994), 8.

Darinka Žbogar: Ob 95-letnici rojstva naše pesnice Makse Samsa. *Jesenski listi* št. 8, letnik 4 (2000), 9-10.

Marjeta Žebovec: *Slovenski književniki*. Ljubljana: Karantanija, 2006. 61-62.

Priloga - Ustni viri

Slika 31: Ismet Berkić, vir: Fotografija Anja Hofman

Ismet Bekrić (povzeto po Wikipedia http://bs.wikipedia.org/wiki/Ismet_Bekrić,

dostopano 17. 11. 2008, preverjeno pri Bekriću)

Ismet Bekrić je rojen v Banja Luki 26. maja 1943, kjer je zaključil osnovno šolo in gimnazijo, bosanskohercegovski književnik, prevajalec in novinar. Študiral je književnost na Filozofski fakulteti v Sarajevu, kjer je tudi diplomiral. Delal je kot urednik in v založbeni hiši *Glas* V Banja Luki. Je član Društva književnikov Bosne in Hercegovine. Prevajal je slovensko otroško poezijo, izmed slovenskih avtorjev je prevajal Srečka Kosovela, Dragotina Ketteja, Nika Grafenauerja, Borisa A. Novaka. Med drugim je izdal več kot deset pesniških zbirk, antologijo otroških pesmi, prozo, dramatiko. Objavljal je tudi v slovensščini, največ pesmi v delu, Stopinjah, Primorskih srečanjih. V Ilirski Bistrici je izdajal zbornik Banjalučki žubori.

Darinka Žbogar (povzeto po Kocjančič 2004, 12) Darinka Žbogar se je rodila leta na Hrušici pri Jesenicah, kjer je tudi obiskovala osnovno in meščansko šolo. Zaradi vojne je morala

prekiniti obetavno športno dejavnost, leta 1947 so se s starši preselili na materin dom v Ilirsko Bistrico. V tem času se je tudi poročila. Z delom v knjižnici je pričela 1955., ko je začela z urejanjem knjižnice Kulturnega društva Svoboda v Pivki, leta 1959 je pričela delati v ilirskobistriški knjižnici, leta 1961 pa je že postala upravnica knjižnice. Žbogarjeva je bila dolgoletna ravnateljica knjižnice v Ilirski Bistrici. Največ je prispevala tudi k izdaji Samsine druge zbirke *Bleščeče prevare*. Po zaslugi Žbogarjeve se je knjižnica po tragični smrti pesnice preimenovala v Knjižnico Makse Samsa. Darinka Žbogar je za svojo knjižničarsko in širšo kulturno dejavnost prejela več priznanja: priznanje Zveze mladine Slovenije, priznanje OŠ Dragotina Ketteja za sodelovanje pri svobodnih dejavnostih in za pomoč pri vzgojno-izobraževalnem delu, Čopovo diplomo za zasluge pri razvoju bibliotekarstva na Slovenskem, Kettejevo nagrado. Od leta 1986 je upokojena, vendar je še vedno zelo aktivna.

Slika 32: Darinka Žbogar ob Samsini rojstni hiši, vir: Arhiv Darinke Žbogar

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo.

Anja Hofman

Dovoljujem objavo diplomskega dela na spletnih straneh Filozofske fakultete.

Anja Hofman